

ဒေါက်တာ ကျော် ဟိ၊ လိုက်ဒါ (စာရေးသူ)

ပါရီမြို့ ဆိုဘွန်းတက္ကသိုလ် (Paris-Sorbonne University - Paris IV) မှ မဟာဝိဇ္ဇာ (M.A.) သင်တန်းအထူးပြုဘွဲ့နှင့် အရှေ့တိုင်း တာဝန်စာတန်းနှင့် ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာ အမျိုးသား တက္ကသိုလ် (National Institute for Oriental Languages and Civilizations - INALCO) မှ မဟာဝိဇ္ဇာ (M.A.) ပြန်ဟောအထူးပြုဘွဲ့များ ရရှိသည်။ “၁၅ ရာစု အစောပိုင်းနှင့် ၁၇ ရာစုကုန်ဆုံးချိန် အတွင်းက ရခိုင်ဘုရင်နိုင်ငံတော်၏ နိုင်ငံရေးသမိုင်း” ဘွဲ့ယူကုမ်းဖြင့် INALCO မှ သမိုင်းပါရဂူ (Ph.D.) ဘွဲ့ရရှိသည်။ ပြင်သစ်နိုင်ငံ အရှေ့တိုင်းပညာရပ်များ ဓလေ့လာရေးဌာန (EFEO) ရန်ကုန် စင်တာကို စတင်ထူထောင်ခဲ့သူဖြစ်ပြီး ထိုစင်တာ၏ ပထမဆုံး ညွှန်ကြားရေးမှူး ဖြစ်ခဲ့သည်။ ထို့နောက် ထိုင်းနိုင်ငံ EFEO မြောက်ပိုင်းစင်တာ၏ ညွှန်ကြားရေးမှူး အဖြစ်လည်းကောင်း၊ ထိုင်းနိုင်ငံ ဆိုင်ရာ လူ့စင်တယ်သမိုင်း၏ ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာ ကောင်စစ်ဝန်အဖြစ် လည်းကောင်း တာဝန် ယူခဲ့သည်။ ယခုအခါ EFEO ဘန်ကောက်စင်တာနှင့် ရန်ကုန်စင်တာ တို့၏ ညွှန်ကြားရေးမှူး အဖြစ် တာဝန်ထမ်းဆောင်လျက် ရှိသည်။

ဒေါက်တာ ကျော်မင်းထင် (တာဝန်ပြန်သူ)

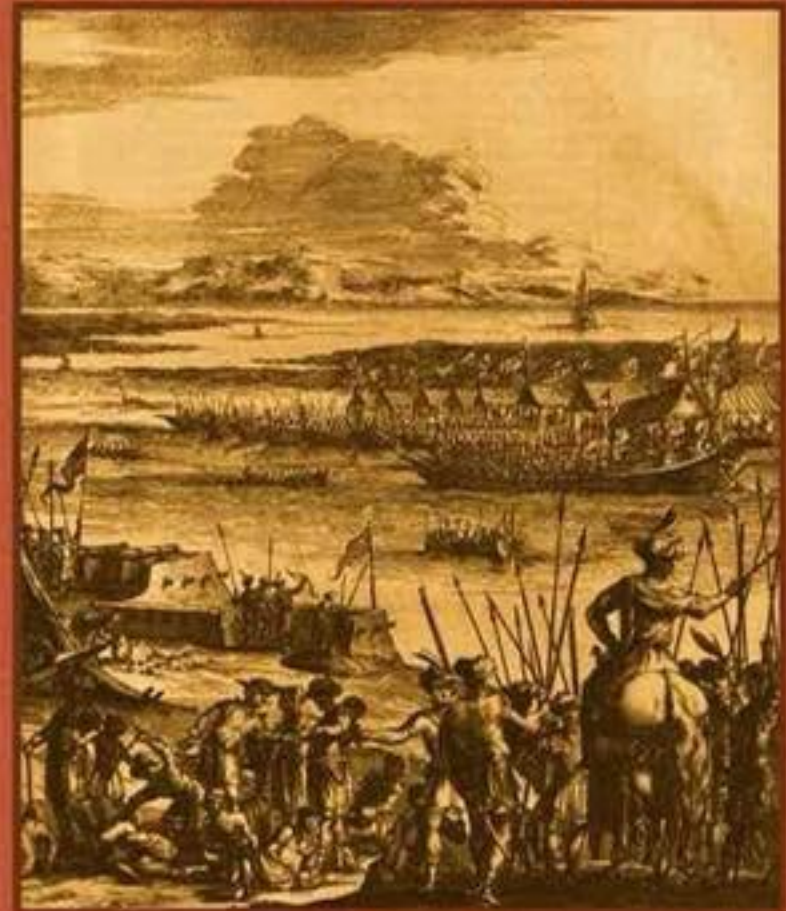
ရန်ကုန်နည်းပညာတက္ကသိုလ်မှ အင်ဂျင်နီယာဘွဲ့ (B.E. Metallurgy) ရရှိပြီး၊ ရန်ကုန်တက္ကသိုလ်မှ မဟာဝိဇ္ဇာ (M.A.) နှင့် မဟာသုတေသန (M.Res.) ရှေ့ဟောင်းသုတေသန ပညာဘွဲ့များ ရရှိသည်။ “ရခိုင်နှင့်ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ် အရှေ့တောင်ရပ်ဝန်းမှ လူမျိုးစုများ၏ သမိုင်း ဖြစ်တည်မှုနှင့် ကကြံမှု” ဘွဲ့ယူကုမ်းဖြင့် စင်ကာပူအမျိုးသားတက္ကသိုလ် (National University of Singapore - NUS) မှ ပါရဂူ (Ph.D.) ဘွဲ့ရရှိသည်။ ပြင်သစ်နိုင်ငံ အရှေ့တိုင်းပညာရပ်များ ဓလေ့လာရေးဌာန (EFEO) တွင် လက်ထောက် သုတေသီအဖြစ် စတင်ထူထောင်ခဲ့ပြီး EFEO ရန်ကုန်စင်တာ၏ ရခိုင်ကျောက်စာ၊ ကမ္ပည်းစာနှင့် ပေပုရိုက်စာများ သုတေသနပရောဂျက် တာဝန်ခံအဖြစ် ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်။ ယခုအခါ လန်ဒန်တက္ကသိုလ် အရှေ့တိုင်းနှင့် အာဖရိကဆိုင်ရာ တာဝန်ခံသင်ကျောင်း (SOAS - University of London) တွင် အာရှတိုက် အနုလက်ရာဆိုင်ရာ ရှေးယဉ်ကျေးမှု ပညာရပ်ကို ဓလေ့လာလျက် ရှိသည်။

မြောက်ဦးစေတီရန်ရှိပြည်ရွေးရာဝင်လွှမ်းချိန် ● ခေါက်တာ ကျော် ဟိ၊ လိုက်ဒါ

မြောက်ဦးစေတီ

ရခိုင်ပြည်ရွေးရာဝင်လွှမ်းချိန်

ဒေါက်တာ ကျော် ဟိ၊ လိုက်ဒါ

မြန်မာပြန်

ဒေါက်တာကျော်မင်းထင်

ပုံနှိပ်မှတ်တမ်း

- စီစဉ်သူ - တက်စိုး (ယဉ်ကျေးမှုဗေဒ)
- ပုံနှိပ်ခြင်း - ပထမအကြိမ်၊ ၂၀၁၉
- ပုံနှိပ်သူ - ဦးစိန်မြင့်(မြ - ၀၀၁၂၂)
စန္ဒကုမ္ပဏီလီမိတက်
အမှတ်(၂၈၀)၊ ၃၉ လမ်းအထက်၊
ကျောက်တံတားမြို့နယ်၊ ရန်ကုန်မြို့။
- အုပ်စု - ၁၀၀၀

"Arakan's Ascent during the MraukU Period" by Dr Jacques P. Leider, originally published in Chris Baker & Sunait Chutintaranond, eds, Recalling Local Pasts by the Silkworm Books in 2002. Published by permission from the publisher.

မာတိကာ

ဥပယောဇဉ်	
ကာသာပြန်သူ၏အမှာ	၁
အခန်း (၁) - မြောက်ဦးခေတ်ရခိုင်ပြည်ရွှေရောင်လွမ်းချိန်	၁၂
အခန်း (၂) - သမိုင်းဆိုင်ရာရေးသားချက်များမှ အတိတ်ရခိုင်အကြောင်း	၁၉
အခန်း (၃) - ရခိုင်တို့ ဒေသတွင်းတန်ခိုးအာဏာ ကြီးထွားလာခြင်း (၁၆ ရာစုအစောပိုင်း အခြေအနေများ)	၃၄
အခန်း (၄) - စစ်ဘုရင်များလက်ထက် ရခိုင်နယ်ပယ်ချဲ့ထွင်မှု	၄၅
အခန်း (၅) - ဂုဏ်ယူဝင်ကြွားမှုနှင့် ကျေနပ်နှစ်သိမ့်မှုကာလ	၅၇
အခန်း (၆) - ချဲ့ထွင်ခြင်းနှင့်ပေါင်းစည်းဝင်ရောက်ခြင်း (ကြီးထွားမှု၏ အရှိန်အဟုန်များ)	၇၃
နောက်ဆက်တွဲ	
မြောက်ဦးရခိုင်ဘုရင်များ	၈၇
မှတ်စုများ	၈၉
ရည်ညွှန်းကိုးကားသော စာအုပ်စာတမ်းများ	၉၄

ဥပသျှာစဉ်

သာလိစွပါပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံ တိုင်းရင်းသားအပေါင်းနှင့် ရခိုင်တိုင်းရင်းသားများ အားလုံး ငြိမ်းချမ်းသာယာကြစေဖို့ ဆုတောင်းမေတ္တာ ပို့သအပ်ပါသည်။

ရန်ကုန်တိုင်းဒေသကြီး ရခိုင်တိုင်းရင်းသားလူမျိုးရေးရာ ဝန်ကြီးဌာနအနေဖြင့် ရခိုင် တိုင်းရင်းသားတို့၏ ခန့်ငြားထည်ဝါသော အမျိုးသားရေးဂုဏ်ပုဒ်ကို ထိန်းသိမ်း စောင့်ရှောက် မြှင့်တင်ခြင်းကို မူဝါဒနှင့် လုပ်ငန်းတာဝန်အဖြစ် ဆုတ်လုပ်ဆောင်ရွက် ရှိပါသည်။ (၂၀၁၆-၂၀၂၀) ကာလကစပြီး ဆောင်ရွက်ရန် ရည်မှန်းချက်ထားရှိပါသည်။ စာပေသမိုင်း အနုပညာကဏ္ဍများကို စနစ်တကျ ပူးပေါင်းဆောင်ရွက် အားထုတ်ကြိုးပမ်းသွားမည် ဖြစ်ပါသည်။ စာပေသမိုင်း အနုပညာကဏ္ဍ တွင် ဝါသနာထုံသူများ၊ ပါရမီ ရှိသူများ ကိုလည်း ပံ့ပိုးမြှောက်တင်မြှောက်ပေးသွားရန် စိစစ်ဆောင်ရွက်လျက် ရှိပါသည်။ ရခိုင်စာပေ သမိုင်းကဏ္ဍတို့ကို နိုင်ငံတကာအဆင့် ယိုးဖောက်နိုင်ရန်လည်း ကြိုးပမ်းလျက် ရှိပါသည်။ အွန်လိုင်းမှ ကြည့်ရှုနိုင်သော ရခိုင်-မြန်မာ အဘိဓာန်ကိုလည်း ပြုစုပြီးဖြစ်ပါသည်။

ရခိုင်တိုင်းရင်းသားရေးရာ ဝန်ကြီးဌာနအစီအစဉ်ဖြင့် နိုင်ငံတကာ ပညာရှင်များ ဖိတ်ခေါ်ပြီး ရခိုင်ဒေသမှ သက္ကတစာပေများ ခေါင်းစဉ်ဖြင့် စာတမ်းဖတ်ပွဲကို (၂၀၁၈)ခုနှစ် ဇန်နဝါရီလတွင် တော်ဝင် ဂါးဝင်းဟိုတယ်၌ အောင်မြင်စွာ ကျင်းပနိုင်ခဲ့ပါသည်။ (၂၀၁၈) ခုနှစ် ဖေဖော်ဝါရီလတွင် ရခိုင်စာပေနှင့် ပညာရေး စဉ်ဆက်မပြတ် ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်ရေး ခေါင်းစဉ်ဖြင့် ဆွေးနွေးပွဲတစ်ရပ်ကို ဆရာစံခန်းမ (CB Bank Center) တွင် ကျင်းပခဲ့ ပါသည်။ (၂၀၁၈)ခုနှစ် မတ်လတွင် ရခိုင်ရတု ဒီဇိုယို ပြိုင်ပွဲတစ်ရပ်ကို ကျင်းပခဲ့ပါသည်။ ရခိုင်စာပေအား ကဏ္ဍသစ် ဖွင့်လှစ်နိုင်ရေးကို အဓိကပန်းတိုင် အဖြစ် ထားရှိဆောင်ရွက် လျက် ရှိပါသည်။ ရခိုင်တိုင်းရင်းသားများ အနေဖြင့် လူမှုရေး အသင်းအဖွဲ့များဖွဲ့စည်းပြီး

အမျိုးသားရေးစိတ်ဓါတ်ဖြင့် ဆောင်ရွက်လျက် ရှိကြသည်မှာ အားရဖွယ်ဖြစ်ပါသည်။ သို့ရာတွင် ပညာရပ်ဆိုင်ရာအလိုက် ရည်ရွယ်ချက်ဖြင့် ဆောင်ရွက်သော အဖွဲ့အစည်းတစ်ခု လိုအပ်နေသည်ဟု ယူဆပြီး ရခိုင်သုတေသန အသိုင်းအဝန်းတစ်ခု ပေါ်ပေါက်လာခြင်းအား ကြိုဆိုပါသည်။

မြောက်ဦးခေတ် ရခိုင်ပြည်ရွှေရောင်လွှမ်းချိန် စာအုပ်သည် နိုင်ငံတကာ သမိုင်း ပညာရှင် ဒေါက်တာ ဂျက်ပီလိုင်းဒါ ဇီ အင်္ဂလိပ်ဘာသာဖြင့် ရေးသားထားသော စာတမ်း ကို ဒေါက်တာ ကျော်မင်းထင်က ဘာသာပြန် ရေးသားထားပါသည်။ ဤစာအုပ်ကို ရခိုင် တိုင်းရင်းသားလူမျိုးရေးရာ ဝန်ကြီးဌာနမှ ထုတ်ဝေခွင့်ရသဖြင့် အထူးပေးမြှောက်ရပါသည်။

ရခိုင်တိုင်းရင်းသားရေးရာဝန်ကြီး တာဝန်ထမ်းဆောင်စဉ်အတွင်း ရခိုင်ပြည်တွင်း စာပေ ပညာရှင်များ၊ မြန်မာစာပေ နယ်ပယ်တွင် ရပ်တည်နေကြသော ရခိုင်စာရေးဆရာ များ၊ ရခိုင်သမိုင်း စာပေများကို သုတေသနပြုနေကြသော ပညာရှင်များကို အားပေးကူညီ သွားရန် စိစစ်ဆောင်ရွက် လျက်ရှိပါသည်။ ဘာသာပြန်သူ ရခိုင်သမိုင်းပညာရှင် ဒေါက်တာ ကျော်မင်းထင် တင်ပြသော (၁၇၇၀) ခုနှစ်ခန့်က ပြုစုခဲ့သော ရခိုင်-ပါရှန် အဘိဓာန်ကို အင်္ဂလန်နိုင်ငံ၊ အာရှနှင့် အာဖရိက သုတေသန တက္ကသိုလ်မှ ကူးယူနိုင်ရန် ရန်ပုံငွေ ခွင့်ပြုခဲ့ပြီး ဖြစ်ပါသည်။

စာပေဖွံ့ဖြိုး ပညာမြင်မှု အမျိုးဂုဏ် တောက်ပမည်ဟု ခံလူလျက် အစွမ်းကုန် ဆက်လက် ကြိုးပမ်းသွားမည် ဖြစ်ပါသည်။

ရခိုင်သားများအတွက်ထာဝရသမ္မာဖြင့်

(Signature)
20.1.2019

ဦးဇော်အေးမောင်

ဝန်ကြီး

ရခိုင်တိုင်းရင်းသားလူမျိုးရေးရာ၊

အလုပ်သမား၊ လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေးနှင့် ပြည်သူ့အင်အားဝန်ကြီးဌာန။

ရန်ကုန်တိုင်းဒေသကြီးအစိုးရအဖွဲ့။

ဘာသာပြန်သူ၏ အမှာ

ဒေါက်တာ ဂျာက ပီ၊ လိုက်ဒါ (Dr. Jacques P. Leider) နှင့် ကျွန်တော် ပထမဆုံး ဆုံတွေ့ချိန်မှာ ၁၉၉၉ ခုနှစ်က ဖြစ်သည်။ ထိုအချိန်က သူသည် “ရခိုင်ဘုရင့်နိုင်ငံတော်၏ နိုင်ငံရေးသမိုင်း” ဘွဲ့ ယူကျမ်းဖြင့်ပါရဂူဘွဲ့ယူပြီးစ တစ်နှစ်ပင် မကြာသေးသောကာလ။ ပူပူဇွေဇွေ သမိုင်းပညာရှင် ဒေါက်တာတစ်ဦး။ ဒေါက်တာလိုက်ဒါသည် ရခိုင်သမိုင်းကို ဆယ်စု နှစ်တစ်ခုကြာ လေ့လာသုတေသနပြုခဲ့ပြီးမှ ပါရဂူဘွဲ့ယူခဲ့သူ ဖြစ်သည်။ ပုံနှိပ်စာအုပ် စာမျက်နှာ ခြောက်ရာနီးပါး ထူထဲသည့် သူ၏ပါရဂူဘွဲ့ယူကျမ်းအတွက် ရခိုင်ရာဇဝင်များ၊ ဘင်္ဂလား အထောက်အထား များနှင့် ခေတ်ပြိုင်ပေါ်တူဂီ မှတ်တမ်းများစွာကို သူကိုးကား ခဲ့သည်။ လူဇင်ဘတ်ဇာတိဖြစ်ပြီး ပြင်သစ်နိုင်ငံတွင် ပညာသင်ခဲ့သည်။ ပါရီမြို့ နာမည်ကျော် ဆိုဘွန်းတက္ကသိုလ် နှင့် အရှေ့တိုင်း ဘာသာစကားနှင့် ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာ တက္ကသိုလ်တို့မှ သမိုင်းနှင့် မြန်မာစာ အထူးပြု မဟာဘွဲ့များ ရရှိသည်။ လူဇင်ဘတ်၊ ပြင်သစ်၊ ဂျာမနီ၊ အင်္ဂလိပ်၊ ပေါ်တူဂီ၊ လက်တင်၊ မြန်မာ၊ ထိုင်းနှင့် တိဗက် ဘာသာစကားများ တတ်ကျွမ်း သည်။

ဒေါက်တာလိုက်ဒါနှင့် စတင်ဆုံတွေ့ချိန်တွင် ကျွန်တော်က ရန်ကုန်စက်မှု တက္ကသိုလ် ဒုတိယနှစ်ပြီး၍ တတိယနှစ်တက်ရန် စောင့်နေဆဲ အင်ဂျင်နီယာကျောင်းသား။ အရေးအခင်းကြောင့် ၁၉၉၆ မှ ၁၉၉၉ အထိ သုံးနှစ်ကြာ နှစ်ရှည်ကျောင်းပိတ်ရက်များနှင့် ရင်ဆိုင် ကြုံတွေ့နေချိန် ဖြစ်ပြီး၊ ရခိုင်ဒေသထုတ် မဂ္ဂဇင်းများတွင် ရခိုင်သမိုင်း သုတေသနဆိုင်ရာ ဆောင်းပါး အချို့ စတင်ရေးသား နေချိန်ဖြစ်သည်။ ၁၉၉၉ ဇန်နဝါရီလအတွင်း ဒေါက်တာလိုက်ဒါနှင့် မြောက်ဦးဒေသတစ်ဝိုက် ရက်သတ္တ နှစ်ပတ်ကျော်

ကြာ သုတေသနပြုခဲ့ခြင်းမှအစပြု၍ သူနှင့်ကျွန်တော် ရခိုင်သမိုင်းသုတေသန ဆောင်ရွက်ရာတွင် အတူလက်တွဲ ဖြစ်ခဲ့သည်။ ကျွန်တော် ရခိုင်သမိုင်းသုတေသန နယ်ပယ်အတွင်းသို့ လုံးလုံးလျားလျား ရောက်ရှိသွားခြင်းမှာ ၂၀၀၂ ခုနှစ်တွင် ပြင်သစ်နိုင်ငံ အရှေ့တိုင်းပညာရပ်များ လေ့လာရေးဌာန (EFEO) ရန်ကုန်စင်တာဖွင့်လှစ်ခြင်းနှင့် သက်ဆိုင်သည်။

ဒေါက်တာ လိုက်ဒါက ရန်ကုန်စင်တာ၏ ပထမဆုံးညွှန်ကြားရေးမှူးဖြစ်လာပြီး၊ ကျွန်တော်က လက်ထောက်သုတေသီအဖြစ် စတင် တာဝန်ထမ်းဆောင်ခဲ့ပါသည်။ ထိုနှစ်တွင်မှ ကျွန်တော် လောလောလတ်လတ်ရရှိထားသည့် စက်မှုတက္ကသိုလ် အင်ဂျင်နီယာဘွဲ့နှင့် သမိုင်းသုတေသနအလုပ်မှာ ဆက်စပ်မှုမရှိလှ။ သို့သော် ကျွန်တော် စိတ်ဝင်စားအားသန်ရာ အလုပ်ကို ကျွန်တော်လုပ်ခဲ့သည်။ တစ်ချိန်တည်းမှာပင် ရန်ကုန်တက္ကသိုလ်တွင် ဆက်လက်ပညာသင်ယူပြီး၊ ရှေးဟောင်းသုတေသနပညာဆိုင်ရာ မဟာဘွဲ့များ ရယူနိုင်ခဲ့ပါသည်။

ကျွန်တော် စင်ကာပူအမျိုးသားတက္ကသိုလ်တွင် ပါရဂူဘွဲ့အတွက် ကျမ်းပြုနေစဉ်အတွင်းတွင်လည်း ဒေါက်တာလိုက်ဒါထံမှလမ်းညွှန်မှုနှင့် ရခိုင်သမိုင်းနှင့် ပတ်သက်သည့် အကူအညီများစွာ ရခဲ့ပါသည်။

ဤစာအုပ်ငယ်မှာ ဒေါက်တာ ဂျွက်လိုက်ဒါ၏ စာတမ်းတစ်စောင်ကို EFEO တွင် ကျွန်တော် လက်ထောက်သုတေသီအဖြစ် ဆောင်ရွက်ခါစ ၂၀၀၃ ခုနှစ် အတွင်းက ဆီလျော်အောင် ဘာသာပြန်ဆိုထားခြင်းဖြစ်ပါသည်။ Arakan's Ascent during the Mrauk-U Period စာတမ်းဖြစ်ပြီး၊ ၂၀၀၂ ခုနှစ်က ဆူနေးချူတင်တာရာနောင်းနှင့် ခရစ်(စ်)ဘိတ်ကာတို့ တည်းဖြတ်သည့် Recalling Local Pasts: Autonomous History in Southeast Asia စာအုပ်တွင် ပုံနှိပ်ထုတ်ဝေခဲ့သည်။ လွန်ခဲ့သောဆယ့်ခြောက်နှစ်ကျော်က ပုံနှိပ်ခဲ့သည့်စာဖြစ်ခြင်းကြောင့် သမိုင်းဆိုင်ရာ အချက်အလက်သစ်အချို့ကို ဖြည့်စွက်ရန်သို့မဟုတ် အစားထိုးရန် လိုအပ်ပါသည်။ ထို့အတူလွန်ခဲ့သည့် ဆယ့်ငါးနှစ်ကျော်ကာလ ကျွန်တော်၏ သုတေသနလုပ်သက် အလွန်နုနယ်စဉ်အချိန်အခါက ဘာသာ

ပုံ(၁) ၁၇ ရာစု မြောက်ဦးမြို့တော်မြင်ကွင်းကို ပန်းချီဆရာက သရုပ်ဖော်ရေးဆွဲထားပုံ (Schouten စာအုပ်မှ)

ပြန်ဆိုထားခြင်း ဖြစ်သည့်အတွက်လည်း မြန်မာဘာသာ ပြန်ဆိုရာတွင် အားနည်းချက်များ ရှိနေပါသည်။ သို့ရာတွင် ဘာသာပြန်ဆိုမှုတွင် အတိမ်းအစောင်း တစ်စုံတစ်ရာရှိပါက ဒေါက်တာ လိုက်ဒါ နှင့် မသက်ဆိုင်ဘဲ ကျွန်တော်၏တာဝန်သာ ဖြစ်ပါသည်။

ဒေါက်တာ ဂျွက်လိုက်ဒါ၏ “မြောက်ဦးခေတ် ရခိုင်ပြည်ရွှေရောင်လွှမ်းချိန်” တွင် မြောက်ဦးမြို့တော် တည်ထောင်ချိန်မှအစပြု၍ ရခိုင်ဘုရင်နိုင်ငံ ရွှေရောင်လွှမ်းခဲ့သော ၁၆ နှင့် ၁၇ ရာစု ကာလများ၏ နိုင်ငံရေး နှင့် စစ်ရေးသမိုင်းကို အလေးပေးရေးသားထားသည်။ ဤစာအုပ်၏ သမိုင်းဆိုင်ရာဆွေးနွေးချက်များမှာ ရခိုင်ဘုရင် စန္ဒသုဓမ္မရာဇာ လက်ထက် ဘင်္ဂလားနယ်မှ ရခိုင်ပိုင် စစ်တတောင်းမြို့ မဂိုတို့ထံ ကျရောက်သွားချိန်တွင် အဆုံးသတ်သည်။ ရခိုင်ဘုရင်နိုင်ငံ အထွတ်အထိပ် ရောက်ချိန်တွင် ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်

ကုန်သွယ်ရေး ကွန်ယက်အတွင်းသို့ ရခိုင်အနေဖြင့် မည်သို့မည်ပုံ ဝင်ရောက်ပတ်သက်ခဲ့သည်ကိုလည်း ရှင်းပြထားသည်။ တနည်းအားဖြင့် မြောက်ဦးခေတ် ရခိုင်သမိုင်းကို မိတ်ဆက်သဘောမျိုး အကျဉ်းချုပ်တင်ပြထားသည့် စာအုပ်ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်သမိုင်းနှင့် ပတ်သက်၍ နိုင်ငံခြားသားပညာရှင်များနှင့် ဒေသခံပညာရှင်များက ရေးသားရာတွင် သူတို့ လက်လှမ်းမီရာ အထောက်အထားများကိုသာ အခြေပြုပြီး ဘက်တစ်ဘက်တည်း၊ ရှုထောင့်တစ်မျိုးတည်းကသာ သုံးသပ်လေ့ ရှိကြောင်းကိုလည်း ဒေါက်တာ လိုက်အီက ထောက်ပြထားသည်။

ဤစာအုပ်တွင် ဖော်ပြထားသော သမိုင်းဆိုင်ရာ အချက်အလက်သစ်တစ်ခုမှာ ရခိုင်ဘုရင်မင်းစောမွန်နှင့် သက်ဆိုင်သည်။ အစဉ်အလာ ရေးသားချက်များနှင့် သမိုင်းပညာရှင်ဟောင်းများက မင်းစောမွန်ကို ဘင်္ဂလားဂူလတန်မှ နန်းတင်ခဲ့ပြီး ရခိုင်အပေါ် ဘင်္ဂလားက နိုင်ငံရေးအရ ဩဇာလွှမ်းမိုးခဲ့သည်ဟု ဖော်ပြသည်။ မင်းစောမွန်အား နန်းတင်ခြင်းနှင့်ပတ်သက်၍ ဘင်္ဂလားအထောက်အထား တစ်စုံတစ်ရာမျှ မတွေ့ရကြောင်း ဒေါက်တာ လိုက်အီကဖော်ထုတ်တင်ပြခဲ့သည်။ ယင်းနှင့် ဆက်စပ်ပြီး ခေတ်ပြိုင် ရခိုင်နှင့် မွန်-မြန်မာ အထောက်အထားလည်း မတွေ့ရကြောင်း၊ မင်းစောမွန် နန်းတက်ချိန်နှင့် မရှေး မနှောင်းတွင်ရေးသားခဲ့ကြသည့် ခေတ်ပြိုင်မှတ်တမ်း များဖြစ်ကြသော ရခိုင်မင်းသမီး ချောင်းနှင့် ရာဇာဓိရာဇ်အရေးတော်ပုံကျမ်းတို့တွင်လည်း ဘင်္ဂလား ဂူလတန်မှ နန်းတင်သည့် အကြောင်းရပ်များဖော်ပြထားခြင်းမရှိကြောင်း၊ ခေတ်ပြိုင်ကျောက်စာ အထောက်အထား ဖြစ်သည့် ပုရန်အဆုံးတောင်ကျောက်စာ (ရခိုင်ကျောက်စာ ပေါင်းချုပ် ၄းဂ။ EFEO ရခိုင်ကျောက်စာ အညွှန်း A. 4) အရလည်း မွန်ဘုရင် ရာဇာဓိရာဇ်နှင့်သာ ဆက်စပ်တွေ့ရှိရကြောင်း၊ မင်းစောမွန်နှင့် ဂူလတန်ဆက်စပ်သည့် အစောဆုံးရေးသားချက်မှာ မင်းစောမွန် ကွယ်လွန်ပြီးနောက်ပိုင်း နှစ်ပေါင်း ၂၀၀ ခန့်အကြာတွင်မှ ရခိုင်ရာဇဝင်မှတ်တမ်း တစ်စောင်ဖြစ်သော မင်းရာဇာကြီးစာတမ်းတွင် ပထမဆုံးအကြိမ် ရေးသားဖော်ပြလာ

ခြင်းဖြစ်ကြောင်း၊ နှစ် ၂၀၀ နောက်ကျပြီးမှသာ ဖော်ပြခြင်းဖြစ်သည့်အတွက် ခေတ်ပြိုင် အထောက်အထား မဟုတ်ကြောင်း၊ ရခိုင်သမိုင်း သုတေသီများနှင့် ဆုံတွေ့ချိန်များတွင် ကျွန်တော့်အနေဖြင့် အကြိမ်ကြိမ် ဆွေးနွေးတင်ပြခဲ့ဖူးပါသည်။ ပုရန်အဆုံးတောင် ကျောက်စာကို ဆရာကြီး ဦးဦးသာထွန်းနှင့် ဦးကျော်ထွန်းအောင်တို့က ဖော်ထုတ်ခဲ့ကြသည်။ ဒေါက်တာလိုက်အီ၏ မင်းစောမွန်အကြောင်း သမိုင်းအချက်အလက်သစ် ဖော်ထုတ်မှုနှင့် ကျွန်တော်၏ အားပြည့်မှုများ နောက်ပိုင်းတွင် ပြည်တွင်းပြည်ပ ရခိုင်သမိုင်း သုတေသီအချို့၏ တင်ပြရေးသားမှုများ ထွက်ရှိခဲ့ပါသည်။ ထို့နည်းတူ ဒေါက်တာလိုက်အီနှင့် ကျွန်တော်တို့၏ ပူးတွဲ သုတေသန ပြုမှု ရလဒ်အဖြစ် နိုင်ငံတကာ ပညာရပ်သုတေသန နယ်ပယ်တွင် “ဘင်္ဂလားရောက် ဘုရင်မင်းစောမွန် - ဒဏ္ဍာရီပုံပြင်၊ သမိုင်းဖြစ်ရပ်နှင့် ဆက်စပ် အကြောင်းရာများ” စာတမ်း တစ်စောင် ထွက်ပေါ် နိုင်ခဲ့ပါသည်။ ထိုစာတမ်းမှာ ဤစာအုပ်ငယ်အရွယ် ပမာဏခန့်ရှိသည်။ ဒေါက်တာ ဂျာကလိုက်အီ ၏ ဤစာအုပ်တွင်မူ မင်းစောမွန် ရခိုင်ထီးနန်းပြန်လည်ရရှိခြင်း အကြောင်းအရာနှင့် စပ်လျဉ်း၍ အကျဉ်းမျှသာ ဆွေးနွေးထားသည်ကို တွေ့ရပြီး၊ အချက်လက်အချို့ ထပ်မံဖြည့်စွက်ရန် လိုအပ်နေပါသည်။

သမိုင်းသုတေသနတွင် ဘက်တစ်ခုတည်း၊ ရှုထောင့်တစ်ခုတည်းမှ တင်ပြရေးသား၍ မရပေ။ ရခိုင်သမိုင်းများတွင် ဘင်္ဂလားနယ် စစ်တတောင်းဒေသကို မင်းစောမွန်အား ဆက်ခံသူ မင်းခရီးနှင့် ဘစောဖြူတို့လက်ထက်မှ စတင်ကာ စန္ဒာသုဓမ္မရာဇာမင်း လက်ထက် အထိ ရခိုင်လက်အောက်တွင်ရှိခဲ့သည့် သဘောမျိုး ရေးသားတင်ပြမှုများ ရှိပါသည်။ သို့ရာတွင် ဘင်္ဂလားခေတ်ပြိုင်သမိုင်း မှတ်တမ်းများကို အသေးစိတ် ပြန်လည် လေ့လာချက်အရ စစ်တကောင်းကို အစောပိုင်းနှစ်များတွင် ရခိုင်တို့ အကြိမ်ကြိမ်အခါခါ သိမ်းပိုက်ခဲ့ရကြောင်း ဒေါက်တာလိုက်အီ က ဆိုပါသည်။ မြောက်ဦးခေတ် အစောပိုင်းနှစ်များတွင် စစ်တကောင်းသည် ရခိုင်တို့လက်အောက် ရောက်လိုက်၊ ဂူလတန်တို့က ပြန်သိမ်းလိုက်၊

တြိပူရ နှင့် မဂိုလက်အောက်ရောက်လိုက်၊ ရခိုင်က ပြန်သိမ်းလိုက်စသဖြင့် အခြေအနေ ရှုပ်ထွေးခဲ့ကြောင်း ဧကိတာလိုက်အီက လေ့လာတင်ပြခဲ့သည်။

ဤစာအုပ်တွင် ရခိုင်ဘုရင် သီရိသုဓမ္မရာဇာ လက်ထက် ဘင်္ဂလားနယ်၏ မြို့တော် အီကာကို ၁၆၂၅ ဒီဇင်ဘာလတွင် ရခိုင်ရေတပ်က တိုက်ခိုက်ကြောင်း ဖော်ပြထားသည်။ နောက်ပိုင်းအသစ်တွေ့ရှိရသည့် ဒတ်ချ်အထက်အထားများအရ ၁၆၂၆ နှစ်ဦးပိုင်းတွင် အီကာမြို့ကို ရခိုင်တပ်များကမီးရှို့ခဲ့ သည်ဟု သိရသည်။ တစ်ဖန် အိန္ဒိယနိုင်ငံ မဒရပ်ပြတိုက် တွင် သီရိသုဓမ္မရာဇာ အီကာမှသိမ်းပိုက်ရရှိသည့် သက္ကရာဇ်ပါရှိသော မဂိုအမြောက်တစ် လက်ကိုလည်းအထောက်အထား အသစ်အဖြစ် ထပ်မံ တွေ့ရှိရပါသည်။ အခန်း (၄) တွင် မင်းရာဇာကြီး၏ ပဲခူးတိုက်ခိုက်မှု အကြောင်းအရာများကို ဆွေးနွေးထားသည်။ သို့ရာတွင် အသစ်တွေ့ရှိရသော မင်းရာဇာကြီး၏ အီကာမြို့တော်အား တိုက်ခိုက်မှု အကြောင်းကို ထပ်မံဖြည့်စွက်ရန်လိုအပ်ပါသည်။ သီရိသုဓမ္မရာဇာ လက်ထက် ဘင်္ဂလား နယ်သို့ ရခိုင်နှင့် ပေါ်တူဂီ-အာရှနွယ်ဖွားတို့၏ ကျွန်ုပ်တို့ကို ဧကိတာ လိုက်အီက ဖော်ပြထားသော်လည်း ထိုသို့သော အကြိမ်ဖန်များစွာ ဝင်ရောက်စီးနင်းမှုများအတွက် မဂို သံတမန်များ ရခိုင်သို့ လာရောက်ကာ စေ့စပ်ညှိနှိုင်းမှုများ ပြုလုပ်ခဲ့ကြောင်းကို အနည်း ငယ် ဖြည့်စွက်တင်ပြရန် လိုအပ်လျက် ရှိနေပါသည်။ ထို့ပြင် သီရိသုဓမ္မရာဇာလက်ထက် ရခိုင်တို့၏ ခြိမ်းခြောက် တိုက်ခိုက်မှုများကြောင့် မဂိုတို့အနေဖြင့် ဘင်္ဂလားနယ်၏ မြို့တော်ကို အီကာ မှ ရာဇမဟာလိမြို့သို့ ၁၆၃၀ ပြည့်လွန်နှစ်များအတွင်း ပြောင်းရွှေ့ခဲ့သည်ဆိုသော သမိုင်းဆိုင်ရာအရေးကြီး အချက်အလက် တစ်ခုကိုလည်း ဤစာအုပ်တွင် ဖော်ပြထားခြင်း မရှိသည်ကို တွေ့ရသည်။

စာအုပ်ရေးသားချိန်က ဧကိတာ ဂျာနယ်လိုက်အီ အနေဖြင့် ရခိုင်ကျောက်စာ အထောက်အထားများကို ကိုးကားနိုင်သည့် အခွင့်အရေး မရရှိခဲ့ပါ။ ထို့ကြောင့် ယခု စာအုပ်ပါ မြောက်ဦးမင်းတို့၏ နန်းစံနှစ်များမှာ ရခိုင်ရာဇဝင်များ၏ ဖော်ပြ ရေးသားချက်

ကိုသာ အခြေခံထားခြင်း ဖြစ်နေသည်ကို တွေ့ရသည်။ ရခိုင်ရာဇဝင်သစ်ကျမ်းအရ ပထမ မြောက်ဦးခေတ် မင်းဆက်မှာ ၁၂ ဆက်ဖြစ်ပြီး၊ ငမည်းရာဇဝင်အရ မင်းဆက် ၁၁ ဆက် ဖြစ်ပါသည်။ မြောက်ဦးခေတ်လယ်ထိုး ဂဠုန်တောင်ဘုရား ကျောက်စာ ခေါ် ကလုံတောင် ကျောက်စာ (ရခိုင်ကျောက်စာပေါင်းချုပ် ၂:၃၆။ EFEO ရခိုင်ကျောက်စာအညွှန်း A. 18) အရ ပထမမြောက်ဦးမင်းဆက်မှာ ၁၁ ဆက်သာ ရှိကြောင်းသိရသည်။ သို့ဖြစ်၍ ဤစာအုပ် နောက်ဆက်တွဲ မင်းဆက်ဇယားတွင် ပထမ မြောက်ဦးခေတ် မင်းဆက် ၁၂ဆက် ဖော်ပြ ထားသည်ကို ပြန်လည်ပြင်ဆင်ရန် လိုအပ်ပါသည်။ ရခိုင်-ပါရှန် နှစ်ဘာသာဖြင့် ရေးထိုးထားသော သရက်အုပ်ဝရစ်တောင် ဘုရားကျောက်စာ (ရခိုင်ကျောက်စာပေါင်းချုပ် ၂:၈။ EFEO ရခိုင်ကျောက်စာအညွှန်း A. 8, A. 39) တွင် ဖော်ပြထားသည့် မင်းရန်အောင်၏ နိုင်ငံခြား ဘွဲ့အမည်နှင့် ခုနစ်သက္ကရာဇ်များအရ ဤစာအုပ်တွင် ဖော်ပြထားသော အဆိုပါ ပထမ မြောက်ဦးခေတ် ရခိုင်ဘုရင် မင်းရန်အောင်၏ နန်းစံနှစ်မှာ တစ်နှစ်ခန့် အပြောင်း အလဲ ရှိနိုင်သည်။

ထို့နည်းတူ ပထမမြောက်ဦးခေတ် ဂဇာပတိမင်း၏ နန်းစံနှစ်များကိုလည်း ပြင် ဆင်ရန် လိုအပ်ပါသည်။ ခေတ်ပြိုင် အထောက်အထားဖြစ်သော ဥတုခင်စိုင်းကျောက်စာ (ရခိုင်ကျောက်စာပေါင်းချုပ် ၂:၁၅။ EFEO ရခိုင်ကျောက်စာအညွှန်း A. 143) အရ ဂဇာပတိ မင်း၏ နန်းစံနှစ်မှာ ရခိုင်ရာဇဝင်သစ်ကျမ်းအတိုင်း ဤစာအုပ်တွင် ဖော်ပြထားသည့် ခရစ်နှစ် ၁၅၁၃ မှ ၁၅၁၅ အတွင်းမဖြစ်နိုင်ဘဲ ဆယ်နှစ်ခန့် နောက်ကျသည်ကို တွေ့ရပါသည်။ ကျောက်စာပါခုနစ်မှာ ငမည်းရာဇဝင်နှင့် ကိုက်ညီသည်။ ဤကိစ္စနှင့် ပတ်သက်၍ ဆရာကြီး ဦးဦးသာထွန်းနှင့် ဦးကျော်ထွန်းအောင် တို့ကလည်း ကျောက်စာ တွင် ဖော်ပြထားသော ဂဇာပတိမင်း၏ နန်းစံနှစ်မှာ ဦးသာထွန်းအောင်၏ ရခိုင်မဟာ ရာဇဝင်တော် ကြီးတွင် ဖော်ပြထားသော (ခရစ် ၁၅၂၄-၁၅၂၅) နှင့်သာ ကိုက်ညီကြောင်း ရေးသားဖူးပါသည်။ တစ်ဆက်တည်းမှာပင် အခန်း (၃) တွင် ဆွေးနွေးထားသည့် ဂဇာ

ပတ်မင်း လက်ထက် ဖြစ်ပျက်ခဲ့သည် ဆိုသော စစ်ရေး အဖြစ်အပျက် အကြောင်းအရာ တစ်ခုကိုလည်း ပြင်ဆင်ရန် လိုအပ်နေပါသည်။

ရခိုင်ပြည်နယ် အနှံ့အပြားတွင် ဒုတိယမြောက်ဦးခေတ်အတွင်းက ကွဲပြားသည့် ခုနှစ်များဖြင့် ဖော်ပြရေးထိုးထားသော မင်းအမည်ပါ ကျောက်စာအချို့တွင် ဖော်ပြထားသော သက္ကရာဇ်များအရ ဒုတိယ မြောက်ဦးခေတ် အစောပိုင်းမင်းသုံးပါးဖြစ်သည့် မင်းဗာ၊ မင်းတိက္ခာနှင့် မင်းစောတို့၏ နန်းစံနှစ်များမှာ လေးနှစ်မှ ငါးနှစ်ခန့်အထိ အပြောင်းအလဲ ဖြစ်နိုင်ချေ ရှိနေပါသည်။ အဆိုပါကျောက်စာ အထောက်အထားများသည် မြောက်ဦးခေတ်မင်းဆက်ဇယားနှင့် ပတ်သက်သော ရာဇဝင်လာ ဖော်ပြချက်များအပေါ် ကြီးမားသည့် စိန်ခေါ်မှု၊ သက်ရောက် ရိုက်ခတ်မှုနှင့် ရခိုင်သမိုင်း သုတေသီများအကြား ပြင်းထန်သည့် အငြင်းပွားမှုများကို ဖြစ်ပေါ် လာစေနိုင်ပါသည်။ လွန်ခဲ့သော ဆယ်စုနှစ်က ရေးသားထားသည့် ဤစာအုပ်တွင်မူ သမိုင်းအချက်အလက်သစ် အထောက်အထားသစ်များကို ကိုးကားနိုင်ခြင်း မရှိခဲ့ဘဲ ရာဇဝင်လာ နန်းစံနှစ် ဖော်ပြချက်များကိုသာ အမှီသဟဲ ပြုထားသည်ကို တွေ့ရှိရသည်။ သို့ရာတွင် အောက်တာလိုက်ဒါအနေဖြင့် တတိယမြောက်ဦးခေတ် ရခိုင်ဘုရင် စန္ဒသုဓမ္မရာဇာ၏ နန်းစံနှစ်နှင့် ပတ်သက်၍မူ ရခိုင်ရာဇဝင်သစ်ကျမ်းအတိုင်း ဖော်ပြခြင်း မပြုခဲ့ပေ။ စန္ဒသုဓမ္မရာဇာကို ခရစ် ၁၆၅၂ မှ ၁၆၇၄ အတွင်း နန်းစံခဲ့သည်ဟု ရခိုင်ရာဇဝင်သစ်က ဖော်ပြသော်လည်း ဒတ်ချ်အရှေ့အိန္ဒိယ ကုမ္ပဏီမှတ်တမ်းများအရ ၁၆၈၄ အထိ ထီးနန်းစိုးစံခဲ့သည်ကို တွေ့ရသည်။ ဒတ်ချ် မှတ်တမ်းလာ ဖော်ပြချက်များသည် ငမည်းရာဇဝင်လာ စန္ဒသုဓမ္မရာဇာ၏ နန်းစံနှစ် (ခရစ် ၁၆၅၂-၁၆၈၄) နှင့် ကိုက်ညီနေသည်ကို တွေ့ရသည်။ အောက်တာလိုက်ဒါ အနေဖြင့် ခေတ်ပြိုင်မှတ်တမ်းအရ အတည်ပြုနိုင်သော စန္ဒသုဓမ္မရာဇာမင်း၏ နန်းစံနှစ်ကိုသာ ဤစာအုပ်တွင် အသုံးပြုထားသည်ကို တွေ့ရပါသည်။

ဤစာအုပ်၏ နေရာအချို့တွင် အောက်တာလိုက်ဒါက မြောက်ဦးခေတ်

ရခိုင်တို့၏ ဘင်္ဂလီကျွန်း ကုန်ကူးမှု၊ မြောက်ဦးမြို့သို့ ရောက်ရှိကြသော မူလလင်ကုန်သည်များ၊ ဘင်္ဂလီစာဆိုများနှင့် မြောက်ဦးခေတ်အတွင်း ဘင်္ဂလီစာပေ ထွန်းကားမှုတို့ကို ထည့်သွင်း ရေးသားထားသည်။ ဤသည်မှနေ၍ မြောက်ဦးခေတ် ရခိုင်ပြည်အား လူမျိုး ပေါင်းစုံ ကျက်စားရာ နယ်မြေအဖြစ်လည်းကောင်း၊ ဘာသာစကားပေါင်းစုံ အသုံးပြုပြီး အရောင်အသွေးစုံလင်သည့် ယဉ်ကျေးမှုပန်းများ ဖူးပွင့်ရာ ရခိုင်နန်းတော်အဖြစ် လည်းကောင်း ရှုမြင်ရန် လိုအပ်ပါသည်။ အောက်တာလိုက်ဒါ ဖော်ပြထားသော ထိုသူတို့မှာ ရှေးမူလလင်များဖြစ်ပြီး လူဦးရေအားဖြင့် နည်းပါးခဲ့လိမ့်မည်ဟု ယူဆရသည်။ ရခိုင်ပြည်အား မြန်မာဘုရင် ဗဒုံမင်း တိုက်ခိုက်သိမ်းပိုက်စဉ်က ရခိုင်ဒေသမှ လူများစွာ ဘင်္ဂလားသို့ ထွက်ပြေး ခိုလှုံကြသည်။ ဘင်္ဂလားသို့ ရခိုင်မှ ရောက်ရှိသူများနှင့် ပတ်သက်သော ဗြိတိသျှ အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီ မူရင်းမှတ်တမ်းများကို ကျွန်တော် ပါရဂူ ကျမ်းပြုစဉ်က လန်ဒန်မြို့ ဗြိတိသျှစာကြည့်တိုက်တွင် လေ့လာဖြစ်ခဲ့ပါသည်။ အဆိုပါမှတ်တမ်းများတွင် ရခိုင်ပြည်မှ ထွက်ပြေးလာသည့် ရခိုင်များနှင့် ပတ်သက်၍ ဖော်ပြမှတ်တမ်း တင်ထားမှု မြောက်များစွာ ကို တွေ့ရသော်လည်း၊ ရခိုင်ပြည်မှ ထွက်ပြေးလာသည့် မူလလင်များနှင့် ပတ်သက်၍မူ ဖော်ပြချက် အလွန်အလွန် နည်းပါးပါသည်။ မြောက်ဦးခေတ် ရှေးမူလလင်များမှာ အရေအတွက် များပြားခဲ့ပါမူ ဘင်္ဂလားသို့ ထွက်ပြေးသည့် မူလလင်အရေအတွက်လည်း များပြား ရမည် ဖြစ်သည်။ ယခုမူ ထိုသို့မဟုတ်ဘဲ အလွန်နည်းပါးပါသည်။ ရခိုင်ပြည်အား ဗြိတိသျှတို့ သိမ်းပိုက်ပြီးနောက် စစ်တကောင်းနယ်သားအများအပြား ရခိုင်နှင့်ဘင်္ဂလား ဒေသအကြား ကူးလူးသွားလာမှု နှင့် ရခိုင်ပြည်အတွင်း အခြေချ နေထိုင်မှုများ ရှိကြောင်း ကိုလိုနီခေတ် မှတ်တမ်းများက ပြဆိုပါသည်။

ဤစာအုပ်ဘာသာပြန်တွင် ပြင်သစ်အမည်များ၊ ပေါ်တူဂီအမည်များ၊ ဒတ်ချ် အမည်များကို မူရင်း ဘာသာစကား အသံထွက်အတိုင်း တိုက်ရိုက်အသံဖလှယ် ထားပါသည်။ ဘုန်းတော်ကြီးမန်နရစ်၊ ဒီဘရစ်တို၊ တီဘာအို စသည်ဖြင့် မြန်မာစာရေးသူ

အများစုက ခေါ်ဝေါ်ရေးသားကြသော်လည်း သူတို့ကို မူရင်း ပေါ်တူဂီအသံထွက်အတိုင်း မန်ရီဂေ (Manrique)၊ ဒောရီတူ (De Brito)၊ တီဘောင် (Tibau) ဟူ၍သာ ဤစာအုပ်တွင် ရေးသား ပါသည်။ ထိုနည်းတူ မြောက်ဦးမြို့တော်ရောက် အတ်ချ်လူမျိုး ဆရာဝန်ဖြစ်သူကို ရှိတန်ဟု လူသိများသော်လည်း မူရင်းအတ်ချ်အသံထွက် အတိုင်း စကောက်တန် (Schouten) ဟူ၍သာ ရေးပါသည်။ သမိုင်းအဖြစ်အပျက်များ ဖြစ်ပွားရာ ဘင်္ဂလားဒေ့ အမည်များကိုမူ ရခိုင်ရာဇဝင်များတွင် ဖော်ပြချက်အတိုင်း သောင်းတီးကျွန်း (Sandwip Island)၊ မောက် သူဇာမြို့ (Murshedabad)၊ စုက္ကရား (Chocoria) စသည်ဖြင့် ရေးသားပါသည်။ ရခိုင်ဘုရင်တို့ နှင့် ဆက်စပ်ဖူးသည့် ယိုးဒယား ဘုရင်အမည်များကိုလည်း နရဲစွမ် (Naresuan)၊ ပြဆက် ထွန် (Prasatthong)၊ စသည်ဖြင့် မရေးဘဲ မြန်မာရာဇဝင်များတွင် ဖော်ပြချက်အတိုင်း ဖြန့်ရင်း၊ ဗြသထုံ ဟူ၍သာအသုံးပြုထားပါသည်။

နိဂုံးချုပ်အနေဖြင့် အိန္ဒိယနိုင်ငံ မအရပ်ပြတိုက်တွင် ပြသထားသော ရခိုင်ဘုရင် သီရိသုဓမ္မရာဇာ ဒါကာမှ သိမ်းပိုက်ရရှိသည့် မဂိုအမြောက်အား တကူးတက ဓာတ်ပုံ ရိုက်ယူခဲ့သူ ဦးဝင်းကြိုင် (ကျောင်းအုပ်ကြီး၊ ရှေးဟောင်း သုတေသန နည်းပညာ သင်တန်း ကျောင်း၊ ပြည်မြို့) နှင့် မြောက်ဦးခေတ် ရခိုင်ပြည်သုံး ဥရောပထုတ် အမြောက်ကို စတော့တလန်နယ် အေဒင်ဘရာမြို့အထိ သွားရောက် ဓာတ်ပုံရိုက်ကူးပေးပြီး၊ သူရိုက်ကူး ထားသည့် ဗြိတိသျှနိုင်ငံရှိ ရခိုင်ဘုရင် တံဆိပ်တော်များနှင့် နေပြည်တော် တပ်မတော် စစ်သမိုင်းပြတိုက်မှ ရခိုင်ပြည်သုံး ဥရောပထုတ် အမြောက်ဓာတ်ပုံများကို အသုံးပြုခွင့် ပေးသော SOAS လန်ဒန်တက္ကသိုလ် မဟာဝိဇ္ဇာ ကျောင်းသား ကိုရဲမြတ်လွင် တို့အားအထူး ကျေးဇူးတင်ပါသည်။ ထိုနည်းတူ ဤစာအုပ်ကို မြန်မာဘာသာ ပြန်ဆိုရန် ခွင့်ပြုခဲ့သော ဒေါက်တာ ဂျွက် ပီ၊ လိုက်ဒါ၊ ပုံနှိပ်ထုတ်ဝေရန် အထူးတိုက်တွန်း အားပေးသော ဦးတင် အောင်စိုး (ညွှန်ကြားရေးမှူး၊ သမိုင်းသုတေသနနှင့် အမျိုးသားစာကြည့်တိုက် ဦးစီးဌာန)၊ စာအုပ်ဖွဲ့စည်းမှုအတွက် အကူအညီပေးသူ ကိုဦးခင်မောင်၊ စာအုပ် ပုံနှိပ်ထုတ်ဝေနိုင်ရန်

စီစဉ်ဆောင်ရွက်ပေးသော ရန်ကုန်တိုင်းဒေသကြီး ရခိုင်တိုင်းရင်းသားရေးရာဝန်ကြီး ဦးဇော် အေးမောင်နှင့် ရခိုင်သုတေသနအသိုင်းအဝန်းတို့ကိုလည်း အထူးကျေးဇူးတင်ပါသည်။

ဒေါက်တာ ကျော်မင်းထင်

ရည်ညွှန်းချက်

- ၁။ ဦးဦးသာထွန်း နှင့် ဦးကျော်ထွန်းအောင်။ ရခိုင်ကျောက်စာပေါင်းချုပ်၊ ရန်ကုန်၊ မင်္ဂလာစာပေ၊ ၂၀၁၇။
- ၂။ ဂျွက် ပီ၊ လိုက်ဒါ နှင့် ကျော်မင်းထင်။ ရခိုင်ကျောက်စာအညွှန်း ကတ် တလောက်များနှင့် ရခိုင်ကျောက်စာ မင်္ဂလားများ၊ ဓာတ်ပုံများ (A. 1 မှ A. 260 အထိ)၊ ပြင်သစ်နိုင်ငံ အရှေ့တိုင်းပညာရပ်များလေ့လာရေးဌာန၊ EFFO။ ရန်ကုန်နှင့် ချင်းမိုင်စင်တာ။

အခန်း (၁)
မြောက်ဦးခေတ် ရခိုင်ပြည်ရွှေရောင်လွှမ်းချိန်

ရခိုင်ပြည်သည် ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်အရှေ့ဘက်ခြမ်း၌ ဗုဒ္ဓဘာသာဘုရင့်နိုင်ငံ တစ်ခုအဖြစ် ရှေးယခင်က တည်ရှိခဲ့သည်။ ဤဒေသအား ၁၇၈၅- ခုနှစ်တွင် မြန်မာဘုရင် ဘိုးတော်ဗဒုံမင်း (၁၇၈၂-၁၈၁၉) က သိမ်းပိုက်ခဲ့သည်။ ထို့နောက် အနှစ်လေးဆယ်ကြာ သောအခါ ပထမ အင်္ဂလိပ်-မြန်မာ စစ်ကို အဆုံးသတ်စေခဲ့သော ရန္တပူစာချုပ် (၁၈၂၆) အရ ဗြိတိသျှအရှေ့အိန္ဒိယ ကုမ္ပဏီ၏ သိမ်းပိုက်ခြင်းခံလိုက်ရသည့် နယ်မြေတစ်ခုဖြစ်ခဲ့၏။ ယခုအခါ ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံ၏ ပြည်နယ်တစ်ခုဖြစ်ပြီး လူဦးရေ သုံးသန်းခန့် ရှိပါ သည်။ ဒေသအမည်ကို Rakhine (သို့မဟုတ်) Rakhaing ဟူ၍ အင်္ဂလိပ်ဘာသာဖြင့် ကွဲပြားစွာ စာလုံးပေါင်းကြသည်။ ပါရှန်သို့မဟုတ် ဘင်္ဂလီဘာသာဖြင့် ရေးသားခဲ့ကြသည့် အိန္ဒိယစာဆိုများက Roshang ဟူ၍လည်းကောင်း၊ သီဟိုဠ် ရာဇဝင်ဆရာများက Rakhangapura ဟူ၍ လည်းကောင်း၊ ယိုးဒယားရာဇဝင်များက Yakhai ဟူ၍ လည်းကောင်း ရေးသားခေါ်ဆိုခဲ့ကြသည်။^၁ ရခိုင်ပြည်သည် မြန်မာနိုင်ငံ၏ အနောက်ဘက် ကမ်းခြေဒေသ အဓိကအစိတ်အပိုင်းတစ်ခုဖြစ်ပြီး ယခုခေတ်ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ စစ် တကောင်းခရိုင်နှင့် နယ်ချင်းထိစပ်လျက်ရှိသည်။ အရှေ့ဘက်ရှိ ရခိုင်ရိုးမတောင်တန်းကြီး မှာ တောတောင် ထူထပ်မတ်စောက်သော သဘာဝအတားအဆီးသဖွယ်ဖြစ်နေပြီး ရခိုင် ကမ်းခြေဒေသကို ရောဝတီမြစ်ဝှမ်းလွင်ပြင်နှင့် တစ်သီးတခြားကွဲပြားစေပါသည်။ ရခိုင် ပြည်၌ မှီတင်းလျက်ရှိသည့် လူမျိုးပေါင်းစုံအနက် ရခိုင်လူမျိုးမှာ လူဦးရေအများဆုံးဖြစ် သည်။ တိဗက်-မြန်မာအုပ်စုဝင် မြန်မာနိုင်ငံ ဒေသိယစကားတစ်မျိုးကို ပြောဆိုကြသည်။

ခေတ်ဟောင်းအရေးအသားများ၌ ရခိုင်လူမျိုးတို့ကို Magh ဟူ၍တွေ့ရသည်။ ၎င်းမှာ ဘင်္ဂလားနယ်အတွင်း ပင်လယ်ကမ်းခြေများကို ရည်ညွှန်းဖော်ပြနိုင်သော မသေချာဖွယ် ရာ ရင်းမြစ်တစ်ခုမှ ပေါက်ပွားလာသည့် အသုံးအနှုန်းတစ်ခု ဖြစ်သည်။^၂ ရခိုင်ပြည်ဗဟိုဒေသ ဖြစ်သော ကုလားတန်နှင့် လေးမြို့ မြစ်ဝှမ်းလွင်ပြင်များတွင် ရှေးဟောင်းမြို့ပြအကြွင်း အကျန်များစွာကို တွေ့ရ၏။ ပထမ ထောင်စုနှစ်အတွင်း ထွန်းကားခဲ့သော ဤရှေးဟောင်း မြို့တော်များတွင် ဟိန္ဒူယဉ်ကျေးမှု အငွေ့အသက်များနှင့် ဗုဒ္ဓဘာသာယဉ်ကျေးမှု အနုလက်ရာများကို တွေ့ရသည်။ ဤမြို့တော်များအနက် အထင်ရှားဆုံးမှာ ဝေသာလီဖြစ် သည်။ အေဒီလေးရာစုမှ ရှစ်ရာစုအတွင်း စန္ဒြမင်းဆက်စိုးစံသည်။ ဝေသာလီစန္ဒြမင်းဆက် မှာ ဘင်္ဂလားအရှေ့တောင်ပိုင်းရှိ ဟရိကေလ (Harikela) စန္ဒြမင်းများနှင့် လွန်စွာ နီးစပ်ဆက်သွယ်လျက်ရှိကြသည်။ ဤအစောပိုင်းခေတ်ကာလတွင် အင်ဒို-အာရိယန်နှင့် တိဗက်-မြန်မာမျိုးနွယ်တို့ ရောနှောဖွယ်ရှိသည့် ရခိုင်ဒေသနေ ပြည်သူပြည်သားတို့ အခြေချခဲ့ဖွယ် ရှိသည်။

ဤစာအုပ်ပါ ဖော်ပြချက်များမှာ မြောက်ဦးခေတ် (၁၄၃၀-၁၇၈၅)၏ အဓိက အစိတ်အပိုင်းဖြစ်သည့် ဆယ့်ခြောက်နှင့် ဆယ့်ခုနစ်ရာစုများ၌ ဖြစ်ပွားခဲ့သော ရခိုင် ဘုရင့်နိုင်ငံ၏ နိုင်ငံရေးသမိုင်းနှင့် ဆက်စပ်သည်။ မြောက်ဦးမှာ ရခိုင်ပြည်၏ မြို့တော်ဖြစ် ပြီး ကိုလိုနီခေတ်တစ်လျှောက် “မြို့ဟောင်း” ဟု လူသိများခဲ့သည်။ ဤအမည်ကို မြေပုံများ တွင် တွေ့နိုင်ပါသေးသည်။ မြောက်ဦးမြို့သည် ဆယ့်ခြောက်ရာစုနှစ်များအတွင်း မြန်မာတို့ ၏ ကျူးကျော်မှုကို နှစ်ကြိမ်တိုင်တိုင် ခုခံတွန်းလှန်နိုင်ခဲ့ပြီး သာမန်ထက်ထူးခြားသော တံတိုင်းအကာအရံစနစ်များကြောင့် ဂုဏ်ယူဝင့်ကြားနိုင်ခဲ့၏။ မြောက်ဦးမြို့အနီး ပတ်ဝန်းကျင်တွင် ဗုဒ္ဓဘာသာစေတီ ပုထိုးများကြွင်းကျန်တည်ရှိသည်။ ရခိုင်ပြည်တွင် စောစီးစွာကပင် ဗုဒ္ဓသာသနာ စည်ပင်ပြန့်ပွားခဲ့သည့် အထောက်အထားများဖြစ်၏။ ထို့အတူ မဟာမုနိရုပ်ပွားတော်ကြီးမှာလည်း ရခိုင်ပြည်သူတို့ ရာစုနှစ်ပေါင်းများစွာ

ကိုးကွယ်ယုံကြည်မှု၏ ပြယုဂ်တစ်ခုပင်ဖြစ်သည်။ ရခိုင်နှင့် မြန်မာဗုဒ္ဓဘာသာဝင်များကမူ ဤဆင်းတုတော်ကြီးသည် ညေဝတီပြည့်ရှင် စန္ဒာသူရိယမင်းလက်ထက် ရခိုင်ပြည်သို့ ကြွရောက်တော်မူခဲ့သည်ဟုဆိုသော ဗုဒ္ဓမြတ်စွာဘုရား၏ ကိုယ်ပွားတော်ဟု ယုံကြည်ကြပါသည်။

အခြားတစ်ဖက်တွင် အိန္ဒိယသမုဒ္ဒရာအတွင်း ကူးသန်းသွားလာကြသော မူစလင်ကုန်သည်များလည်း ရခိုင်ကမ်းရိုးတန်းသို့ ရောက်ရှိခဲ့သည်ဟု ဆိုကြသည် (Temple 1925; Yegar 1972)။ ရခိုင်ပြည်တွင် (ရှေး)မူစလင် လူ့အဖွဲ့အစည်းလည်းရှိဖူးသည်။ ထိုသူတို့မှာ ရခိုင်ပြည်သို့ အတင်းအကျပ်ဆောင်ကျဉ်းခြင်းခံရသည့် ဘင်္ဂလားဒေသရှိ မှီတင်းနေထိုင်သူများစွာထဲမှ ဖြစ်ကြ၏။ (ရှေးမူစလင်များ မှာ လူနည်းစုဖြစ်ပြီး၊ ဗြိတိသျှကိုလိုနီခေတ် ရခိုင်ပြည်သို့ ဝင်ရောက်နေထိုင်သူများနှင့် ကွဲပြားပါသည် - ဘာသာပြန်သူ)။ ၎င်းတို့မှာ ဘုရင်၏ကျွန်များအဖြစ် လယ်မြေများ၌ အလုပ်လုပ်ကြရသည်။ သူတို့ထဲတွင် အနုပညာသည်များ၊ လက်မှုပညာသည်များ၊ စစ်သည်များနှင့် အဆင့်မြင့်ပညာတတ်များပါဝင်ပြီး အချို့မှာ နန်းတော်အတွင်း အမှုထမ်းကြသည်။

ရခိုင်ဘုရင့်နိုင်ငံ၏ အထွတ်အထိပ်ကာလ၌ နေထိုင်ခဲ့ဖူးသည့် နိုင်ငံခြားသားများက ရခိုင်ပြည်ကို မြေဩဇာကောင်းပြီး၊ လူဦးရေများပြားသော နိုင်ငံတစ်ခုအဖြစ် ဖော်ပြကြသည်။

ရခိုင်ပြည်၏ ကုလားတန်း၊ လေးမြို့နှင့် မယုမြစ်ဝှမ်းလွင်ပြင်တွင် ဆန်စပါး ပေါများပြည့်လှုံစွာ စိုက်ပျိုးဖြစ်ထွန်းပြီး၊ အာချေး (Aceh) နှင့်ဂျာဗား (Java) တိုင်အောင် တင်ပို့ရောင်းချနိုင်ခဲ့သည်။ သမိုင်းပညာရှင်များက ရခိုင်ပြည်ကို ဆယ်စုစုစပ်ရာစုအကုန် ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော် ကုန်သွယ်ရေးကွန်ယက်၌ နေရာရလျက်ရှိသော ဖွံ့ဖြိုးအောင်မြင်သည့် ကူးသန်း ရောင်းဝယ်ရေးဗဟိုဌာနတစ်ခုအဖြစ်ဖော်ပြသည် (Lieberman 1980, 204; Subrahmanyam 1997, 208)။

ပုံ (၂) ရခိုင်ပြည်နှင့် အိမ်နီးချင်း တိုင်းပြည်များပြ မြေပုံ

ဤစာအုပ်၏ အခန်း (၂) သည် ရခိုင်နှင့်ပတ်သက်သော သမိုင်းဆိုင်ရာ ရေးသားချက်များကို ဝေဖန်ဆန်းစစ်ချက်ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ဒေသမှာ မကြာသေးမီအချိန်အထိ အရှေ့တောင်အာရှ၏ လေ့လာမှုနည်းပါးသော နေရာတစ်ခုအဖြစ်တည်ရှိခဲ့သည်။ နောက်ပိုင်းအခန်းကဏ္ဍသုံးခုတွင် ဆယ့်ငါးရာစုမှ ဆယ့်ခုနစ်ရာစု ဒုတိယထက်ဝက်ပိုင်းအထိ ရခိုင်ပြည်၏ နိုင်ငံရေးနှင့်စစ်ရေးသမိုင်းကို ဖော်ပြပြီး၊ ရခိုင်ပြည်၏ အိန္ဒိယသမုဒ္ဒရာနှင့် အရှေ့တောင်အာရှဒေသတွင်း ကျယ်ပြန့်သော လူမှုစီးပွားရေး ဆက်စပ်မှုကို အလေးပေးတင်ပြပါသည်။ ရခိုင်ပြည်သည် ပထဝီ၊ နိုင်ငံရေးနှင့် ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာ နယ်ပယ်များတွင် သီးခြား လွတ်လပ်သည့် ကိုယ်ပိုင် သမိုင်းရှိကြောင်းကိုလည်း နားလည်သဘောပေါက်ရန် လိုအပ်သည်။ ရခိုင်ပြည်၌ သီးခြားရာဇဝင်ရှိစေကာမူ မြန်မာပြည်သမိုင်းနှင့် “တစ်မျိုးတစ်စားတည်းပင် ဖြစ်သည်” ဟူသော ဂျီအီးဟာဗေး (G.E. Harvey) ၏ ဖော်ပြချက် (Harvey 1967, 137) ကို ရခိုင်နှင့်မြန်မာ မင်းစဉ် မင်းဆက်ကွဲပြားခြားနားနေသည့် အကြောင်းအရာနှင့် အဖြစ်အပျက်များက စိန်ခေါ်လျက်ရှိသည်။ ရခိုင်သမိုင်းကို လေ့လာရာတွင် စံသတ်မှတ်ထားသော တောင်အာရှနှင့် အရှေ့တောင်အာရှ ယဉ်ကျေးမှု သမိုင်းဘောင်အတွင်းမှနေ၍ ပုံမှန်လုပ်ရိုးလုပ်စဉ် လေ့လာမှု အတိုင်း ချဉ်းကပ်၍ မရသည်ကို သတိပြုရန် လိုပါသည်။

ဆယ့်ခြောက်ရာစုမှ အစပြု၍ ရခိုင်ဘုရင်များသည် သယံဇာတရင်းမြစ် ပိုမိုကြွယ်ဝသော အိမ်နီးချင်းဒေသများဖြစ်သည့် ဘင်္ဂလားပင်လယ်၊ မဂိုဘုရင်ခံများနှင့်လည်းကောင်း၊ မြန်မာဘုရင်များနှင့် လည်းကောင်း စစ်မြေပြင်တိုက်ပွဲများ ဆင်နွှဲယင်း၊ ဒေသတွင်း တန်ခိုးအာဏာကြီးထွားလာခဲ့သည်။ မြောက်ဦးဘုရင်များသည် စီးပွားရေးနှင့် နိုင်ငံရေးအခွင့်အလမ်းများ ပေါင်းစပ်ခြင်းမှ အကျိုးကျေးဇူးများ ရရှိခဲ့ကြသည်။ အဆိုပါအောင်မြင်မှုများသည် ရုပ်ဝတ္ထုနှင့် လူသားရင်းမြစ် ရရှိမှု၊ တိုးတက်မှု၊ စီမံခန့်ခွဲနိုင်မှုနှင့် ထိန်းသိမ်းနိုင်မှုတို့အပေါ်မူတည်ခဲ့ပါသည်။ ဤစာအုပ်၏ နောက်ဆုံးအခန်းတွင် ယဉ်ကျေးမှု

ဆိုင်ရာ ကျောထောက်နောက်ခံနှင့် ပင်လယ်ရေကြောင်းလောကသို့ ဆက်စပ်ဝင်ရောက်ခြင်းမှ ရရှိခဲ့သော ရခိုင်ပြည်၏ နိုင်ငံရေးဆိုင်ရာ အောင်မြင်မှုအကြောင်းတရားများကို စူးစမ်းရှာဖွေထားသည်။

နိုင်ငံရေး၊ ယဉ်ကျေးမှုနှင့်စီးပွားရေး၊ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်မှုတို့နှင့် စပ်ဆိုင်သော အဓိက ရှုထောင့်များကို လေ့လာမှုနယ်ပယ်၏ အနားသတ်ဧရိယာများကို လေ့လာရုံဖြင့်ရရှိနိုင်သော်လည်း၊ ထိုသို့လေ့လာခြင်းအားဖြင့် နိုင်ငံရေးဗဟိုဒေသဖြစ်တည်မှုကို ချဉ်းကပ်၍ မရနိုင်ပေ။ သို့ရာတွင် နိုင်ငံရေးဗဟိုဒေသအခြေပြု ချဉ်းကပ်မှုများမှာ အမျိုးသားရေးသမိုင်း

ပုံ (၃) မြောက်ဦးမြို့ ဘောင်းဒွတ် ဆိပ်ကမ်း (Schouten စာအုပ်မှ)

ရေးသားသူများအတွက်သာ သင့်လျော်ပါသည်။ ဗဟိုဒေသ အခြေပြုအယူအဆသည် အဓိက လူမျိုးကြီးများနှင့် အဓိကလွှမ်းမိုးသော ယဉ်ကျေးမှု အကြောင်းရပ်များကိုသာ ဖော်ပြနေသည့်အတွက် သဘောတရားရေးရာအရ အဆင်မပြေလှပေ။ ဗဟိုဒေသ အခြေပြု သမားများသည် အချိန်အခါလျောက် ပြောင်းလဲဖြစ်ပေါ်ခဲ့သည့် နယ်နိမိတ်အတွင်း ဖြစ်ပျက်ခဲ့သော သီးခြားလွတ်လပ်သည့် အကြောင်းရာများကို စွန့်ပယ်တတ်ကြပါသည်။ ရခိုင်ဒေသ အတွက်မူ ဗဟိုဒေသအခြေပြုချဉ်းကပ်မှုနှင့် မတူကွဲပြားသည့် အနားသတ် ဧရိယာလေ့လာမှုကို အသုံးပြုရန် လိုပါသည်။ အဆိုပါ အနားသတ်ဧရိယာလေ့လာမှုမှာ စိတ်ဝင်စားဖွယ်ရာ ဖြစ်ပြီး၊ ဆီလျော်သင့်တော်သည့်အပြင်၊ ဆက်လက်လေ့လာရန် လိုအပ်သည့် အကြောင်းအရာတစ်ခုဖြစ်ကြောင်းကို သီးခြားလွတ်လပ်သည့်သမိုင်းများက အခိုင်အမာ ဖော်ပြလျက်ရှိသည်။ ဤသမိုင်းများသည် ဗဟိုအခြေပြု ချဉ်းကပ်လေ့လာသူတို့အတွက် စိန်ခေါ်မှုများဖြစ်ပြီး ဒေသဆိုင်ရာအခြေအနေများကို အသေအချာ လေ့လာစစ်ဆေးရန် ဖိတ်ခေါ်လျက်ရှိသည်။ ဤသမိုင်းများမှနေ၍ အနားသတ်ဧရိယာများအပေါ် ကျွန်ုပ်တို့ သိရှိထားသည့် သမိုင်းဆိုင်ရာအမြင်များကို ချဲ့ထွင်ပေးပါသည်။ ထို့ပြင် သမိုင်းပညာရှင်များက ယဉ်ကျေးမှုနှင့် စီးပွားရေးဆက်သွယ်မှု ကွန်ယက်နှင့် စပ်ဆိုင်၍ ဖော်ပြကြသောအခါ အနားသတ်ဧရိယာများသည် တစ်ခါတစ်ရံတွင် ဗဟိုဒေသများ ဖြစ်လာတတ်ကြသည်။

ကျွန်တော်၏အမြင်အား တင်ပြရပါလျှင် အဆိုပါသီးခြားလွတ်လပ်သည့် သမိုင်းဆိုင်ရာ လေ့လာမှုများမှ နိုင်ငံရေး၊ လူမျိုးရေးဆိုင်ရာတို့နှင့် ဆက်နွှယ်ပတ်သက်နေသော အတိတ်ကာလတစ်ခု၏ ရခိုင်သမိုင်းအတွေ့အကြုံများကို တစ်လွှာချင်း ပြန်လည်ရောင်ပြန်ဟပ်စေနိုင်လိမ့်မည်ဟု ယူဆပါသည်။

အခန်း (၂)

သမိုင်းဆိုင်ရာရေးသားချက်များမှ အတိတ်ရခိုင်အကြောင်း

ရခိုင်နှင့်ပတ်သက်သော သမိုင်းသုတေသန အခြေအနေကို တင်ပြရမည်ဆိုပါက ဤစာအုပ်ကို ရေးသားသည့် ၂၀၀၂ ခုနှစ် အထိ မြောက်ဦးခေတ်နှင့် ပတ်သက်၍ ပုံနှိပ်ထုတ်ဝေပြီး ကျောက်စာပေါင်းချုပ်စာအုပ်သော်လည်းကောင်း၊ ဘာသာရေးအထိမ်းအမှတ်များဖြစ်သည့် ဘုရားပုထိုး၊ ကျောင်း၊ စေတီ၊ ဝတ်ပြုဆောင် စသည်တို့အား အတိအကျ စာရင်းမှတ်တမ်းပြုလုပ်ထားသည့် ကတ်တလောက်များသော်လည်းကောင်း၊ မရှိသေးသည် ကို တွေ့ရပါသည်။

ရခိုင်သမိုင်းကို လေ့လာနိုင်ရန်အတွက် လွယ်လင့်တကူရရှိနိုင်သော အထောက်အထားများမှာ ရခိုင်သမိုင်းဆိုင်ရာ စာအုပ်စာတမ်းများ (ကဗျာ၊ နှစ်စဉ်မှတ်တမ်းများ၊ ပါးစပ်ရာဇဝင်များ၊ ရာဇဝင်စာအုပ်များ) စသည်တို့ဖြစ်ပါသည်။ စာအုပ်စာတမ်းအချို့မှာ ထုတ်ဝေပြီးဖြစ်သော်လည်း အများစုကို အနောက်နိုင်ငံ စာကြည့်တိုက်များ၌ မတွေ့ရှိနိုင်ပါ။ ရခိုင်သမိုင်းစဉ်ကို တစုတစည်းတည်း ဖော်ပြနိုင်သည့် တစ်ခုတည်းသော ရာဇဝင်မှာ ငမည်းရာဇဝင် ဖြစ်သည်။ (လက်ရေးမူအနည်းငယ် ကျန်ရှိပါသည်။) မြန်မာ၊ ပါရှန်၊ တြိပူရာဇဝင်များနှင့် ဘင်္ဂလီစာပေ အထောက်အထားများမှလည်း ရခိုင်နှင့်ပတ်သက်၍ သိမှတ်စရာများကို ရရှိနိုင်ပါသည်။ ဩစတြီးယန်း သံတမန် ဂေယော့ဂ် ခရစ်စတော့ဖ် ဖဲယန်းဘဲရ်ဂါ (Gerog Christoph Fernberger) (1999)၊ ဩဂတ်စတင် ဘုန်းတော်ကြီး ဆီဘက်တယောင် မန်ရီကေး (Sebastião Manrique) (1927)၊ ဒတ်ချ်လူမျိုးဆရာဝန် ဘောက်တာ စကောက်တန် (Wouter Schouten) (1727)

တို့၏ ခရီးသွားမှတ်တမ်းများမှနေ၍လည်း ၁၆ ရာစု အနှောင်းပိုင်းနှင့် ၁၇ ရာစု အလယ်ပိုင်း ရခိုင်ပြည်နှင့်ပတ်သက်သော တန်ဖိုးမဖြတ်နိုင်သည့် အချက်အလက်များကို ရရှိနိုင်ပါသည်။ ပေါ်တူဂီနှင့်ဒတ်ချ်မော်ကွန်းတိုက်များ ၌ ပြုလုပ်ခဲ့သော သုတေသနများက ဘင်္ဂလားပင်လယ် ကုန်သွယ်ရေး ကွန်ယက်အတွင်းသို့ ရခိုင်ပြည်ပေါင်းစည်းဝင်ရောက်ခဲ့ပုံနှင့် ရခိုင်မင်းများနှင့်ပတ်သက်၍ ကျွန်ုပ်တို့ထင်မြင် သိရှိထားသည်များကို ချဲ့ထွင်ပေးပါသည် (Guedes 1994; Subrahmanyam 1997)။ လွန်ခဲ့သောဆယ်စုနှစ်အတွင်း ရခိုင်နှင့်ပတ်သက်၍ စိတ်ဝင်စားမှု များပြားလာခြင်းက ရခိုင်ဆိုင်ရာ တွေ့ဆုံဆွေးနွေးပွဲများ၊ စာတမ်းများ၊ ဆောင်းပါးများ၊ ပါရဂူဘွဲ့ယူကျမ်းများကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့သည်။ ယခင်အကြိမ်များက စူးစမ်းရှာဖွေခြင်းများ ပြုလုပ်ခြင်းမခံခဲ့ရသည့် ဤဒေသငယ်အား သုတေသီတို့လေ့လာသောအခါ၌ အဓိကအားဖြင့် ပြဿနာနှစ်ရပ် ကြုံတွေ့ရသည်။ ပထမ ပြဿနာမှာ အထောက်အထားအရင်းအမြစ်များကို ဒေသတွင်းကာလအတန်ကြာ ဒုက္ခခံရှာဖွေခြင်း၊ ပညာရှင်များအနေဖြင့် ခရီးသွားလာရန် ခက်ခဲခြင်း၊ ပေါ်တူဂီ လုပ်ဖော်ကိုင်ဖက်တစ်ဦးပြောသကဲ့သို့ အနောက်နိုင်ငံ မော်ကွန်းတိုက်များ၌ ရခိုင်ရည်ညွှန်းစာအုပ်များ ရှာဖွေရသည်မှာ ကောက်ရိုးပုံ၌ အပ်ရှာရသကဲ့သို့ ဖြစ်နေခြင်း၊ ဒုတိယပြဿနာမှာ တွေ့ရှိသည့် သမိုင်းဆိုင်ရာစာအုပ်များမှာ ဗြိတိသျှကိုလိုနီခေတ်တွင်မှ ရေးသားပြုစုသော စာအုပ်စာတမ်းများဖြစ်နေခြင်းတို့ ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်နှင့်ပတ်သက်၍ ယခင်က ရေးသားဖော်ပြခဲ့ကြသော စာအုပ်စာတမ်းများအကြောင်းကို အောက်တွင် ဝေဖန်တင်ပြသွားမည် ဖြစ်သည်။

ရခိုင်သမိုင်းအပေါ် အင်္ဂလိပ်၊ မြန်မာနှင့် ရခိုင်စာရေးသူများ၏ ထင်မြင်ယူဆချက်များနှင့်၊ အခြားတစ်ဖက်တွင် အရှေ့ဘင်္ဂလား အနားသတ်ဒေသ၌ ရခိုင်တန်ခိုးအာဏာ တက်လာမှုနှင့် ပတ်သက်သော အိန္ဒိယနှင့် ဘင်္ဂလီစာရေးသူများ၏ အဓိပ္ပါယ်ကောက်ယူချက်များမှာ လွန်စွာခြားနားလျက်ရှိသည်။ ဤသို့ဖြစ်ခြင်းမှာ သမိုင်းပညာရှင်များအနေဖြင့်

ပုံ (၄) မန်ရီကေ (Manrique)၏ ခရီးသွားမှတ်တမ်း စာအုပ်

သူတို့လက်လှမ်းမှီရာ အထောက်အထားများအပေါ်တွင်သာ လုံးလုံးလျားလျား အမှီပြု ခဲ့ကြခြင်းကြောင့် ဖြစ်ပါသည်။

အင်္ဂလိပ် သို့မဟုတ် မြန်မာ ရခိုင်စာရေးသူများသည် ရခိုင်မြန်မာပေမူများနှင့် အနောက်နိုင်ငံမှတ်တမ်းအနည်းငယ်အပေါ်အခြေပြု၍ ရေးသားကြသည်။ သို့ရာတွင် သူတို့သည် ဘင်္ဂလားအရှေ့တောင်ပိုင်း၌ ရခိုင်တို့ပါဝင်ပတ်သက်ခဲ့မှုနှင့် စပ်လျဉ်း၍ စိတ်ဝင်စားမှု အနည်းငယ်သာပြသသည်ကို တွေ့ရသည်။ ထို့ပြင် ရခိုင်ကို ကျယ်ပြန့်သော မြန်မာနိုင်ငံတော်၏ စိတ်ဝင်စားဖွယ်ရာမကောင်းသော ဘုရင့်နိုင်ငံငယ်တစ်ခုအဖြစ် အချိန် ကာလအတော်ကြာသည်အထိ မှတ်ယူခဲ့ကြသည်။ ဤသို့သော အခြေအနေအတွင်း ၁၈၈၀ ပြည့်လွန်နှစ်များတွင် ဒေါက်တာဖိုးခမ်းမား(Forchhammer 1891)သည် ကွင်းဆင်း လေ့လာမှု အနည်းငယ်ပြုလုပ်ခဲ့ရုံမျှလွဲ၍ ၁၆ နှင့် ၁၇ ရာစု ရခိုင်ပြည်၏ အဓိကပုထိုးတော် ကြီးများမှာ ခြံနယ်ပိတ်ပေါင်းထလျက်ရှိပြီး စနစ်တကျဖော်ထုတ်မှု မပြုနိုင်ခဲ့ပေ။ ဘင်္ဂလီ သမိုင်းပညာရှင်များကလည်း ရခိုင်ကို မြန်မာနှင့်ဆက်စပ်၍သာ ရှုမြင်ကြပြီး၊ သီးခြား နေရာဌာနတစ်ခုအဖြစ် အာရုံစိုက်မှုနည်းပါးသည်။ ၎င်းတို့သည် ဘင်္ဂလီနှင့်ပါရှန် အထောက် အထားများကိုရှာဖွေပြီး မြန်မာ့သမိုင်းပြဌာန်းစာအုပ်များကို အသုံးပြုကာ မင်းစဉ်မင်းဆက် နှင့် နိုင်ငံရေးအဖြစ်အပျက်များကို ခြေရာခံကြသည်။ ဘင်္ဂလီပညာရှင်များသည် မြောက်ဦး ရွှေနန်းတော်အတွင်း၌ ဘင်္ဂလီစာပေကိုအားပေးခဲ့သော ရခိုင်ဘုရင်များကို အရေးပေး ဖော်ပြခဲ့ကြသော်လည်း (မခန့်လေးစားစွာဖြင့် ၎င်းတို့က မောင်ဟုခေါ်သော) ရခိုင်များ၏ ရုပ်ပုံလွှာနှင့်ဆက်စပ်၍မူ ယေဘုယျအားဖြင့် အနှုတ်လက္ခဏာဆောင်၍သာ ရေးသားကြပါ သည်။ ဘင်္ဂလားအရှေ့တောင်ပိုင်း၌ မွေ့နှောက်ဖျက်ဆီးဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်မှုများကို ရည်ညွှန်းလျက် ပင်လယ်စားပြလုပ်မှုနှင့် ကျွန်ကုန်ကူးမှုများမှ နေ၍ ရခိုင်များသည် ၎င်းတို့၏ ဘုရင်ကို ကြွယ်ဝချမ်းသာစေခဲ့သည်ဟု သူတို့က သုံးသပ်ကြသည်။ သို့ဖြစ်၍ ၎င်းတို့ရေးသားသော ရခိုင်သမိုင်းရုပ်ပုံလွှာများမှာ ဘက်လိုက်မှုရှိပြီး စာဖတ်သူများအတွက်

မပြည့်စုံသော သမိုင်းများ အဖြစ်တည်ရှိလျက်ရှိနေသည်။

ခေတ်နောက်ကျနေသော်လည်း လေ့လာဖွယ်ကောင်းသော ရခိုင်သမိုင်းကို အာသာပီဖယ်ယာ (Arthur P. Phayre) ၏ History of Burma (1883) ၌ တွေ့ရှိရပါသည်။ ဖယ်ယာသည် ရခိုင်ပြည်၏ ပထမဆုံး ဗြိတိသျှ အုပ်ချုပ်ရေးအကြီးအကဲ များထဲ မှ တစ်ဦးဖြစ်ပြီး ဤဒေသအကြောင်းကို အထူးစိတ်ပါဝင်စားသူဖြစ်သည်။^၆ ၁၈၄၀ နှစ်များ အစောပိုင်း၌ ရေးသားခဲ့သော “ရခိုင်ရာဇဝင်” မှာ ဖယ်ယာ၏ စေခိုင်းမှုအရ ဒေသခံ ရာဇဝင်ဆရာ ငမည်းက ရေးသားခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။ ဂျီအီးဟာဗေး (G. E. Harvey) ၏ ထင်ရှားသော History of Burma တွင်လည်း ရခိုင်ကို မြန်မာနိုင်ငံ၏ ယေဘုယျ သမိုင်းနှင့် ဆက်စပ်လျက်သာ ဖော်ပြပါရှိသည်။ ဟာဗေးသည် ရခိုင်ပြည်၏ ကိုယ်ပိုင် နိုင်ငံရေးဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုကို အရေးမပေးခဲ့ပေ။ သူသည် အောက်မြန်မာပြည်နှင့် ဘင်္ဂလား သို့ ရခိုင်၏နယ်ပယ်ချဲ့ထွင်မှုကို အနည်းငယ်သာ ရည်ညွှန်းဖော်ပြခဲ့သည်။ ဒီဂျီအီး ဟောလ် (1936) သည် ဒတ်ချ် အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီ (VOC) ၏ ပုံနှိပ်ပြီး အထောက်အထားများ (နေ့စဉ်မှတ်တမ်း ဒိုင်ယာရီများ - Dagregister) ကို ရှာဖွေဖော်ထုတ်လျက် ရခိုင်ပြည်မှ ဘတားဗီးယား (Batavia) သို့ ဆန်စပါးနှင့် ကျွန်တင်ပို့မှုကို စိတ်ဝင်စားဖွယ်ဖြစ်အောင် လေ့လာတင် ပြခဲ့သည်။ History of Burma (1967) စာအုပ်ထဲ၌ ၁၆ ရာစု ရခိုင်နှင့် မြန်မာ ဖြစ်တည်မှုကို မောင်ထင်အောင်က ခိုင်မာစွာ ဖော်ပြခဲ့ပါသည်။ “ရခိုင်တို့သည် အမျိုးသားရေးစိတ်ဓာတ်ကို ထိန်းသိမ်းထားကြပြီး မြန်မာတို့၏ မူလအစဖြစ်ရသည်ကို ဂုဏ်ယူကြသည်” ဟုရေးသားခဲ့သည်။ သူ၏ စာအုပ်ထဲတွင် ရခိုင်ကို အောက်မြန်မာပြည် အားသိမ်းပိုက်ရန် ယှဉ်ပြိုင်နေသော မြန်မာပြည်၏ ပဒေသရာဇ်နိုင်ငံများအနက်မှ တစ်ခု အဖြစ်သာ အသိအမှတ် ပြုခဲ့ပါသည်။ သို့သော် မောင်ထင်အောင်သည် ရခိုင်ပြည်၏ သမိုင်း ဆိုင်ရာ ဖြစ်ပေါ်တိုးတက်မှုများကို ဂရုစိုက်ခြင်း မရှိခဲ့ပေ။ ဟာဗေးနှင့်မောင်ထင်အောင်တို့ သည် မြန်မာပြည်၏ အဓိကနိုင်ငံရေးဗဟိုဌာနများဖြစ်သည့် ပုဂံ၊ အင်းဝ၊ ပဲခူး တို့ကိုသာ

အရေးပေးခဲ့သည်။ ဟာဗေး၏ ရခိုင်နှင့်ပတ်သက်သော ဖော်ပြချက်မှာ ဗယ်ယာလောက် အသေးစိတ်မကျလှပေ။ သို့သော် ၎င်းသည် ရခိုင်ပေမူ အထောက်အထားများကို ဖတ်ရှုသုံးသပ်ခဲ့ကြောင်း တွေ့ရသည် (သူသည် ဗယ်ယာထက်ပို၍ ပေမူများကို လေ့လာခွင့်ရခဲ့ဟန်တူပါသည်။)။ သို့သော် မောင် ထင်အောင်သည်မည်သည့် ရခိုင်အထောက်အထားကိုမျှ ကိုးကားခြင်းမပြုခဲ့ချေ။

မြန်မာနိုင်ငံသုတေသန အသင်းဂျာနယ်ကို ဖတ်ရှုဖူးသူများ အနေဖြင့် ရခိုင်သမိုင်း နှင့်စပ်လျဉ်း၍ ၁၉၁၃ မှ ၁၉၃၄ အတွင်း အကြောင်းအရာကွဲပြားစွာ ရေးသားထားသော မောရစ်ကောလစ်နှင့် ရခိုင်စာရေးသူ ဦးစံဘော်ဦးနှင့် ဦးစံရွှေဘူ တို့၏ ဆောင်းပါးတစ်ချို့၏ ကျော်ကို ရင်းနှီးကျွမ်းဝင်ပြီး ဖြစ်ကြပါသည်။ (ဥပမာ - San Shwe Bu 1918; 1919a; 1919b; 1921; San Baw U 1921; Collis 1923a; 1923b; 1923c; 1925) သူတို့၏ ရေးသားချက်များ၌ သမိုင်းအစဉ်အလာများကို ဖြည့်စွက်နိုင်သည့် “ဒဏ္ဍာရီသမိုင်း” နှင့် ပါးစပ်ရာဇဝင်များ ပါဝင်သည်။ မောရစ်ကောလစ်သည် သမိုင်းပညာရှင်တစ်ဦး မဟုတ်သော်လည်း ရခိုင်ပြည်၊ ရခိုင်ဘုရင်များအကြောင်းကို မြန်မာပြည်တွင်းနှင့် ပြည်ပ စာဖတ်ပရိသတ်များ သိရှိအောင် စွမ်းဆောင်နိုင်ခဲ့ပါသည်။

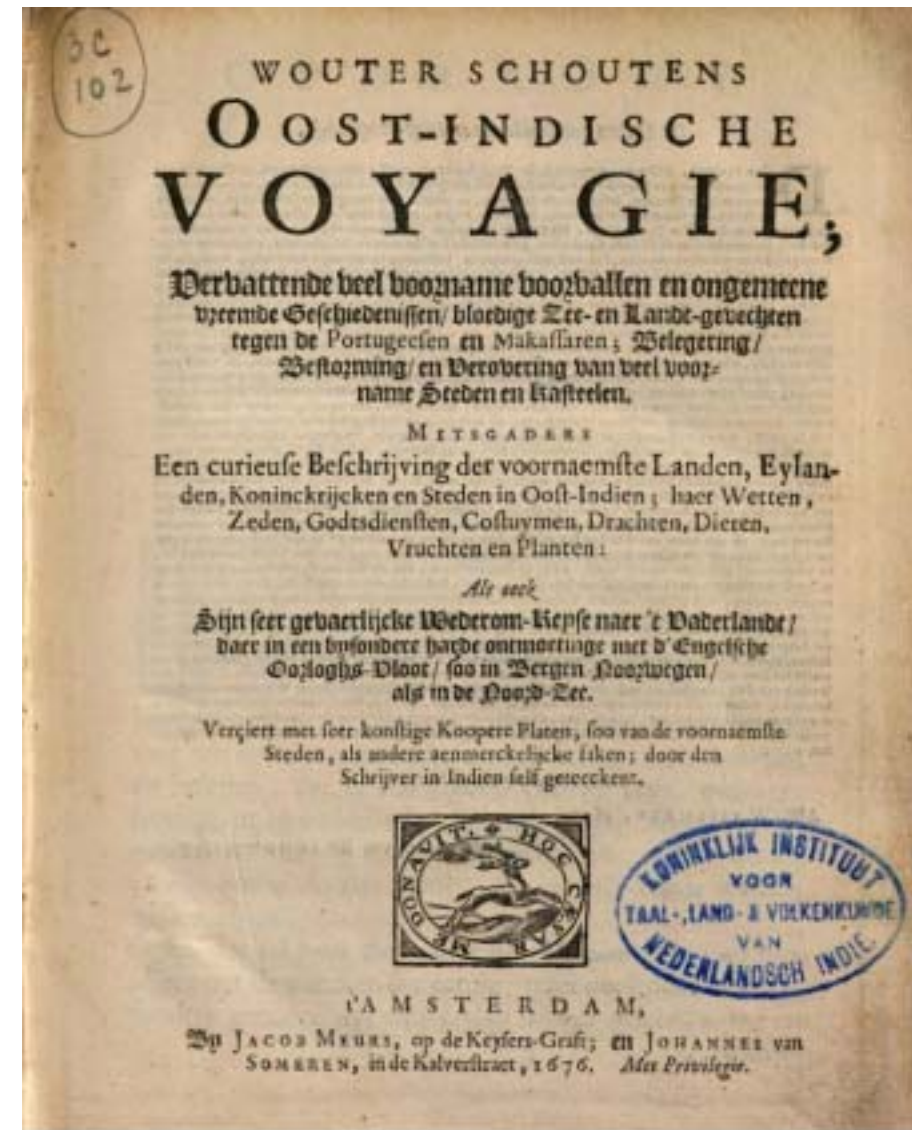
သူ၏လူကြိုက်များသော စာအုပ်မှာ သီရိသုဓမ္မရာဇာမင်းလက်ထက် မြောက်ဦးသို့ ရောက်ရှိနေထိုင်ခဲ့သော ပေါ်တူဂီဘုန်းတော်ကြီး မန်ရီကော (Manrique) အကြောင်းဖြစ် သည့် The Land of the Great Image ဖြစ်သည်။ ၁၉၄၃ တွင် ပထမအကြိမ် ပုံနှိပ်ခဲ့ပြီး မကြာသေးမီနှစ်များက ယိုးဒယားတွင် ပြန်လည်ပုံနှိပ်ထုတ်ဝေခဲ့ပါသည်။ သို့ရာ တွင် Arakan's Place in the Civilization of the Bay (1925, 39-40) ဆောင်းပါးထဲတွင် မောရစ်ကောလစ်က “၁၆ နှင့် ၁၇ ရာစု မြောက်ဦးယဉ်ကျေးမှုမှာ ခေတ်နောက်ကျနေသော အရှေ့ပိုင်းဆီမှ ယဉ်ကျေးမှုဖြစ်ထွန်းမြင့်မားသော မူစလင် ရပ်ဝန်းဆီသို့ လှည့်ပြောင်းလိုက်ခြင်း၏ ရလဒ်ပင်ဖြစ်သည်” ဟု သုတေသနဆိုင်ရာ

အခြေခံအထောက်အထား တစ်ခုမျှမရှိဘဲ ရေးသားခဲ့သည်ကို တွေ့ရသည်။

ရခိုင်သည် “ပဲခူး၏ထိုက်တန်သော ပြိုင်ဖက်” ဖြစ်လာခဲ့၏။ အဘယ်ကြောင့်ဆို သော် ရခိုင်သည် “ဘုရင့်နောင်၏ လင်းလဲ့သော ကုန်သွယ်ရေး၊ ဘာသာရေးနှင့် ယဉ်ကျေးမှု ပေါ်လစီများ” ကို ပုံတူကူးချခဲ့သောကြောင့် ဖြစ်သည်ဟု သိသာထင်ရှားသော အကြောင်းအရာ သိပ်မရှိဘဲနှင့် မောင်ထင်အောင်က ရှင်းပြခဲ့ဖူးသည်။ ဂျီ အီး ဟာဗေးသည် ရခိုင်တို့၏ “စစ်မှန်သော အရည်အသွေး” နှင့် ပတ်သက်၍ လျှော့တွက်ခဲ့ပြီး “ရခိုင်တို့မှာ မိမိကိုယ်ကိုသာ ကြည့်ရှုသူများ” ဖြစ်ကြောင်း၊ “မြန်မာတို့ထက် အစစအရာရာတွင် ခေတ်နောက်ကျသူများ” ဖြစ်ကြောင်း၊ မိမိ၏ ဂုဏ်သိက္ခာနှင့် မလိုက်အောင် ရေးသားခဲ့ပါ သည်။ သို့ရာတွင် ရခိုင်နှင့် အိမ်နီးချင်းနိုင်ငံများ၏ နွေးထွေးသော ဆက်ဆံရေးနှင့် ယဉ်ကျေးမှု လွှမ်းမိုးမှုများအပြင် ပင်လယ်ပြင်အတွင်း ရခိုင်တို့ပြိုင် ဆိုင်မှု၊ ဒင်္ဂါး အသုံးပြုမှု နှင့် ၁၇ ရာစု ရခိုင်ဘုရင်များ၏ စီးပွားရေး သဘောထားစသည်တို့ကို ဟာဗေးက ဖော်ပြခဲ့ သည်။ (1967, 138, 140, 176)။ ဤသည်မှာ ရခိုင်ဘုရင်များနှင့်ပတ်သက်၍ ရှားပါး သော အပေါင်းလက္ခဏာပြသည့် အလေးထားဖော်ပြရေးသားမှုတစ်ခုပင်ဖြစ်ပါသည်။

ဘင်္ဂလီသမိုင်းပညာရှင်များ၏ ရေးသားချက်များ (Bhattacharya 1927; Siddiq Khan 1936; Habibullah 1945; Ghosh 1960; Askari 1960; Sharif 1966; Tarafdar 1967; Ali 1967; Chandra Roy 1972; Serrajuddin 1986) ၌ အဓိက အကြောင်းအရာသုံးခုမှာ သိသာထင်ရှားသည်။ ၎င်းတို့ မှာ (၁) ရခိုင်ရေတပ်၏ တိုက်ခိုက်မှု၊ ဘင်္ဂလားတောင်ပိုင်းနှင့် အရှေ့တောင်ပိုင်းတွင် ရခိုင်တို့၏ ကျွန်ုပ်တို့၏ (၂) ရခိုင်နန်းတော်တွင်း မူစလင်လွှမ်းမိုးမှုနှင့် (၃) စစ်တကောင်း ဆိပ်ကမ်းကို ရခိုင်တို့ လွှမ်းမိုး ချုပ်ကိုင်နိုင်မှုတို့ဖြစ်ပါသည်။ ၎င်းတို့၏ဆောင်းပါး အများစုတွင် ရခိုင်နှင့် မူစလင်ကမ္ဘာ၏ ရှုပ်ထွေးသော ဆက်ဆံရေး၊ ကျွန်ုပ်တို့ကူးမှု၏ စီးပွားရေးအရ အရေးပါပုံနှင့် ရခိုင်၏ နယ်ပယ်ချဲ့ထွင်မှုကို ချိန်ညှိဖော်ပြပေးသည့် နိုင်ငံရေး၊ စီးပွားရေးနှင့် လူမှုယဉ်ကျေးမှု

ဆိုင်ရာ ကျောထောက်နောက်ခံ အကြောင်းရပ်များ ကိုဖော်ပြထားခြင်း မရှိပါ။ မော်လဗီဟာမီဒူလာခန် (Hamidullah Khan) (1873) က ရခိုင်တို့၏ ပေါ်လစီ ကို “ရခိုင်ဘုရင်များ နယ်မြေပိုမို ပိုင်ဆိုင်ရန် ရန်စဆောင်ရွက်သည့် လှုပ်ရှားမှု”၊ အရှေ့တောင်ဘက်လားဒေသ၏ အစိတ်အပိုင်းအများစုကို အာဏာလွှမ်းမိုးနိုင်ရန်အတွက် “အက္ကဘာဘုရင်၏ ဘက်လားအား အမည်ခံမျှကျူးကျော်မှုအပြီး၊ ဘက်လားဒေသ ပြည်တွင်းရေးနှင့် နိုင်ငံရေး ပြဿနာများအပေါ် အခွင့်အရေးယူတတ်သူများ” ဟူ၍ (Ghosh 1960, 58) ကိုးကားဖော်ပြခဲ့ဖူးသည်။ သို့စေကာမူ ဘက်လီသမိုင်းပညာရှင်များအနေဖြင့် ရခိုင်ဘုရင်များ၏ မြောက်ဘက်သို့ နယ်ပယ်ချဲ့ထွင်ခြင်း၊ ရခိုင်တို့ ဘက်လားအရှေ့တောင်ပိုင်းကို တိုက်ခိုက်သော စစ်ပွဲများနှင့် ပေါ်တူဂီ- အာရှနွယ်ဖွား (Luso - Asian) လူမှုအဖွဲ့အစည်း၏ လူအင်အားအကူအညီဖြင့် ရခိုင်တို့ အစီအစဉ်တကျ လှုပ်ရှားဆောင်ရွက်ခဲ့သော စစ်တကောင်းဒေသတွင်း ကျွန်ုပ်တို့၏ ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်မှုတို့ကို ကွဲပြားခြားနားစွာရေးသားဖော်ပြခြင်း မပြုခဲ့ကြပေ။ သို့ရာတွင် အတူလ် ချန်ဒရာ ရှိုင်း (Atul Chandra Roy) (1972, 72-3) က ဂျာနယ်ရှိ ဘုရင်လက်ထက် အစပိုင်း၌ ဘက်လား၏ သေနင်္ဂဗျူဟာ ခံတပ်များမှာ လွတ်လပ်သော မြေရှင်ပဒေသရာဇ်များ (Bhuiyas သို့မဟုတ် Bhara Bhuyan) နှင့် ရခိုင်-ပေါ်တူဂီ ပင်လယ်စားပြများ လက်ထဲတွင်ရှိကြောင်း၊ ခံတပ်များကို ခိုင်ခံ့ကောင်းမွန်စွာ တည်ဆောက်ထားပြီး အရေးကြီးသော မြစ်ကြောင်းများ၏ မြစ်ဆုံနေရာများတွင် တည်ရှိကြောင်း ဖော်ပြခဲ့ ပါသည်။ သူက ရခိုင်တို့၏ ရန်စကျူးကျော်မှုများကို “ပင်လယ်စားပြများ၏ လုယက်ဖျက်ဆီးမှုများ” ဟု သုံးနှုန်းပြီး မဂိုတို့၏ စစ်ရေးဆောင်ရွက်မှုများကို “တိုက်ခိုက်အောင်မြင်မှု” ဟု ဖော်ပြခဲ့သည်။ ရေတပ်စခန်းများ တည်ဆောက်မှုက ပင်လယ်စားပြရန်ကို ခက်ခဲစွာ ကြုံကြုံခံနိုင်ခဲ့ပါသည်။ မိရဇာ နာထန် (Mirza Nathan) ၏ ၁၆၀၈ မှ ၁၆၂၄ အတွင်း ဘက်လား၌ ဖြစ်ပျက်ခဲ့သည့် အဖြစ်အပျက်များကိုဖော်ပြသော မဂိုစစ်ဗိုလ်ချုပ်၏ မှတ်တမ်း (Baharistan i Ghaybi) တွင် ရခိုင်များ

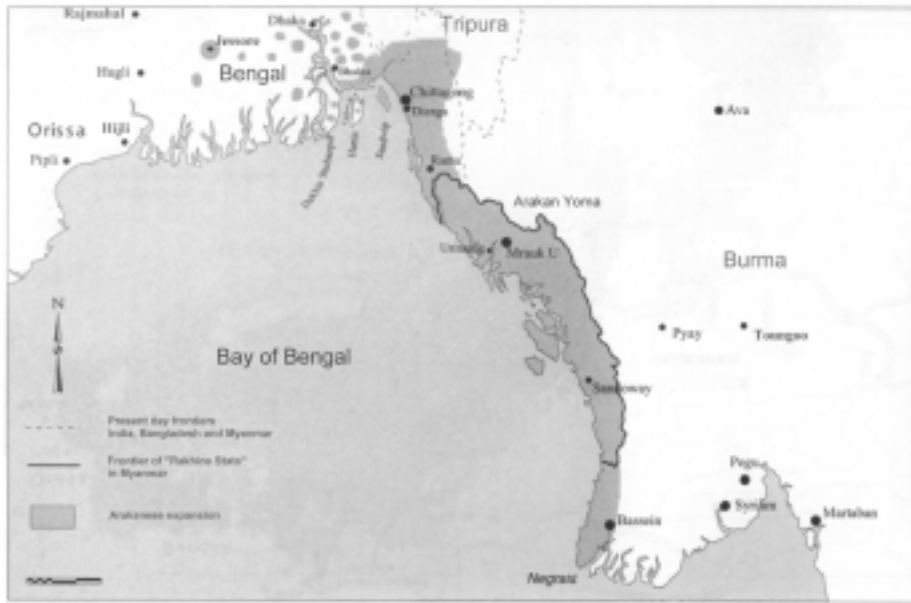

ပုံ (၅) စကောက်တန် (Schouten)၏ ခရီးသွားမှတ်တမ်း စာအုပ်

ကို “ထကြွသောင်းကျန်းသော” “မုန်းတီးရွံရှာဖွယ်ကောင်းသော” ဟူ၍ ဝိသေသပြုခဲ့သော်လည်း၊ ဘယ်သောအခါမျှ ပင်လယ်စားပြများ ဟူ၍ မခေါ်ဝေါ်ခဲ့ပေ။ နာထန်သည် (အရေအတွက် ပိုမိုဖော်ပြထားသည်ဟု ထင်ရသော်လည်း) ရခိုင်တို့၏ မြောက်များစွာသောအင်အားကို ဖော်ပြပြီး “ ၁၆၁၇ တွင် ရခိုင်ဘုရင် (The Raja of the Mags) သည် ဘလဝါ (Bhalwa) ကို ထပ်ခါတလဲလဲ တိုက်ခိုက်ပြီးနောက် ရှုံးပြီးရင်းရှုံးကာ သူ၏ စစ်တပ်ကို ပြန်လည်ဖွဲ့စည်းရင်း အလုပ်များလျက် ရှိသည် ” ဟု ရေးသားခဲ့ဖူးသည် (Nathan 1936, 1: 404)။ အခြားသော ၁၇ ရာစု မူစလင် အထောက်အထားတစ်ခုမှာ ၁၆၆၆ ခုနှစ် စစ်တကောင်းကို မဂိုသိမ်းပိုက်မှုအား ဖော်ပြသည့် ရှိယာန် ဥဒင်တာလစ်ရှ် (Shiab ud Din Talish) ၏ Fathya i Ibriyya ဖြစ်ပါသည်။ တာလစ်ရှ်၏ အဖွင့်စာပိုဒ်တွင် (“ဘုရင်သည် ပေါ်တူဂီ ပင်လယ်စားပြများကို ဘင်္ဂလား၌ လုယက်ဖျက်ဆီးရန် တာဝန်ပေး အပ်သည်။ ဤလုပ်ရပ်အတွက် ရခိုင်ရေတပ်ကို စေလွှတ်ခြင်း မပြုပေ”) ဟုရေးသားခဲ့သည်။ ထို့ပြင် ၎င်းက ၁၆၃၀ နှစ်များ၌ ရခိုင်တို့အနေဖြင့် နောက်ထပ် နယ်မြေပိုမိုရရှိရန် တိုက်ခိုက် ကြိုးပမ်းမှုများ မပြုလုပ်တော့သည်၊ ဘင်္ဂလားအပေါ် ရခိုင်၏ ပြောင်းလဲသွားသော ပေါ်လစီကိုလည်း ဖော်ပြခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် မူလနှင့် တစ်ဆင့်ခံ အထောက်အထားများကို ကိုးကားဆက်စပ်ထားသည့် ဂျန်မီနီဂေါရှ် (Jamini M. Ghosh) ၏ Magh Raiders in Bengal အရ ပင်လယ်စားပြနှင့် နယ်မြေကျူးကျော် တိုက်ခိုက်မှုတို့၏ ခြားနားချက်ကို ဝေဝါးစွာ သိရှိရသည်။ ဘင်္ဂလီသမိုင်းပညာရှင်များ အနေဖြင့် ရခိုင်နှင့်ပတ်သက်၍ ဖော်ပြသောအခါ မူစလင်များက ပိုမို၍သာလွန်သည်ဟု သော ခံစားချက်ဖြင့် ရေးသားကြသည်။ ဒါကာတက္ကသိုလ်က ထုတ်ဝေသည့် History of Bengal သမိုင်းစာအုပ်၌ အက်စ်၊ အဲန် ဘာတာချာရီယာ (S. N. Bhattacharya) က “ယဉ်ကျေးမှုတစ်ဝက်တစ်ပျက်သာ ထွန်းကားသည်၊ မွန်ဂိုလျှိုက် လုယက်ဖျက်ဆီးတတ်သောလူအုပ်စု၏ ပုံပန်းသွင်ပြင်၊ သဘောထား အမူအကျင့်နှင့် သဘောထုံးစံ” တို့ကို

ဖော်ပြခဲ့ပါသည်။ အလမ်ဂီရ် ဆယ်ရာဂျူဒင် (Alamgir Serrajuddin) က မူ “ဘင်္ဂလား၏ သာလွန်သော ယဉ်ကျေးမှုမှာ ခေတ်နောက်ကျသော မျိုးနွယ်စုဖြစ်သည့် ရှေးဆန်သော ရခိုင်လူ့အဖွဲ့အစည်းအတွက် ယဉ်ကျေးမှုစိန်ခေါ်ချက်တစ်ရပ်ကို ဖြစ်ထွန်း စေခဲ့သည်” ဟု ထင်မြင်ရေးသားခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် ဤဘင်္ဂလားဒေ့ရှ် ပညာရှင်သည် ရခိုင်ဘုရင်များ မူစလင်ဘွဲ့ခံယူခြင်းမှာ ရခိုင်နန်းတော်အတွင်း မူဆလင်လွှမ်းမိုးမှု ကြောင့်ဖြစ်သည်ဟု ထင်ရှားစွာဖော်ပြသော ယေဘုယျ အငြင်းပွားချက်ကို ပယ်ချခဲ့ဖူး သည် (Ghosh 1960, 58; Serrajuddin 1986, 17-18)။

ဘီရုဝါ ဘာတာချာရီယာ (B. Bhattacharya) က ရခိုင်အပေါ် အိန္ဒိယမူဆလင် လွှမ်းမိုးကြောင်း ကောလစ်၏ ရေးသားချက်ကို အထူးအလေးအနက်ထား ဖော်ပြပြီး ရခိုင်ပြည်၏ ခန္တိတရားပြည့်ဝသော ဗုဒ္ဓဘာသာမင်းဆက်ကိုပင် “အရေးပါသော ဘင်္ဂလီမင်းဆက်” ဟူ၍ သုံးသပ်ကောက်ချက်ချခဲ့သည် (Bhattacharya 1927, 144)။ ဖယ်ယာကမူ ငမည်းရာဇဝင်ကိုဖတ်ရှုပြီး မြောက်ဦးမင်းဆက်ကို တည်ထောင်သူ မင်းစောမွန်သည် (၁၄၂၆-၂၈) ဝန်းကျင်၌ ဘင်္ဂလားစူလတန်က စစ်ရေးအရ အကူအညီပေးခဲ့မှုကြောင့် “ဘင်္ဂလားဘုရင်၏ လက်အောက်ခံ အဖြစ်နေထိုင်ရန် သဘောတူခဲ့သည်” ဟု ထင်မြင်ရေးသားခဲ့သည်။ ဤဖော်ပြချက်မှာ အကြီးအကျယ် ငြင်းခုံရမည့် အကြောင်းအရပ်တစ်ခု ဖြစ်သည်။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော် ဘင်္ဂလားစူလတန်သည် ရခိုင်ကို ပိုင်စိုးခဲ့ကြောင်း ဘင်္ဂလီ အထောက်အထား တစ်စုံတရာမျှ မတွေ့ရ ခြင်းကြောင့် ဖြစ်ပါသည်။ ဟာဘီဘူလာ (A. B. M. Habibullah) က “ရခိုင်တို့ ဘင်္ဂလား၏ လက်အောက်ခံဖြစ်ခဲ့ကြောင်း သက်သေပြရန် အထောက်အထား” တစ်ခုမှ မတွေ့ရကြောင်း၊ ၁၄၃၃ ခုနှစ်နောက်ပိုင်း၌ ဘင်္ဂလားမှာ “ထိုကဲ့သို့ စွမ်းဆောင်နိုင်သည့်အနေအထား မရှိကြောင်း” ဆိုပါသည် (Phayre 1833, 78; Habibullah 1945, 35)။ ဘင်္ဂလီသမိုင်းပညာရှင်များက ထင်ရှားသည့် ဘင်္ဂလီစာဆိုနှစ်ဦးဖြစ်သူ ဒေါက်ဝလာကာဇီ (Dawlat Qazi) နှင့် အာလဝါ

ပုံ (၆) ရခိုင်တို့ တန်ခိုးထွားစဉ်က ရခိုင်ပိုင်နက် နယ်မြေများ

(Al Awwal) တို့အား ရခိုင်နန်းတွင်း၌ အမှုထမ်းစေခဲ့ သော သီရိသုဓမ္မရာဇာ (၁၆၂၂-၁၆၃၈)နှင့် သတိုးဓမ္မရာဇာ (၁၆၄၅-၁၆၅၂)တို့ လက်ထက် နှင့်ပတ်သက်၍ ချီးကျူးဖော်ပြကြသော်လည်း အခြားသောစာရေးသူများက သတိပြု မဖော်ပြကြပါ။

မြန်မာနိုင်ငံလွတ်လပ်ရေးရပြီး ၁၉၄၈ ခုနှစ်နောက်ပိုင်း ရခိုင်ပြည်၏ အနေအထား မှာ သီးခြားဧရိယာ တစ်ခုကဲ့သို့ ဖြစ်လာပြီး ခရီးသွားလာရန် ခက်ခဲခြင်း၊ အကန့်အသတ်ရှိ ခြင်း များကြောင့် ပညာရှင်များအကြား စိတ်ဝင်စားမှု နည်းပါးခဲ့ရသည်။ ၁၉၅၀ နှစ်များတွင် ဒန်းစ် ဘဲဟ်နီးနှင့် လူစီယန် ဘဲဟ်နီး (Denise & Lucien Bernot) တို့သည် ထိုစဉ်က အရှေ့ပါကစ္စတန်ပြည် စစ်တကောင်း တောင်တန်းဒေသရှိ မရမာ မျိုးနွယ်စု (ဘင်္ဂလား အရှေ့တောင်သို့ ရွှေ့ပြောင်းလာသော ရခိုင်များ၊ မှတ်ချက်- ‘မရမာ’နှင့် ‘မရမာကြီး’

မတူပါ- ဘာသာပြန်သူ) ၏ ဘာသာစကားနှင့် ယဉ်ကျေးမှုတို့ကို သုတေသန ပြုခဲ့ကြသည်။ နောက်ထပ် နှစ်နှစ်ဆယ် ကျော်ကြာသောအခါ ပင်မလက်တွေ့မင်း (Pamela Gutman) (1976) သည် ရခိုင်ဝေသာလီ အနုပညာနှင့် သမိုင်းကို လေ့လာခဲ့သည်။ လွန်ခဲ့သော နှစ်ပေါင်းလေးဆယ်အတွင်း ရခိုင်ဆရာတော် အသျှင်စက္ကိန္ဒကဲ့သို့သော စာရေးဆရာ အချို့သည် ဒေသထုတ်မဂ္ဂဇင်းများ၌ ရခိုင်ယဉ်ကျေးမှုနှင့်စပ်လျဉ်း၍ လူသိများသော ဆောင်းပါးများကို ရေးသားခဲ့ကြပါသည်။ သို့သော် ဒေသထုတ်မဂ္ဂဇင်းများမှာ စောင်ရေအနည်းငယ်သာ ထုတ်ဝေနိုင်ပြီး ပြည်ပနိုင်ငံများက သိရှိကြခြင်းမရှိပေ။ ရခိုင်သမိုင်းကို ဝါသနာအရ ဇောက်ချသုတေသနပြု လေ့လာဖော် ထုတ်ခဲ့သည့် ဆရာကြီး ဦးစံသာအောင်သည် ရှေးဟောင်းရခိုင်ပြည်၏ ဒေသများ၊ ရုပ်ပွား ဆင်းတုများနှင့်ပတ်သက်၍ စာအုပ်များထုတ်ဝေခဲ့ပြီး အင်္ဂလိပ်ဘာသာသို့လည်း ပြန်ဆို ပုံနှိပ်ခဲ့ပါသည်။ (ဥပမာ - San Than Aung 1979)။ ဤသည်တို့သည် ရခိုင်နှင့် ပတ် သက်၍ အချက်အလက်ရှာဖွေနေသူများအတွက် ပြဋ္ဌာန်းသမိုင်းစာအုပ်များအပြင် အခြား လေ့လာစရာများဖြစ်လာကြသည်။

၁၉၉၀ ပြည့်လွန်နှစ်များတွင်မူ ရခိုင်သည် ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်နှင့် ကုန်းဘောင် ခေတ်ဦး၌ ပေါ်တူဂီများ ရောက်ရှိမှုနှင့်ဆက်စပ်၍ သုတေသနပြုနေကြသော ပညာရှင်များ ကို ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့်ဆွဲဆောင်စရာ နေရာတစ်ခုဖြစ်လာခဲ့သည်။ အိန္ဒိယသမိုင်းပညာရှင် ဆန်ဂျီယံ ဆူဘရာမန်ယန် (Sanjay Subramanyam) (1990; 1993) သည် ဂျော့စ် ဗီးနီးယွစ် (G. Winius) (1983) ပြီးနောက်၊ ကိုရိုမန်ဒယ်ကမ်းခြေရှိ ပေါ်တူဂီ လူမှုအဖွဲ့ အစည်းနှင့် ပတ်သက်၍ လည်းကောင်း၊ ပင်လယ်အော် အရှေ့ဘက်ကမ်းခြေနှင့် ပတ်သက် ၍လည်းကောင်း ထဲထဲဝင်ဝင် သုတေသနပြုခဲ့သည်။ သူ၏ရေးသားချက်များက ဘင်္ဂလား အရှေ့တောင်ပိုင်းရှိ ပေါ်တူဂီ-အာရှ နွယ်ပွား (Luso -Asian) လူမှုအဖွဲ့အစည်းနှင့် ဆက်နွယ်ပတ်သက်၍ ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် နားလည်သဘောပေါက်စေပါသည်။ အန်နာ

မာဟုဂွေ့ (Ana Marques Guedes) (1994) ၏ ပေါ်တူဂီမော်ကွန်းတိုက်များ၌ အသစ် တွေ့ရှိသော အကြောင်းအရာများကလည်း၊ ပေါ်တူဂီ လုပ်ဆောင်ချက်များနှင့် ပတ်သက်၍ လည်းကောင်း၊ ဒေသတွင်း တန်ခိုးအာဏာအခြေအနေနှင့်ပတ်သက်၍ လည်းကောင်း၊ ပိုမိုနားလည် သဘောပေါက်စေခဲ့သည်။ ၁၅၈၀ နှင့် ၁၆၃၀ အတွင်း အဖြစ်အပျက်များ ပြည့်စုံသည့် အချိန်ကာလ၌ ဘင်္ဂလားပင်လယ်အရှေ့ပိုင်းတွင် ပေါ်တူဂီများတည်ရှိမှုနှင့် ရခိုင်ပြည်နှင့် အောက်မြန်မာပြည် ပြင်ပကအစိုးရနှစ်ခုအကြား ပေါ်တူဂီတို့ ဆက်စပ်တည်ရှိမှုကို သူမအနေဖြင့် ဖော်ပြခဲ့ပါသည်။ သို့သော် သူမသည် ပေါ်တူဂီအာရှ နယ်ဗွား လူမှုအဖွဲ့အစည်း၏ ကွဲပြားသော အခြေအနေများနှင့် စပ်လျဉ်း၍ ဖော်ပြမှု အနည်းငယ်သာ ပြုခဲ့သည်။ မစ်ချီဂန် တက္ကသိုလ်မှ မိုက်ကယ် ချာနီ (Michael Charney) (1993; 1994; 1997) သည် ပေါ်တူဂီ ကြေးစားစစ်သည်များကို လေ့လာ နေရာမှ ရခိုင်ဘုရင်များထံ ပြောင်းရွှေ့လေ့လာသည်။ ပြင်သစ် အနုပညာသမိုင်းပညာရှင် ကက်သရိန်း ဟေမွန် (Catherine Raymond) (1995) သည် ကွယ်လွန်သူ မာဟီဂွေ့ထံ ယေး (Marie Gatellier) (1993) ၏ ခြေရာကိုနင်းပြီး၊ ဝသုန္ဒရေ မြေစောင့်နတ် ရုပ်တုများနှင့် ပတ်သက်၍လည်းကောင်း၊ သီရိလင်္ကာနှင့်ရခိုင် ဆက်ဆံရေးနှင့် ပတ်သက်၍ လည်းကောင်း လေ့လာသုတေသနပြုခဲ့သည်။ ပြင်သစ် မနုဿဗေဒပညာရှင် အလက်ဆွန် ဒရာ အမဲဟ်ဆွန်း (A. de Mersan) ကလည်း ရခိုင်ဘာသာရေး ပွဲလမ်းသဘင်များ အကြောင်းကို ဤစာအုပ်ရေးသားနေချိန်တွင် ကျယ်ပြန့်စွာ ကွင်းဆင်းသုတေသန ပြုလုပ် လျက်ရှိပါသည်။ ထို့အတူ သည်ဟိတ် မြို့ရှိ ဒတ်ချ်အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီ မော်ကွန်းတိုက်များ (Dutch VOC archives) တွင် စတီဗန် ဖွန် ဟားလဲန်း (Stephan van Galen) (1998) သည် မြောက်ဦး၌ အခြေစိုက်သည့် ဒတ်ချ်အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီကုန်သည်များ၏ မူရင်းလက်ရေးစာမူများကို တွေ့ရှိခဲ့ပါသည်။ ဤသည်တို့မှနေ၍ ကျွန်ုပ်တို့ကူးမှု အကြောင်းနှင့် စစ်တကောင်းဆိပ်ကမ်း၏ အရေးပါအရာရောက်မှုအကြောင်းကို ပိုမိုနား

လည် သဘောပေါက်စေမည်ဖြစ်သည်။ ရခိုင်အပေါ် ကျွန်တော်၏ စိတ်ဝင်စားမှုများမှာ ၁၉၈၄ တွင် စတင်ခဲ့သည်။ ထိုစဉ်က ကျွန်တော်သည် ပါရီမြို့ ပြင်သစ်အမျိုးသား စာကြည့် တိုက် (Bibliothèque nationale) ၌ မြန်မာပေစာမူများကို သုတေသနပြုလျက်ရှိပြီး မြောက်ဦးခေတ် ရခိုင်သမိုင်းကို စတင်စိတ်ဝင်စား ခဲ့သည် (Leider 1998c)။ ရခိုင်နှင့် ဆက်နွယ်ပတ်သက်၍ ဆောင်ရွက်ခဲ့ကြသော သုတေသန လုပ်ငန်းများမှာ နုနယ်ပါသည်။ သို့ရာတွင် စိတ်ဝင်စားသူမရှိဘဲ သီးခြားဆန်စွာ ရပ်တည်ခဲ့ရသော အခြေအနေမျိုး မဟုတ် တော့ပါ။ ရန်ကုန်တက္ကသိုလ်၌လည်း ရခိုင်ကျောင်းသူ၊ကျောင်းသားများသည် ပညာရပ် အထူးပြု သုတေသနကျမ်းများကို တင်သွင်းခဲ့ကြသည်။ ဒေသခံ အထောက်အထားများ အပေါ် အခြေခံထားသော ၎င်းတို့၏ သုတေသနပြုချက်များသည် နောင်တစ်ချိန် ပညာရပ် ဗဟုသုတဗလှယ်ရာတွင် ကျယ်ပြန့်သော အသီးအပွင့်များကို ဝေဆာဖူးပွင့်စေလိမ့်မည်ဖြစ် သည်။ မြန်မာနိုင်ငံ၌ ပေါ်ထွန်းလာသော ရခိုင်ဆိုင်ရာ သုတေသနပြုချက်များမှနေ၍ ရခိုင် ပြည်အနေဖြင့် တောင်အာရှနှင့် အရှေ့တောင်အာရှ အနားသတ် ဧရိယာအတွင်း ဗုဒ္ဓဘာ သာ ဘုရင့်နိုင်ငံတစ်ခုအဖြစ် တည်ရှိခဲ့ကြောင်းကို ပိုမိုသတိပြုမိကြစေရန် အရှိန်အဟုန် မြှင့်တင်ပေးနိုင်လိမ့်မည်ဟု မျှော်လင့်ပါသည်။

အခန်း (၃)
ရခိုင်တို့ဒေသတွင်းတန်ခိုးအာဏာကြီးထွားလာခြင်း
(၁၆ ရာစုအစောပိုင်း အခြေအနေများ)

မင်းဗာ (၁၅၃၁-၁၅၅၁)လက်ထက်မှ စန္ဒသူဓမ္မရာဇာ (၁၆၅၂-၁၆၈၄) လက်ထက် အထိ နှစ်ပေါင်းတစ်ရာ့ငါးဆယ်အတွင်း မြောက်ဦးဘုရင့်နိုင်ငံတော်သည် နိုင်ငံရေးတန်ခိုး အာဏာ၊ နယ်ပယ်ချဲ့ထွင်မှု၊ စီးပွားရေးအင်အား စသည်တို့တွင် အဖက်ဖက်မှ တိုးတက်ခဲ့ပြီး ကြီးကျယ်ခမ်းနားသော ခေတ်ကာလတစ်ခုကို တည်ဆောက်နိုင်ခဲ့ကြောင်းတွေ့ရသည်။

၁၅၃၁ ခုနှစ် မရေရာသော အခြေအနေ၌ မင်းဗာအာဏာရရှိခဲ့သည်။ ထိုအချိန်တွင် ရခိုင်၌ ခိုင်မာသော တပ်မတော်အင်အား၊ နယ်ပယ်ချဲ့ထွင်လိုမှုနှင့် တံခါးဖွင့် စီးပွားရေးတို့ ရှိနေပြီးဖြစ်၏။ ရခိုင်တပ်မတော်၌ နိုင်ငံခြားစစ်သည် အများအပြား ဝင်ရောက် အမှုထမ်းခြင်း၊ ဒေသတွင်း ကုန်သွယ်မှုမှ အိန္ဒိယသမုဒ္ဒရာကုန်သွယ်ရေး ကွန်ယက် အတွင်းသို့ ပေါင်းစည်းဝင်ရောက်ခဲ့ခြင်း၊ ပြည်ပကျူးကျော်မှုကို တွန်းလှန်နိုင်ရန် ထိရောက် သော ကာကွယ်ရေးဗျူဟာများ ချမှတ်ဆောင်ရွက်ခဲ့ခြင်း စသည့် အခြင်းအရာများသည် နောက်ထပ် ဆယ်စုနှစ်များစွာအထိ အလွန်အရေးကြီးသော အခန်းကဏ္ဍမှ ပါဝင်ခဲ့သည်။ မင်းဗာ အာဏာမရမီနှစ်ပေါင်းတစ်ရာခန့်ကို လေ့လာကြည့်မည်ဆိုလျှင် ရခိုင်ပြည်အနေ ဖြင့် မည်ကဲ့သို့ ဒေသတွင်း တန်ခိုးအာဏာကြီးထွားလာခဲ့ပုံကို နားလည်သဘောပေါက်နိုင် မည် ဖြစ်သည်။

၁၅ ရာစုအစပိုင်း၌ ရခိုင်သည် မွန်၊ မြန်မာ နယ်ပယ်ချဲ့ထွင်မှု၏ သားကောင်ဖြစ် ခဲ့သည်။ ထိုအချိန်က ပဲခူးနှင့် အင်းဝတို့မှာ ရခိုင်တစ်ဝှမ်းလုံးကို လွှမ်းမိုးအုပ်ချုပ်နိုင်ရန်

ကြိုးပမ်းလျက်ရှိကြသည်။ မွန်တို့မှာ ရခိုင်တောင်ပိုင်း သံတွဲဒေသတစ်ဝိုက်သို့ ကုန်းကြောင်း၊ ရေကြောင်းဖြင့် အလွယ်တကူ လာရောက်နိုင်သည်။ ထိုနည်းတူ အမ်းဒလက်တောင်ကြားမှ တစ်ဆင့်ကုလားတန်နှင့် လေးမြို့ မြစ်ဝှမ်းလွင်ပြင်သို့ အင်းဝတပ်များ ဝင်ရောက်နိုင်ကြောင်း တွေ့ရသည်။ ဦးကုလားရာဇဝင်၌ အင်းဝဘုရင် မင်းကြီးစွာစော်ကဲ (၁၃၆၈-၁၄၀၁) သည် ၎င်း၏ ဦးရီးတော်ကို ၁၃၇၃ ခုနှစ်တွင် ရခိုင်၌နန်းတင်ပေးခဲ့ကြောင်း၊ ထိုသူသည် ရခိုင်၌ ခုနစ်နှစ်စိုးစံကြောင်း ပြဆိုသည်။ သို့ရာတွင် ဤသို့သော နန်းတင်ပေးမှုမျိုးကို ရခိုင်မင်းဆက် စာရင်း၌ ဖော်ပြထားခြင်းမရှိပေ။ ရခိုင်မင်းဆက်မှတ်တမ်းများ၌ ဒေသခံ ရခိုင်ဘုရင်များ စိုးစံမှုကိုသာဖော်ပြထားပြီး ၎င်းတို့မှာ နန်းသက်တိုတောင်းလှသည်ကို တွေ့ရသည်။ ဤ သည်ကို ကြည့်ခြင်းဖြင့် ၁၄ ရာစုကုန်ခါနီး ရခိုင်ပြည်၌ နိုင်ငံရေးအခြေအနေ တည်ငြိမ်မှု မရှိကြောင်း သုံးသပ်နိုင်သည်။ ၁၄၀၆ တွင် ရခိုင်ဘုရင် နရမိတ်လှ ဘင်္ဂလားသို့ ထွက်ပြေး ခိုလှုံသည်။ ထိုအချိန်က ၎င်း၏ နန်းသက်မှာ နှစ်နှစ်သာရှိသေးသည်။ ၁၄၂၈ ခန့်တွင် နရမိတ်လှ ရခိုင်သို့ပြန်လာသည်။ ၎င်းသည် ဘင်္ဂလားစူလတန် စေလွှတ်သော စစ်သည် ဗိုလ်ပါအကူအညီဖြင့် ရခိုင်ထီးနန်းကို ပြန်လည်ရယူကြောင်းပြော ဆိုလေ့ရှိကြသည်။ သူ သည် မင်းစောမွန်ဘွဲ့အမည်သစ်ကိုခံယူပြီး မြောက်ဦးမြို့တော်ကို တည်ထောင်၏။ ၎င်း ဘင်္ဂလား၌ခိုလှုံစဉ်နှင့်စပ်လျဉ်းသော ဒဏ္ဍာရီဆန်သည့် ပါးစပ်ရာဇဝင် အချက်အလက်အချို့ ကို ငမည်းရာဇဝင် တွင် တွေ့ရသည်။ နရမိတ်လှက ဘင်္ဂလားစူလတန်အား မည်သို့မည်ပုံ ဆင်ဖမ်းရသည်ဟု သင်ပေးခြင်း၊ ၎င်း၏ကျွမ်းကျင်လိမ္မာမှုကြောင့် ဒေလီကိုပင် စူလတန် အနေဖြင့် အောင်နိုင်ခဲ့ သည်ဟု ရာဇဝင်ဆရာက ဝဋ်ကြားစွာဖော်ပြခြင်းစသည်တို့ ဖြစ်သည်။ ဤသို့သော ဇာတ်လမ်းမျိုးမှနေ၍ ဘင်္ဂလားနှင့် ရခိုင်ဆက်ဆံရေးကို ကောက်ချက်ချ၍ မရနိုင်သလို၊ ရခိုင်၌ အစောပိုင်းကာလ မူစလင်ရောက်ရှိမှုနှင့်စပ်လျဉ်း၍လည်း ရှင်းလင်းစွာ မသိရှိနိုင်ပေ။ မည်သို့ပင်ဖြစ်စေ နရမိတ်လှဘင်္ဂလားခိုလှုံစဉ်က ဖြစ်ပျက်ခဲ့သည်ဆိုသော စိတ်ကူးဇာတ်လမ်း အချက်အလက်များကိုထောက်ရှုလျှင် ထိုခေတ်ထိုကာလ ရခိုင်ပြည်

သည် ဘင်္ဂလားစုလတန်ပြည်ထက် ဂုဏ်သိမ်ညိုးမှိန်ခဲ့သည် ဟူ၍မူကား ရာဇဝင်ဆရာ အနေဖြင့် ယူဆခဲ့ပုံရသည်။

ထို့အပြင် ဤနှစ်များအတွင်း ဖြစ်ပျက်ခဲ့သော ရခိုင်ပြည်၏ နိုင်ငံရေး၊ လူမှုရေး အခြေအနေများနှင့်စပ်လျဉ်း၍ အနည်းငယ်မျှသာ သိရှိခွင့်ရပါသည်။ လောင်းကြက်မြို့တော် သို့ နရမိတ်လှ ပြန်လည်ဝင်ရောက်စဉ်က ရင်ဆိုင်ခဲ့ရသော တပ်ဖွဲ့များနှင့် အုပ်ချုပ်နေသော ဘုရင်ခံတို့မှာ မည်သူမည်ဝါ (မွန်/မြန်မာ) ဟု ရာဇဝင်မှတ်တမ်းများ၌ ဖော်ပြပါရှိခြင်းမရှိပေ။ မင်းစောမွန်သည် ကုလားတန် လေးမြို့လွင်ပြင်များနှင့် ရမ်းဗြဲကျွန်းတို့ကို စိုးစံပိုင်ဆိုင်ခဲ့ လိမ့်မည်ဟု ယူဆရသည်။ သူ၏ညီတော်မင်းခရီး (၁၄၃၄-၁၄၅၈) လက်ထက်ရောက်မှသာ တိုင်းပြည်တစ်ခုလုံးစုစည်းမိသည်။ ၎င်းသည် မွန်လက်အောက်သို့ ဆယ်စုနှစ်ရှည်လများ ကျရောက်နေသော သံတွဲနယ်ကို နိုင်ငံတော်အတွင်း ပြန်လည်ထည့်သွင်း နိုင်ခဲ့သည်။ ထို့ပြင် အနောက်မြောက် နယ်ပယ်ဒေသ ရာမူးပန်းဝါ အထိလည်း အာဏာချဲ့ထွင်ခဲ့သည်။ ဘစောဖြူ (၁၄၅၈-၁၄၈၁)နှင့် ဒေါ်လျာ (၁၄၈၁-၁၄၉၁) တို့ လက်ထက်တွင် ရခိုင်ဘုရင်များ တန်ခိုးအာဏာ ပိုမိုကြီးထွားလာသည်။ ၁၄၅၄ တွင် မင်းခရီးသည် အင်းဝဘုရင် နရပတိ (၁၄၄၃-၁၄၆၉) နှင့်တွေ့ဆုံပြီး ရခိုင်ရိုးမ၏ ရေကျနေရာအား နှစ်နိုင်ငံနယ်စပ်နယ် နိမိတ်အဖြစ် သတ်မှတ်ခဲ့သည်။ ၁၄၈၀တွင် ၎င်းတို့ကို ဆက်ခံသူများဖြစ်ကြသည့် ရခိုင်ဘုရင်ဘစောဖြူနှင့် မြန်မာမင်း သီဟသူရတို့သည် တည်ငြိမ်သောဆက်ဆံရေးကို ထူထောင်ခဲ့ပြီး၊ အချင်းချင်း တန်းတူညီမျှသော ဘုရင်များအဖြစ်ရပ်တည်ခဲ့ကြသည်။ ရခိုင်နန်းတွင်း၌ ဆန်းသစ်တီထွင် သိကုံးခဲ့သော ရခိုင်မင်းသမီးချောင်းသည် မြန်မာကဗျာ လောကကိုတစ်ခေတ်ဆန်းစေခဲ့သည်။ ထို့ပြင်မြန်မာရဟန်းစာဆိုတော် ရှင်မဟာရဌ သာရနှင့် ရှင်တေဇာသာရတို့ မြောက်ဦးနန်း တော်၌နှစ်အတန်ကြာ သီတင်းသုံးခဲ့ကြ သည် (Pe Maung Tin 1987, 53-4)။ ဤကာလအတွင်း၌ မြောက်ဦးမြို့တော်သည် အင်းဝနှင့်ပဲခူးကဲ့သို့ပင် သံဃာပြုပြင်ရေးအတွက် သီဟိုဠ်ဘက်သို့ ခြေဦးလှည့်ခဲ့သည်။

ဘင်္ဂလားစုလတန်က မင်းစောမွန်အား နန်းတင်ပေးခဲ့သည်ဟူသော ဇာတ်လမ်း တစ်ခုကိုအကြောင်းပြုလျက်၊ ၁၅ရာစုအတွင်း ရခိုင်အပေါ် ဘင်္ဂလားက နိုင်ငံရေးအာဏာ လွှမ်းမိုးခဲ့သည်ဟု ပြောဆိုရေးသားမှုများရှိခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် အထောက်အထားများကို အသေးစိတ် စိစစ်လေ့လာကြည့်မည်ဆိုပါက ဖော်ပြပါအကြောင်းအရာအား ထောက်ခံသည့် အချက်အလက်တစ်စုံတစ်ရာမျှ မတွေ့ရပေ။ အထူးသဖြင့် ၁၅-ရာစု ဒုတိယနှစ်သီးဆယ် အတွင်း ဘင်္ဂလား၌ဖြစ်ပျက်ခဲ့သော နိုင်ငံရေးအခြေအနေနှင့် ကိုက်ညီမှုမရှိသည်ကိုတွေ့ရ သည်။ သို့ဖြစ်၍ ပတ်ဝန်းကျင် နယ်ပယ်အများကို ဘင်္ဂလီတို့ထိန်းချုပ်နိုင်ရန် ဖြစ်နိုင်ဖွယ် မရှိပေ။ သို့ရာတွင် ရခိုင်၌ နိုင်ငံရေးကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့် ရှိနေချိန်အတွင်း ဘင်္ဂလား စုလတန် တို့၏ယဉ်ကျေးမှု ဂိုက်ခတ်ခြင်းရှိခဲ့သည်ကိုမူ သတိပြုရမည်ဖြစ်သည်။ ဥပမာအားဖြင့် ရခိုင် ဘုရင်တို့ မူဆလင်ဘွဲ့ခံယူခြင်းနှင့် ဘင်္ဂလားပုံစံ ပါရှန်အက္ခရာထိုးဒဏ္ဍီများ သုံးစွဲခဲ့ခြင်းတို့ ဖြစ်သည်။

ရခိုင်ပြည်၏ စီးပွားရေးသည် လွင်ပြင်ဒေသများမှ ဆန်စပါးထွက်ရှိမှုကို အခြေခံ သည်။ ဘင်္ဂလားစုလတန်များနှင့် တြိပူရ ဟိန္ဒူဘုရင်များ၏ စစ်တကောင်း ဆိပ်ကမ်းမြို့ကို ချုပ်ကိုင်နိုင်ရန်ဖက်ပြိုင်မှုမှာ အဆိုပါ ဘုရင်များ၏ ကူးသန်းရောင်းဝယ်ရေး ယှဉ်ပြိုင်ရန် စိတ်ဝင်စားမှုကို ဖော်ပြလျက်ရှိသည်။ ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်သို့ အင်းဝမှ ရခိုင်ရိုးမကို ကျော်၍ ပတ္တမြားကုန်သွယ်မှု၊ ထို့ပြင် ရခိုင်ပြည်၏ ပြင်ပသို့ ဆန်စပါးတင်ပို့မှုနှင့် ပတ်သက် သော အချက်အလက်များကို နှောင်းပိုင်းကာလများအတွက်သာရရှိသည်။ ဤသည်မှာ ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်ကုန်သွယ်ရေးကွန်ယက်အတွင်းသို့ ရခိုင်ပြည် ပေါင်းစည်းဝင် ရောက်ကြောင်း သိရှိနိုင်သည့် အရိပ်အမြွက်တစ်ခုပင်ဖြစ်သည်။ မြောက်ဦးခေတ်အတွင်း စစ်တကောင်းကို ရခိုင်တို့ပထမဆုံးအကြိမ် စတင်တိုက်ခိုက်သည့် ခုနှစ်ကို ရှင်းလင်း သေချာစွာ မသိရပေ။ ၁၄၅၉ ခုနှစ်မှ စတင်၍ နှစ်ပေါင်းသီးဆယ်ကြာ စစ်တကောင်းကို ရခိုင်တို့ထိန်းချုပ်ခဲ့သည်ဆိုသော ဖယ်ယာ၏ ခန့်မှန်းချက်မှာ သေချာရောမှုမရှိပါ။ အဘယ့်

ကြောင့်ဆိုသော် စူလတန် ရုကန် ဥဒင် ဘာဘက်ရှာ (Sultan Rukn-ud-Din Barbak Shah) (၁၄၅၉-၁၄၇၄) သည် ၁၄၇၃ ခုနှစ်တွင် စစ်တကောင်းကို ထိန်းချုပ်လျက်ရှိနေသောကြောင့် ဖြစ်သည် (Phayre 1883, 73)။ ရခိုင်တို့ အနေဖြင့်စစ်တကောင်းကို ကာလမည်မျှရှည် ကြာစွာသိမ်းပိုက်နိုင်ခဲ့ကြောင်း ရာဇဝင်များ၌ ပါရှိသည့် တိုတောင်းသော ဖော်ပြချက်များ၌ လည်းမတွေ့ရချေ (Habibullah 1945, 35; CL 1932, 2:33)။

၁၅-ရာစုကုန်ဆုံးအချိန်၌ ရခိုင်ပြည်၏ နိုင်ငံရေးသမိုင်းမှာ ရှုပ်ထွေးလျက်ရှိပြီး ၁၅၁၃ မှ ၁၅၂၁ အတွင်း မင်းစဉ်မင်းဆက်ဆင်းသက်ပုံမှာလည်း ပဟေဠိတစ်ခုသဖွယ်ဖြစ် နေကြောင်းတွေ့ရသည်။ ရခိုင်ရာဇဝင်များက ဤကာလကို အရေးပေး ဖော်ပြခြင်းမပြု ကြပေ။ ၁၅၁၃မှ ၁၅၅၃အထိ ရှည်လျားသောနန်းသက်အတွင်း ဘုရင်မင်းမာ၏ ဘုန်းတန်ခိုး ကြီးထွားမှုက ယခင်မင်းဆက်များကို လွှမ်းမိုးလိုက်ခြင်းကြောင့်ဖြစ်ဟန်တူပါသည်။ မင်းမာဘုရင်သည် စီးပွားရေးတံခါးဖွင့်ဝါဒကို ကျင့်သုံးပြီး၊ အနောက်မြောက်ဒေသ စစ် တကောင်းဆီသို့ နယ်ပယ်ချဲ့ထွင်ခဲ့သည် (Pires 1944, 228)။ ရခိုင်ဒေသသို့ ပေါ်တူဂီများ ပထမဆုံးရောက်ရှိချိန်ဖြစ်သည့် ၁၆ ရာစုအစောပိုင်းတွင် စစ်တကောင်းမှာ ဘင်္ဂလားဒေသ၏ အရေးပါသော ဆိပ်ကမ်းသုံးခုအနက်တစ်ခုဖြစ်သည်။ ၁၅၂၁ခုနှစ်တွင် ဂိုအာသို့တရားဝင် စေလွှတ်သည့် ပေါ်တူဂီကိုယ်စားလှယ်အဖွဲ့ဝင်ဖြစ်သူ အမည်မသိ ရာဇဝင်ဆရာတစ်ဦးက စစ်တကောင်းသည် လူမျိုးပေါင်းစုံကျက်စားရာ မြို့တော်ဖြစ် ကြောင်း၊ ခိုင်မာသည့်ခံတပ်ရှိပြီး ပြိုင်ဖက်ကုန်သည် အုပ်စုများအကြား စစ်တကောင်း ကိုလွှမ်းမိုးမှုရရှိနိုင်ရန် အချင်းချင်းယှဉ် ပြိုင်လျက်ရှိကြောင်းဖော်ပြခဲ့သည် (Bouchon and Thomaz 1988)။ စူလတန်တို့၏ အနား သတ်နယ်နိမိတ်အတွင်း၌ တည်ရှိသော စစ်တကောင်းမှာ ရခိုင်နှင့်တြိပူရတို့ကို သွေးဆောင်ပြားယောင်းသော ပစ်မှတ်တစ်ခုဖြစ်ခဲ့ သည်။ ၁၅၁၃တွင် စစ်တကောင်းကို တြိပူရဘုရင် ခညမဏိကျ (Dhañamanikya) ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်သည်။ နှစ်နှစ်ကြာသည့်အခါ ရခိုင်ဘုရင် ဂဗာပတိစေလွှတ်သည်ဟု

ယူဆရသည့် ရခိုင်တပ်ဖွဲ့များက တြိပူရလက်မှ စစ်တကောင်းကို ပြန်လည်သိမ်းပိုက်ခဲ့ သည်။ သို့သော် ၁၅၁၇ ခုနှစ်တွင် ဘင်္ဂလားစူလတန် ဟူဆယန်ရှာ (Husayn Shah) (၁၄၉၃-၁၅၁၉) ၏ သားတော် နုဆရတ်ခန် (Nusrat Khan) ၏ ပြန်လည်သိမ်းပိုက်ခြင်းကို ခံရသည်။ ပေါ်တူဂီရာဇဝင်ဆရာ ဘိုးရိုစ် (Bouros) ၏ အဆိုအရ ၁၅၁၆-၁၇ တွင် စစ်တကောင်းသို့ ပထမဆုံးရောက်ရှိလာသော ပေါ်တူဂီများကို ရခိုင်ဘုရင်က သူ၏နိုင်ငံ အတွင်းသို့ ကုန်သွယ်ရေးအတွက် လာရောက်ရန်ဖိတ်ခေါ်ခဲ့သည်။ ဤဖိတ်ကြားချက်ကို ၁၅၁၉ ပတ်ဝန်းကျင်ဟု ခန့်မှန်းနိုင်သည့် ပေါ်တူဂီအာဏာပိုင်များထံ ရခိုင်ဘုရင်၏ နေ့စွဲမပါရှိ သောပေးစာအရ အတည်ပြုနိုင်သည် (Bouchaon and Thomaz 1988)။

ရခိုင်ရာဇဝင်များ၌ အခြားသော နန်းစံဘုရင်များကို မင်းမာလောက်ခမ်းနားကြီး ကျယ်စွာ ဖော်ပြထားသည်ကို မတွေ့ရပေ။ ထို့ပြင်မင်းမာ၏ လုပ်ဆောင်ချက်များကိုလည်း ၎င်းအား ဆက်ခံသူမည်သူနှင့်မျှ မတူအောင်အလွန်အမင်း ချီးကျူးထားသည်ကို တွေ့ရ သည်။ ၎င်းလက်ထက်၌ နန်းစဉ်မှတ်တမ်းကို စတင်ရေးသားစေခဲ့ပြီး^{၁၁} မွေသတ်ကျမ်း ကိုလည်း ပြန်လည်ပြင်ဆင်ရေးသားခဲ့သည်။ ဗြာဟ္မဏအစဉ်အလာ အရ ဆောင်ရွက်သည့် ရာဇဘိသေက မင်္ဂလာထုံးစံများကိုလည်း ပြန်လည်ဆောင်ရွက်သည် (Tha Htwan Aung 1927, 45, 93-110)။ မင်းမာဘုရင်လက်ထက် ရခိုင်အမွေအနှစ်များကို သျှစ် သောင်း ပုထိုးတော်ကြီးနှင့် နန်းတော်ကုန်းအတွင်း တံတိုင်းနံရံများ (၁၉၉၇-၉၈ နန်းတော်ကုန်း တူးဖော်ရာ၌ ဤတံတိုင်းများ၏ သေချာစေ့စပ်သော ပုံသဏ္ဌာန်များကို ဖော်ထုတ်နိုင်ခဲ့သည်) ကဲ့သို့သော ကျောက်သားဖြင့် ပြုလုပ်ထားသည့် လက်ရာများ၌ တွေ့ မြင်နိုင်ပါသည်။ ခညဝတီ အရေးတော်ပုံ၌ မင်းမာဘုရင်သည် မောက်သူဇာမြို့ (Murshedabad) အထိ ကျယ်ပြန့်သော ဘင်္ဂလားနယ်ပယ်များကို သိမ်းပိုက်ခဲ့ကြောင်း၊ ဒေလီ “စူလတန်” ၏ သမီးတော်ကို လက်ဆက်ခဲ့ကြောင်း ရေးသားထားသည်။ အရေး တော်ပုံ၌ဖော်ပြထားသော တိုက်ခိုက်ခြင်း၏ရည်ရွယ်ချက်သည် မင်းမာဘုရင်၏ နယ်ပယ်

ချဲ့ထွင်ပိုင်စိုးလိုမှုနှင့် ရန်စကျူးကျော်လိုမှုတို့ကို ထင်ဟပ်လျက်ရှိပါသည်။

ညောင်တီအရေးတော်ပုံ အဆိုအရ မင်းစောမွန်သည် ၎င်းအားနန်းတင်ပေးခဲ့သည်ကို ကျေးဇူးဆပ်သောအားဖြင့် ရခိုင်ပိုင်ဘင်္ဂလားနယ်ပယ်အများစုကို စုလတန်မင်းထံ လက်ဆောင်ပေးခဲ့ရသည်။ သို့ရာတွင် ယခုအချိန်၌ အချိန်အတိုင်းအတာတစ်ခုအထိ ကျေးဇူးဆပ်ခဲ့ပြီးဖြစ်သဖြင့် ထိုနယ်မြေများကို ပြန်လည်သိမ်းပိုက်ရန် ဘုရင်မင်းဗာလိ လားသည်ဟု အရေးတော်ပုံက ဆိုသည်။ သို့ရာတွင် မင်းဗာ ဘင်္ဂလားနယ်သို့ ဝင်ရောက် တိုက်ခိုက်ခဲ့ကြောင်း ခိုင်မာသည့် အထောက်အထားမတွေ့ရပေ။ သို့သော် ၁၅၂၉-၄၀ ပတ်ဝန်းကျင်၌ ရခိုင်တို့ စစ်တကောင်းကို သိမ်းပိုက်အောင်နိုင်ခဲ့ကြောင်းကိုမူ ယုံကြည် လက်ခံနိုင်ရန် လုံလောက်သည့် အထောက်အထားများ တွေ့ရသည်။ ရခိုင်တို့သည် ကုန်စည် ရောင်းဝယ်ဖောက်ကားသူများနှင့် လှေကြီးစီးတတ်သော အကျင့်ရှိသည့် ကြေးစား စစ်သည်များပေါများရာ စစ်တကောင်းဆိပ်ကမ်းအား ကြီးမားသောအခက်အခဲအမျိုးမျိုး ကို ရင်ဆိုင်လျက် ထိန်းချုပ်ခဲ့ကြသည်။ ၁၅၂၉နောက်ပိုင်း အခြေအနေများနှင့် စပ်လျဉ်း၍ ပေါ်တူဂီရာဇဝင်ဆရာ ဘိုးရိုက်က တစုံတရာမျှမဖော်ပြခဲ့ပေ။ သို့ရာတွင် ၁၅၄၂ ခုနှစ်တိုင် အောင် စစ်တကောင်းကို ရခိုင်တို့ထိန်းချုပ်လျက်ရှိနေသေးကြောင်းကိုမူ အဆိုပါခုနှစ် သက္ကရာဇ် ရက်စွဲတပ်ထားသည့် စစ်တကောင်းတွင်တွေ့ရသော ရခိုင်ဘာသာ ငွေပြားစာ အရ သိရသည် (Shore 1790)။ အာဖဂန်ရှာခန် (Afghan Shar Khan) (၁၅၂၉-၁၅၄၅) လက်ထက် ဘင်္ဂလားနှင့် အိန္ဒိယ၌ ဖြစ်ပွားသောပြင်းထန်သည့် နိုင်ငံရေးလှိုင်း တံပိုးသည် ရခိုင်အား ဘင်္ဂလားအရှေ့တောင်ပိုင်းတွင် ကြားဝင်ဆောင်ရွက်ရန်နှင့် ပြိုင် ဖက်ဖြစ်သည့် ဩပူရအား မောင်းထုတ်ရန် မလွှဲမရှောင်သာသော အခြေအနေတစ်ရပ် ကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့သည်။

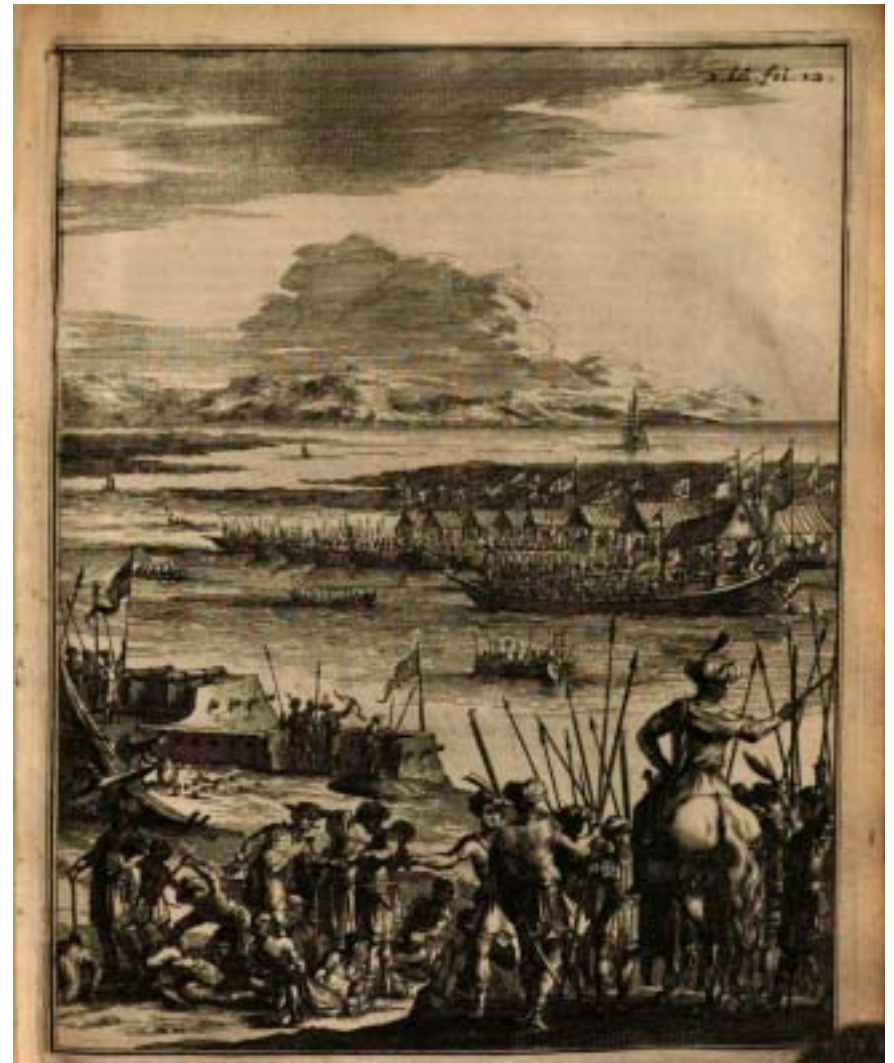
၁၅၃၄တွင် ပေါ်တူဂီရေတပ်သည် ကုလားတန်မြစ်ကိုဆန်တက်ပြီး ရခိုင်တို့ကို မြောက်ဦးအထိဆုတ်ခွါသွားစေရန် တိုက်ခိုက်ခဲ့သည်။ သို့သော် ရခိုင်ဘုရင်သည် သူ၏

တပ်များကိုစုစည်းပြီး ကျူးကျော်သူတို့ကို ပင်လယ်ဝသို့တိုင်အောင် ပြန်လည်မောင်းထုတ် နိုင်ခဲ့သည် (CL 1932, 2:49)။ ဤအဖြစ်အပျက်မှာ ပိုအာရှ ပေါ်တူဂီအာဏာပိုင်များ၏ လုပ်ဆောင်ချက်မဟုတ်ဘဲ ဘင်္ဂလားနှင့် စစ်တကောင်းဧရိယာရှိ များပြားသောပေါ်တူဂီ အခြေချသူများ၏ ဆောင်ရွက်ချက်များဖြစ်နိုင်သည်။ ဤတိုက်ခိုက်မှုကြောင့် ရခိုင်တို့အံ့ဩ ခဲ့ရကြောင်း ငမည်းရာဇဝင်၌ ဖော်ပြထားသည်။ နောက်ပိုင်းတွင် ၁၇ ရာစုအစောပိုင်းမှ စတင်၍ ပေါ်တူဂီနှင့်ရခိုင်တို့ မဟာမိတ်ဖြစ်လာကြောင်း အထောက်အထားတွေ့ရ သည်။^၂

၁၅၄၆ခုနှစ်တွင် ရခိုင်ကို မြန်မာတို့ ဝင်ရောက် တိုက်ခိုက်သည်။ မင်းဗာဘုရင် လက်ထက်၌ ရခိုင်တို့၏ အင်အားအစွမ်းကို ပထမဆုံးအကြိမ်အဖြစ် စမ်းသပ်ခံရ ခြင်းဖြစ်သည်။ မင်းဗာဘုရင်သည် မြန်မာတို့ ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်လိမ့်မည်ဟု ကြိုတင် မျှော်လင့်ပြီးဖြစ်သည့်အတိုင်း၊ မြောက်ဦးမြို့တော်ကို ကျွမ်းကျင်သည့် ကာကွယ်ရေးအစီ အစဉ်များဖြင့် လုံခြုံနိုင်ခဲ့အောင် ဆောင်ရွက်ထားခဲ့သည်။ ၁၅၄၅ တွင် မြန်မာတို့သည် ရခိုင်ပြည်တောင်ပိုင်း သံတွဲ နယ်ကို တိုက်ခိုက်သည်။ ထို့နောက် ကြည်းတပ်၊ ရေတပ်များ ကုလားတန်လေးမြို့ မြစ်ဝှမ်း၌စုရုံးမိကြပြီး ရခိုင်မြို့တော်ကို စစ်သူကြီးဘုရင့်နောင် (နောင် တွင် ဘုရင်ဖြစ်လာသည်) ဦးဆောင်လျက်ပိုင်းရံပိတ်ဆိုသည်။ ရခိုင်တို့ကလည်း အသင့် သိုလှောင်ထားသည့် ရေများကို တူးမြောင်းများမှတစ်ဆင့် ထုတ်လွှတ်ပြီး မြို့တော်အနီး ဝန်းကျင်၊ အနောက်ပိုင်းနှင့် အရှေ့တောင်ပိုင်းဒေသများကို ရေလွှမ်းမိုးစေခဲ့သည်။ မြောက်ဦးမြို့တော်မှာ အလယ်အလတ် တောင်ကုန်းများအကြားတွင်တည်ရှိပြီး ထူထပ် သော တောအုပ်များက အကာအကွယ်ပေးကာ တောင်ဘက်တွင် ရေကန်ကြီးနှစ်ခုရှိ၍ တောင်ကုန်းတစ်ခုနှင့်တစ်ခုအကြား တံတိုင်းများဖြင့် ဆက်သွယ်ကာရံထားကြောင်း တွေ့ရသည် (CL 1932, 2: 46-8)။ ရခိုင်တို့တွင် တိုက်ခိုက်သူများကို တွန်းလှန်နိုင်ရန် အင်အား အလုံအလောက်မရှိ ချေ။ သို့သော် မြန်မာတို့မှာ အစာရေစာပြတ်လပ်လာခြင်းနှင့်

ပိတ်မိနေခြင်းတို့ကြောင့် ပြန်လည်ဆုတ်ခွာ ကြရသည်။ မကြာမီအချိန်၌ပင် မြန်မာတပ်များ မြို့ဝန်ခန့်အပ်၍ အုပ်ချုပ်နိုင်ခဲ့သော သံတွဲကိုပါ လက်လွှတ်ကြရသည်။ ဦးကုလားရာဇဝင်၌ ဖော်ပြသကဲ့သို့ ရခိုင်ထီးနန်းဆက်ခံနိုင်သူ အခြားတစ်ဦးအား မြန်မာတို့ထောက်ခံ ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်ဆိုခြင်းနှင့် ပတ်သက်၍မူ ရှင်းလင်းသော အဖြေမရှိချေ။ ထိုအကြောင်းနှင့် စပ်လျဉ်း၍ ရခိုင်မှတ်တမ်းများ၌လည်း အထောက်အထား မတွေ့ရပေ (U Kala 1960)။ နောက်ထပ် နှစ်သုံးဆယ်အကြာ ၁၅၈၀ တွင် ရခိုင်ကို မြန်မာတို့ တစ်ဖန်တိုက်ခိုက်ပြန်သည်။ ဤအကြိမ်၌ မြန်မာတို့ အကြီးအကျယ် ရှုံးနိမ့်ခဲ့ပါသည်။ ထိုအချိန်မှစ၍ ရခိုင်တို့မှာ မိမိကိုယ်ကိုခုခံကာကွယ်သူများအဖြစ်မှ သူတစ်ပါးအား ကျူးကျော်တိုက်ခိုက်သူများအဖြစ်သို့ ပြောင်းလဲလာခဲ့သည်။

၁၆ ရာစု ကုန်ဆုံးတွင် ကိုရိုမန်ဒယ်နှင့် ဘင်္ဂလားမှ မူလလင်နှင့် ပေါ်တူဂီကုန်သည်များ မြောက်ဦးသို့ ရောက်ရှိသည်။ ၎င်းတို့သည် ရခိုင်ပြည်၏ အဓိကပြည်ပပို့ကုန်ဖြစ်သော ဆန်စပါးနှင့်ဘင်္ဂါလီကျွန်းများကို ဝယ်ယူကြပြီး အိန္ဒိယထွက်ချည်ထည်ပစ္စည်းများနှင့် ဇိမ်ခံပစ္စည်းများကိုနန်းတော်အတွက် ရောင်းချခဲ့ကြသည်။ ရခိုင်ရာဇဝင်များ၌ ပြည်ပမှ သင်္ဘောအမြောက်အမြား ရောက်ရှိလာကြောင်း ဖော်ပြ၏။ မြန်မာပြည်အထက်ပိုင်းမှ ပတ္တမြားနှင့် အိန္ဒိယပြည်ဖြစ် ချည်ထည်ပစ္စည်းများမှာ ဘင်္ဂလားပင်လယ်နှင့် အင်းဝကို ဆက်သွယ်သည့် ရခိုင်ပြည်ဖြတ် ကုန်သွယ်ရေး၏ အဓိကပစ္စည်းများဖြစ်ကြသည် (Guedes 1994, 201; Leider 1994; Blackmore 1985, 30)။ ဤအချိန်၌ ရခိုင်ပြည်သည် ညောင်တီ (စပါးဆန်ရေပေါသည့် မြေ) ဆိုသည့်အတိုင်း ဒေသခံပြည်သူများအတွက် အစဉ်အမြဲစည်ပင်ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်သည့် တိုင်းပြည်ဖြစ်ခဲ့၏။ ကုန်သွယ်ရေးဆိုင်ရာတွင်မြှင့်တင်မှုက ရခိုင်ပြည်ကို ကြွယ်ဝချမ်းသာစေခဲ့ပြီး ရခိုင်ဘုရင်များကို အင်အားခိုင်မာ တောင့်တင်းစေခဲ့ပါသည်။ ရခိုင်ပြည်တွင် နိုင်ငံခြားသား ကြေးစားစစ်သည်များ၊ အနုပညာသည်များ၊ ကုန်သည်များလည်း အလွန်များပြားလာသည်။ အိန္ဒိယများနှင့် နောက်ပိုင်းတွင် ပေါ်တူဂီများက

ပုံ(၇) မင်္ဂလိပ်တပ်စခန်းတစ်ခုအား ရခိုင်ရေတပ်မှ တိုက်ခိုက်နေပုံ
မြင်းပေါ်မှပုဂ္ဂိုလ်မှာ မင်္ဂလိပ်ခံဖြစ်သည် (Schouten စာအုပ်မှ)

လက်နက် ထုတ်လုပ်မှုနှင့် အသုံးပြုမှု နည်းပညာများကို လွှဲပြောင်းပေးခဲ့သည် (Person and Das Gupta 1987; Parker 1988; Subrahmanyam 1993; Tak Htwan Ni 1985)။ ထို့ပြင် ကျောက်သားပုထိုးတော်များနှင့် ခံတပ်များတည်ဆောက်ရာတွင်လည်း အကူအညီ ပေးခဲ့ကြသည်။ မင်းဗာလက်ထက်သည် နိုင်ငံရေးအာဏာချဲ့ထွင်နိုင်မှု ဖူးပွင့်ရာ ကာလ တစ်ခုဖြစ်သည့်ပြင် ပြောင်မြောက်သည့် အနုပညာလက်ရာများထွန်းကားရာ သမိုင်းခေတ် တစ်ခုလည်း ဖြစ်ခဲ့သည်။ မင်းဗာအားဆက်ခံသူ မင်းတိက္ခာ (၁၅၅၃-၁၅၅၅)သည် ထီးနန်းလုပွဲကိုရင်ဆိုင်လျက် နန်းတက်လာခဲ့သည်။ ၎င်းသည် ခန်းနားထည်ဝါသော ကိုးသောင်းပုထိုးတော်ကြီးကို တည်ထားခဲ့သည်။ ဤပုထိုးတော်ကြီးမှာ ၁၆ ရာစု ရခိုင်ဗိသုကာ၏ အပြောင်မြောက်ဆုံးသော လက်ရာတစ်ခုပင် ဖြစ်သည် (Gutman 2001)။

၁၅၅၀ နှင့် ၁၅၈၀ ခုနှစ်များအတွင်း ရခိုင်ဘုရင်များသည် ကြိယူရနိုင်ငံနှင့် လည်းကောင်း၊ စစ်တကောင်း မူစလင်ဘုရင်ခံများနှင့်လည်းကောင်း၊ စစ်မက်ဖြစ်ပွားခဲ့သည်။ (ကြိယူရသည် ၁၅၆၀ အစောပိုင်းနှစ်များတွင် စစ်တကောင်းကို ထိန်းချုပ်နိုင်ခဲ့ပြီး၊ စစ်တကောင်းရှိ မူစလင်ဘုရင်ခံများမှာ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ရှိသော ဘင်္ဂလား ဗူလတန်များအဖြစ် တန်ခိုးကြီးထွားလာခဲ့ပြီး၊ အနောက်ဘက်၌ နိုင်ငံရေးရန်သူများနှင့် ရင်ဆိုင်ခဲ့ရပါသည်။) ၁၅၆၇ တွင် ဘင်္ဂလားဒေ့ အစိတ်အပိုင်းအများစုကို မဂိုတပ်များ သိမ်းပိုက်ခဲ့ပြီး လွတ်လပ်သော ဗူလတန်အုပ်ချုပ်မှုကို နိဂုံးချုပ်စေခဲ့သည်။ ဤဖြစ်စဉ်မှာ ဘင်္ဂလား တစ်ခွင်လုံး၏ သမိုင်းအတွက် ခေတ်ကာလအသစ်တစ်ခု ဖွင့်လှစ်ပေးလိုက်ခြင်း ဖြစ်ပါသည်။ မဂို ဘုရင်ခံများသည် ဘင်္ဂလားအရှေ့ပိုင်းနှင့် တောင်ပိုင်းဒေသများ၏ ခုခံတွန်းလှန်မှုကို ဆယ်စုနှစ် အတန်ကြာ ဆက်လက်ရင်ဆိုင်ခဲ့ရသည်။ ဤသို့ ခိုင်မာသည့် ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှု အာဏာ မရှိခြင်းကပင် ဘင်္ဂလားအရှေ့တောင်ပိုင်းဒေသကို နိုင်ငံရေးအာဏာ ယှဉ်ပြိုင်မှုနှင့် စစ်မက်ရေးရာ ယှဉ်ပြိုင်မှု ဖြစ်ပေါ်စေရန် တံခါးဖွင့်ပေးသလို ဖြစ်ခဲ့သည်။ ၁၆ ရာစု အကုန်နှင့် ၁၇ ရာစု အစောပိုင်း ကာလများသည်ကား အရှေ့မြောက်ဒေသသို့ ရခိုင်တို့နယ်ပယ် ချဲ့ထွင်နိုင်ခဲ့သည့် အထွတ်အထိပ် အချိန်ကာလများပင် ဖြစ်တော့သည်။

အခန်း (၄)
စစ်ဘုရင်များလက်ထက် ရခိုင်နယ်ပယ်ချဲ့ထွင်မှု

ဘုရင်မင်းဖလောင်း (၁၅၇၁-၁၅၉၃) လက်ထက် ၁၅၇၈ ဝန်းကျင်၌ စစ်တကောင်း ကို တိုက်ခိုက်သိမ်းပိုက်မှုနှင့် ၁၆၂၄ ခုနှစ် သီရိသုဓမ္မရာဇာမင်းလက်ထက် ဒါကာမြို့အား ရခိုင်ရေတပ်မှ တိုက်ခိုက်မှုတို့သည် ရခိုင်ပြည် နယ်ပယ်ချဲ့ထွင်မှု၏ အဓိက ကျသော ခေတ်ကာလတစ်ခုကို ဖော်ညွှန်းလျက်ရှိသည်။

မင်းဗာလက်ထက်စစ်ရေးအောင်မြင်မှုနှင့် ဗိသုကာပညာထည်ဝါခန့်ညားခဲ့မှုတို့မှာ ဦးမြူးမှု နှေးကွေးခဲ့သော ရာစုနှစ်တစ်ခုအဆုံးတွင် ပေါ်ထွက်ခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။ မင်းဖလောင်းသည် စစ်တကောင်းကို ထိန်းချုပ်ခြင်းဖြင့်လည်းကောင်း၊ ဘင်္ဂလားအရှေ့မြောက်ကမ်းခြေ၌ ရခိုင်ရေတပ်မတော်အား နိုင်ငံရေးဦးဆောင်မှု လက်နက်ကိရိယာအဖြစ် အသုံးပြုနိုင်ခြင်းဖြင့် လည်းကောင်း ရခိုင်၏ဒေသတွင်းတန်ခိုးအာဏာကြီးထွားမှုကို အနှစ် ၂၀ အတွင်း ထူထောင်ခဲ့သည်။ ၎င်းသည် ၁၅၈၀-၈၁ ၌ မြန်မာတို့၏ ကျူးကျော်မှုကို တွန်းလှန်ခဲ့သည်။ ထို့ပြင် အရှေ့မြောက်တောင်တန်းဒေသရှိ မျိုးနွယ်စုဘုရင်များ၏ တန်ခိုးအာဏာကို ချေမှုန်းသုတ်သင်ခဲ့ကာ ကြိယူရအား စစ်တကောင်းကို ယှဉ်ပြိုင်သိမ်းပိုက်လိုသူအဖြစ်မှ နိဂုံးချုပ်စေခဲ့သည်။ ဆယ့်ခြောက်ရာစုအကုန် ၌ ကြိယူရတောင်ပိုင်းသည် ရခိုင်ဘုရင်အား ၎င်းတို့၏ အရှင်သခင်အဖြစ် အသိအမှတ်ပြုကြရသည် (Chowdhury 1997, 151)။ စစ်တကောင်းသည် ရခိုင်ဘုရင်နိုင်ငံ၏ စစ်ရေးနှင့် စီးပွားရေး အခြေခံအုတ်မြစ်တစ်ခုအဖြစ်၊ နှစ်ပေါင်းရှစ်ဆယ်ကြာမျှ ရပ်တည်ခဲ့ပါသည်။ ဤပိုင်စိုးမှုကို ရခိုင်ရာဇဝင်များ၌ အထူးပြု ဖော်ပြထားကြောင်းမတွေ့ရပေ။ ဤသည်မှာ ဘင်္ဂလား အရှေ့တောင်ပိုင်းအား ရခိုင်ပိုင်စိုးမှု

အစိတ်အပိုင်းတစ်ခုအဖြစ် ရှုမြင်ခြင်းကြောင့် လည်းကောင်း၊ စစ်တကောင်းကို တစ်ကြိမ် တစ်ခါလည်း ထူးထူးခြားခြား တိုက်ခိုက်သိမ်းပိုက်ခဲ့ခြင်း မဟုတ်ဘဲ စစ်ရေးနိုင်ငံရေးအရ တစ်ပြည်းပြည်း လွှမ်းမိုးပိုင်ဆိုင်ခြင်းကြောင့်လည်းကောင်း ဖြစ်နိုင်ပါသည်။^{၁၇} ရခိုင်၏ စစ်ရေး၊ နိုင်ငံရေး ကြီးထွားမြင့်မားလာမှုနှင့်အတူ စစ်တကောင်းနှင့် ၎င်း၏အနီးပတ်ဝန်းကျင် (အဓိကအခြေ စိုက်စခန်းမှာ စစ်တကောင်း ပတ်ဝန်းကျင်အေး၊ ဒီယင်းဂါးဖြစ်သည်) ရှိ ပေါ်တူဂီအာရှနယ်ဒွား (Luso - Asian) လူ့အဖွဲ့အစည်းမှာလည်း ရှေးထုံးစံလောမဟုတ် သော အင်အားတောင့်တင်းမှုကို ရရှိခဲ့ကြသည်။^{၁၈} ပေါ်တူဂီနှင့် ယင်းတို့၏ အဆက်အနွယ် များစွာမှာ ရခိုင်တပ်မတော်သို့ ဝင်ရောက်အမှုထမ်းကြပြီး ၎င်းတို့၏ ကြိုးပမ်းလုပ်ဆောင် မှုများအတွက် ငွေကြေးများစွာ ချီးမြှင့်ခြင်း ခံကြရသည်။ မင်းဗလောင်းလက်ထက်ကို ဘာသာ၊ သာသနာ ထွန်းလင်းခဲ့သော၊ ကုန်သွယ်ရေး စည်ပင်ခဲ့သော၊ တိုင်းတစ်ပါးအုပ်ချုပ် သူများ၏ လက်ဆောင်ပဏ္ဏာ ဆက်သခြင်းခံရသော ခေတ်ကာလအဖြစ် ရခိုင်ရာဇဝင်များ က ဖော်ပြသည်။^{၁၉}

မင်းဗလောင်း၏ အုပ်စိုးမှုကို ပိုမို၍ တန်ခိုးအာဏာကြီးမားသော ၎င်း၏သားတော် မင်းရာဇာကြီး (၁၅၉၃-၁၆၁၂) က လွှမ်းမိုးလိုက်ပါသည်။ ၁၅၉၃-၉၈ တွင် မင်းရာဇာ ကြီးသည် အင်အားချည့်နဲ့ နေပြီဖြစ်သည့် မြန်မာအင်ပိုင်ယာ၏ မြို့တော် ပဲခူးအား တိုက်ခိုက်ရန် တောင်ငူ ဘုရင်၏ကမ်းလှမ်းချက်ကို လက်ခံခဲ့သည်။ ရခိုင်ဘုရင်သည် ၎င်း၏ ရေတပ်မတော်ကိုစေလွှတ်ပြီး မြို့တော်အား သိမ်းပိုက်ရာတွင် ပါဝင်စေခဲ့သည်။ ထိုတိုက် ခိုက်မှုတွင် မြန်မာဧကရာဇ် နန္ဒဘုရင် အရေးနိမ့်ခဲ့သည်။ ရခိုင်ဘုရင်သည် ဆင်ဖြူတော်၊ နန္ဒဘုရင်၏ သမီးတော်၊ တော်ဝင် အိမ်ထောင်စုဝင်များနှင့် စစ်သုံ့ပန်းများစွာကို ရခိုင်သို့ ခေါ်ဆောင်ခဲ့သည်။

ထိုအချိန်တွင် ယိုးဒယားဘုရင် ဗြနရာဇ် (Naresuan) သည် ပြိုပျက်နေသော မြန်မာ အင်ပိုင်ယာကို ဝင်ရောက်ကျူးကျော်သည်။ တောင်ငူမင်းသည် ကြောက်ရွံ့တုန်

လှုပ်လျက် ပဲခူးကိုလက်လွှတ်ပြီး တောင်ငူ၌ အခိုင်အလုံနေခဲ့သည်။ ထိုအခါ ရခိုင်အိမ် ရှေ့မင်းသား (နောင်တွင် မင်းခမောင်း အမည်ဖြင့် ဘုရင်ဖြစ်လာသူ) ၏ ကြားဝင်တိုက်ခိုက်မှု ဖြင့် တောင်ငူအား ကယ်တင်ခဲ့ရသည်။ ရခိုင်တို့သည် ယိုးဒယားတပ်ဖွဲ့များ၏ ရိက္ခာလမ်း ကြောင်းများကို ဖြတ်တောက်တိုက်ခိုက်သည်။ နောက်ဆုံးတွင် ယိုးဒယားတို့ ဆုတ်ခွာသွားရ သည်။ ထို့နောက် ရခိုင်တို့သည် ပဲခူးအားလုယက်ရာမှ ရရှိသော ပစ္စည်းများနှင့် တောင်ငူဘုရင် သားတော်က ၎င်း၏ ဇာတိမြို့တော်သို့ စောစောပိုင်းက ယူဆောင်သွား သော ပစ္စည်းများအပေါ် ထပ်မံဝေစုခဲ့သည်။ ထူးဆန်းအံ့ဩဖွယ်ရာ ရတနာများ လုယက် မှုကဲ့သို့သော အဖြစ်အပျက်များကို ခြယ်မှုန်းထားသည့် ခေတ်ပြိုင်အနောက်တိုင်း ရေးသား ချက်များကိုကြည့်ခြင်းဖြင့် ဤကိစ္စမှာ အတော်အတန်အဓိကကျကြောင်း သိသာနိုင်သည် (Guedes 1994, 221-2, 232)။ နန္ဒဘုရင်အား တောင်ငူဘုရင်သားတော်က လုပ်ကြံသတ်ဖြတ်ကြောင်း သိရသည်နှင့် တစ်ပြိုင် နက် ရခိုင်ဘုရင်သည် အလွန်အမင်း ဒေါသထွက်ကာ တောင်ငူကို တိုက်ခိုက်စေခဲ့ကြောင်း၊ အဓိကအားဖြင့် ပဲခူး၏ ချမ်းသာ ကြွယ်ဝမှုအား ရယူ ပိုင်ဆိုင်ရန်ဖြစ်ကြောင်း၊ ဂျက်ဆူအစ် အထောက်အထားများက ပြဆိုသည် (Guerrero 1930, 1:47)။ ၁၅၉၈ တွင် ဂိုအာသည် ပေါ်တူဂီကုန်သည်များကို ပဲခူးဝန်းကျင် ဆိပ်ကမ်းများမှ ဝေးဝေးရှောင်ရန် ညွှန်ကြားခဲ့သည်။ သို့ဖြစ်၍ အင်းဝမှ ပတ္တမြားကုန်သွယ်မှုမှာ ရခိုင်ပြည်သို့ဖြတ်သော လမ်းကြောင်းမှတစ်ဆင့်သာ ဘင်္ဂလား ပင်လယ်အော် သို့ ရောက်ရှိသည် (Blackmore 1985,30)။

တောင်ငူနှင့် ရခိုင်တပ်မတော်အင်အား ယေဘုယျအားဖြင့် တူညီနေစဉ်အတွင်း ရခိုင်တို့သည် ရေကြောင်းလမ်းများကို ထိန်းချုပ်ရန် သာလွန်သည့် အနေအထားတစ်ရပ်ကို ပိုင်ဆိုင်ခဲ့သည်။ ရခိုင်တို့သည် အထက်မြန်မာပြည်ကုန်သွယ်ရေး၏ အဓိကသော့ချက်ဖြစ် သော သန်လျင်ကို သိမ်းပိုက်ခဲ့သည်။ အကျိုးဆက်အားဖြင့် ရခိုင်ဘုရင်သည် ဆယ်စုနှစ် တစ်ခုကြာ ဖြစ်ပွားခဲ့သည့် စစ်ပွဲများကြောင့် လူဦးရေလျော့နည်းနေပြီး နေထိုင်ရန် မသင့်

ပုံ(၈) ရခိုင်ဘုရင် မင်းရာဇာကြီး၏ ဒတ်ချ်ဘာသာဖြင့် ရေးသားထားသော သဝဏ်လွှာ (Courtesy: Stephan van Galen)

လျော်ဖြစ်လာသော အောက်မြန်မာပြည်ဒေသများကို အားသစ်လောင်းပေးရမည့် အခြေအနေတစ်ရပ် ကြုံလာရသည်။

ရခိုင်နန်းတွင်း၌လည်း သန်လျင်ကုန်သွယ်ရေးကို လွှမ်းမိုးရန် အုပ်စုနှစ်စုက အကြီးအကျယ်ယှဉ်ပြိုင်လျက်ရှိသည်။ မူဆူလီပါတမ်ကုန်သည်များကို ကိုယ်စားပြုသော မူစလင်အုပ်စုနှင့် ရခိုင်ဘုရင်အား နှစ်ပေါင်းများစွာ စစ်ရေးအကူအညီပေးခဲ့သော ပေါ်တူဂီအုပ်စုတို့ဖြစ်သည်။ ရခိုင်ဘုရင်သည် ပေါ်တူဂီတို့အပေါ် ယုံကြည်မှုရှိခြင်းက၊ သူ့အတွက် အခွင့်အလမ်း ပိုမိုရရှိမည်ဟု ယူဆသည်။ ၁၆၁၀ ပြည့်နှစ်ဝန်းကျင်တွင် ရခိုင်ဘုရင်သည် ပေါ်တူဂီ ကပ္ပိတိန်တစ်ဦးဖြစ်သူ ဖေလိပေ ဒောရီတု (Filipe de Brito) အား သန်လျင်ကို အုပ်ချုပ်စေသည်။ သို့သော် ဒောရီတုသည် ရာထူးခန့်အပ်ခံရပြီး နောက်ပိုင်း၌ ကိုယ်ကျိုး စီးပွားအတွက်သာ ဆောင်ရွက်တော့သည်။ သန်လျင်၌ ရခိုင်ခံတပ်ရှိသော်လည်း ဒောရီတုနှင့် သူ၏နောက်လိုက်စစ်သည်များကို ထိန်းချုပ်ကွပ်ကဲရန် အင်အား တောင့်တင်းမှု မရှိချေ။ ဒောရီတုသည် ဂိုအာ အကာအကွယ်အောက်၌ ပေါ်တူဂီ အခြေခံစခန်း တစ်ခုတည်ထောင်ရန် တရားဝင် အကူအညီရရှိရေး ကြိုးပမ်းသည်။ သူသည် ဂိုအာမြို့သို့ ၁၆၀၀ ခုနှစ်တွင် သွားရောက်ခဲ့သည်။ ပေါ်တူဂီ ကုန်သည်များ သန်လျင်သို့ ပြန်လာချိန်တွင် (Guedes 1994, 128 fn 37) သန်လျင်ဆိပ်ကမ်း တာဝန်ခံဖြစ်သူ ဆာလ်ဗာဒေါ ဟိဘောရီ (Salvador Ribeiro) သည် ဒေသခံ မွန်မြို့စားဖြစ်သူ ဗညားဒလနှင့် ပဋိပက္ခ ရှုပ်ထွေးလျက်ရှိသည်။ သို့သော် အဆိုးသတ်တွင် ဗညားဒလကို အောင်နိုင်ခဲ့သည် (Mouzinho 1984)။ ၁၆၀၃ ခု ဇွန်လတွင် ဒောရီတု သန်လျင်သို့ ပြန်လာပြီး သူ၏ ကိုယ်ပိုင် အုပ်ချုပ်ရာ နယ်ပယ်အဖြစ် စတင်အသွင်ပြောင်းတော့သည်။ ၎င်းသည် ယခင်ရှိနှင့်ပြီးသော သစ်တပ်နေရာတွင် ကျောက်သားတံတိုင်းဖြင့် ခံတပ်တည်ခဲ့သည်။ သိသာထင်ရှားသည့် သစ္စာဖောက်မှု ရှိလင့်ကစား၊ ဒောရီတု သည် မင်းရာဇာကြီးနှင့် အဆင်ပြေချောမွေ့မှု ရှိစေရန် ကြိုးပမ်းခဲ့သေးသည်။ ပေါ်တူဂီဘုရင်၏ အကူအညီရယူခြင်းမှာ ရခိုင်အ

နောက်မြောက် ဒေသအား မဂိုတို့၏ ခြိမ်းခြောက်မှုမှ အဓိကကာကွယ်ရန် ဖြစ်သည်ဟု အောက်တိုဘာ အကြောင်းပြခဲ့သည်။ အောက်တိုဘာသည် မြောက်ဦးနန်းတော်သို့ များစွာသော ငွေကြေးဥစ္စာ လှူဒါန်းခြင်းဖြင့် အချို့သပ်ခဲပြီး မြောက်ဦးနှင့် တောင်ငူရှိ အကြီးအကဲ များကိုလည်း မျက်နှာလိုမျက်နှာရ လုပ်ခဲ့လေသည် (Guedes 1994,133,223)။

အံ့သြဖွယ်ကောင်းသည်မှာ ရခိုင်ဘုရင်သည် သန်လျင်ရှိ ဤဖြစ်စဉ်များအား တုန့်ပြန်ရန် အချိန်များစွာ ယူနေခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ၁၆၀၅ ခုနှစ်ရောက်မှသာ တောင်ငူနှင့် အသစ်တစ်ဖန် မဟာမိတ်ပြန်လည်ဖွဲ့စည်းပြီး အောက်တို ဇာန် တန်ခိုးအာဏာကြီးထွား လာမှုကို နိဂုံးချုပ်စေရန်နှင့် သန်လျင်ကို ပြန်လည်ထိန်းချုပ်နိုင်ရန် တိုက်ခိုက်ခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် ရခိုင်အိမ်ရှေ့မင်းသားမှာ ပြည်မြို့အနီး မြစ်တစ်ခု၌ အောက်တို ဇာန်ကို နောက်လိုက်များ၏ ဖမ်းဆီးခြင်းကိုခံလိုက်ရပြီး တိုက်ခိုက်မှုအားလုံး မအောင်မြင်ဖြစ်ခဲ့ရသည်။ အောက်တိုသည် (ရခိုင်အထောက်အထားများအရ) မြောက်ဦးသို့သွားရောက်ခဲ့သည် (သို့မဟုတ်) ငြိမ်းချမ်း ရေးစေ့စပ်ဆွေးနွေးရန် ကိုယ်စားလှယ်အဖွဲ့တစ်ခုကို စေလွှတ်ခဲ့သည်။ နောက်ဆုံးတွင် ရခိုင်အိမ်ရှေ့မင်းသားလွတ်မြောက်ခဲ့ပါသည်။ ပေါ်တူဂီကပ္ပတိန်သည် စစ်တကောင်း အခွန် ဘဏ္ဍာ၏ သုံးပုံတစ်ပုံကို တောင်းဆိုခဲ့စေကာမူ (ဦးကုလားရာဇဝင်၌ ဖော်ပြသကဲ့သို့) သန်လျင်အား ပိုင်စိုးနိုင်ခြင်းဟူသော ရန်ပြီးထားသည့် အသိအမှတ်ပြုမှုကိုသာ ရရှိခဲ့သည်။ နှစ်နှစ်ကြာပြီးနောက် ၁၆၀၇ တွင် တစ်ဖန် သန်လျင်အား ထိန်းချုပ်နိုင်ရန် ရခိုင်တို့ ကြိုးပမ်းပြန်သည် (Brito 1607)။ ရခိုင်တို့သည် တောင်ငူနှင့် မဟာမိတ်ဖွဲ့သကဲ့သို့ အောက်တိုမှာလည်း ပြည်စား၏ ထောက်ခံမှုကို ရရှိခဲ့သည်။ ဝန်းရံလုပ်ကြံမှု မအောင်မြင် သောအခါ ရခိုင်တို့မှာ ငြိမ်းချမ်းရေးကမ်းလှမ်းကြရသည်။ ဤသို့ဖြင့် ရခိုင်ဘုရင်၏ ပဲခူး စစ်ဆင်ရေးများ အဆုံးသတ်ခဲ့ရပါသည်။ မိုက်ကယ်ချာနီ (Charney) က ၁၅၉၉ ခုနှစ်သည် “ရခိုင်အင်ပိုင်ယာသမိုင်း အတွက် အရေးကြီးဆုံးသော နှစ်ဖြစ်ပြီး” ရခိုင်သည် “၎င်း၏ ရန်သူဟောင်း (ပဲခူး) အပေါ်တွင် အဆုံးအဖြတ်ပေးသော အောင်နိုင်မှုကို ရရှိခဲ့

သည်” ဟု ဆိုပါသည်။ သို့ရာတွင် ရှစ်နှစ်ကြာပြီးနောက် စစ်ရေးအကြီးမားသော ရင်းနှီး မြှုပ်နှံ ကြိုးပမ်းမှုများမှာ အရာမထင် ဖြစ်ခဲ့ရသည်ကို တွေ့ရသည်။

စစ်တကောင်းကို ရခိုင်ကို စတင်အုပ်ချုပ်သည့် ပထမ ဆယ်စုနှစ်အတွင်း ရခိုင်နန်း တွင်းတာဝန်ခံတို့၏ အာဏာအောက်၌ ဒေသခံမူဆလင်အကြီးအကဲများက စစ်တကောင်း ဆိပ်ကမ်းကို တာဝန်ယူအုပ်ချုပ်ခဲ့ကြသည်။ တစ်ခါတရံ ဖြစ်ပေါ်တတ်သော ပုန်ကန်မှုများကို နှိမ်နင်းရန်နှင့် အုပ်ချုပ်ရေးအာဏာတိုးမြှင့်ရန် အလိုငှာ ရခိုင်ဘုရင်သည် ၎င်း၏ ရေတပ်ကို စေလွှတ်လေ့ရှိသည်။ ထိုအခါ၌ ရှုံးနိမ့်သော ပုန်ကန်သူ (သို့မဟုတ်) လောလောလတ်လတ် ခန့်အပ်ခံထားရသော နယ်စားပယ်စားတို့မှာ ရခိုင်ဘုရင်ရှေ့မှောက်၌ ဦးညွှတ်ဝပ်သွားကြရ ပြီး လက်ဆောင်ပဏ္ဏာများ ဆက်သကြရသည်။ ဤသည်မှာ တိုက်ခိုက်သိမ်းပိုက်ထား သော နယ်မြေတစ်ခုအပေါ်၌ ဆောင်ရွက်လေ့ရှိသော ရှေးထုံးစံဥပဒေ ဖြစ်လေသည်။ ရခိုင်ဘုရင်သည် စစ်တကောင်း၌ စစ်တပ်များထားရှိပြီး ဒေသခံပေါ်တူဂီနှင့် မူဆလင်တို့ အပေါ် ကောင်းစွာ လွှမ်းမိုးအုပ်ချုပ်နိုင်ခဲ့သည်။ သို့သော် ဤသို့သော အုပ်ချုပ်ရေးစနစ်မျိုး ဖြင့် သန်လျင်ကို မအုပ်ချုပ်နိုင်ခဲ့သည်ကို တွေ့ရသည်။ မင်းရာဇာကြီးသည် သူ့ကိုယ်သူ ပဲခူးဧကရာဇ် (Emperor of Pegu) ဟု ခေါ်တွင်ခဲ့စေကာမူ (Guedes 1994, 216-7) အောက် မြန်မာပြည် အစိတ်အပိုင်းများအား ကောင်းစွာ မထိန်းချုပ်နိုင်ခဲ့ပေ။ ထို့ပြင် သန်လျင်အား စစ်တကောင်းကဲ့သို့ ဘုရင့်မိသားစုထဲမှ စိတ်ချရသူတစ်ဦးဦး၏ အုပ်ချုပ်မှု အောက်တွင် ထားရှိခြင်း မရှိချေ။ အထူးသဖြင့် ရခိုင်ရေတပ်ဦးစီးချုပ်ဖြစ်သူ အိမ်ရှေ့စံ မင်းခမောင်းကိုလည်း သန်လျင်ကို မအုပ်ချုပ်စေခဲ့ပေ။ ရခိုင်ဘုရင်သည် မြန်မာပြည်အောက် ပိုင်းမှ မွန်လူမျိုး ထောင်ပေါင်းများစွာကို ပြည်နှင့်အော်ပေးခဲ့သဖြင့် ကျန်ရှိသောသူတို့မှာ တောထဲတောင်ထဲ သို့ ထွက်ပြေးပုန်းအောင်းကြရသည်။ ထိုအချိန်တွင် အောက်တိုသည် သန်လျင်၌ ကုန်သွယ်ရေးကိစ္စများကို ပြန်လည်ရှင်သန်စေပြီး တည်ငြိမ်မှုရှိအောင် ထိန်း သိမ်း ဆောင်ရွက်နိုင်ခဲ့သည်။ ဤသို့ဖြင့် လူများစွာကို သန်လျင်၌နေထိုင်ရန် ဆွဲဆောင်နိုင်ခဲ့

သည်။ အောရိတုသည် ၎င်း၏တပ်ဖွဲ့များကို ထောက်ပံ့လျက် သန်လျင်၏ လူသူအရောက် အပေါက်နည်းသော အေသများအထိ လွှမ်းမိုးနိုင်ခဲ့သည်။ အောရိတုသည် အေသခံမွန်လူမျိုး တို့၏ ထောက်ခံမှုကို ရရှိခဲ့သော်လည်း ရခိုင်ဘုရင်မှာမူ အောက်မြန်မာပြည်ကို လွှမ်းမိုးလို သည့် ၎င်း၏အမှန်တကယ်ပြင်ဖက်ဖြစ်သော တောင်ငူဘုရင်ကို မဟာမိတ်အဖြစ်အားကိုး ရန် မသေချာသော အနေအထားတွင် ရှိနေသည်။ ထို့ပြင် အောရိတုမှာ (ယာယီပင်ဖြစ်စေ ကာမူ) ဂိုအာ၏ စစ်ရေး၊ နိုင်ငံရေး ထောက်ပံ့မှုများကို ရရှိခဲ့သေးသည်။

အောက်မြန်မာပြည်မှာ စစ်တကောင်းအား ရခိုင်တို့သိမ်းပိုက်စဉ်က အနေအထား မျိုးနှင့်မတူဘဲ လူမှုစီးပွားရေး အခြေအနေအထားအန္တရာယ် ကြုံတွေ့လျက်ရှိ၏။ ရတနာများ စွာ လုယက်ခံရခြင်း၊ ကုန်သွယ်ရေး ပြုပြုကင်းရှင်းနှင့် အခြေချနေထိုင်သော လူဦးရေ နေရာ အနှံ့ပြန့်ကြဲသွားခြင်းတို့ပင်ဖြစ်သည်။ မွေနှောက်ဖျက်ဆီးခြင်း ခံထားရသည့် အောက်မြန်မာ ပြည်အား လူဦးရေပြည့်တင်းပေးရန် ရခိုင်တို့တွင် လူအလုံအလောက် ရှိစေကာမူ ရခိုင် ဘုရင့် နန်းတော်အနေဖြင့် ၎င်းတို့ ဘုရင့်နိုင်ငံမှလွဲ၍ အခြားသောနယ်မြေဒေသကို ပြန်လည် ထူထောင်ရန် ဆန္ဒမရှိသည်မှာ သိသာထင်ရှားကြောင်း ပေါ်တူဂီမှတ်တမ်းများက ပြဆို သည်။

သန်လျင်အပေါ်အုပ်ချုပ်ရေးကျဆင်းခြင်း၏ အခြားအကြောင်းရင်းတစ်ရပ်မှာ မင်းရာဇာကြီးအနေဖြင့် ရာနှုန်းပြည့် သတိထားဂရုစိုက်ခဲ့ရသည့် အရှေ့ဘင်္ဂလားဒေသ အတွင်း နိုင်ငံရေး ကသောင်းကနင်း ဖြစ်မှုပင်ဖြစ်သည်။ အောရိတုကိုယ်တိုင်ပင်လျှင် ဘင်္ဂ လားပင်လယ်အော်အရှေ့ပိုင်းရှိ ပေါ်တူဂီ-အာရှ နွယ်ဖွား လူမှုအဖွဲ့အစည်းအပေါ်၌ တစ်စုံတစ်ရာ မလွှမ်းမိုးနိုင်ခဲ့ချေ။ ထိုအချိန်တွင် အာဖဂန် မြေရှင်ပဒေသရာဇ်များမှာ မဂိုတို့ တန်ခိုးထွားလာမှု ကို အင်အားတောင့်တင်းစွာ ခုခံလျက်ရှိကြပြီး ဘင်္ဂလားအရှေ့တောင်ရှိ ပေါ်တူဂီ အာရှနွယ်ဖွား အချို့မှာလည်း အောရိတု၏ ရည်မှန်းချက်များကို သဘောကျလျက် စစ်တကောင်း အနီးတစ်ဝိုက်တွင် ကိုယ်ပိုင်လက်နက် အခြေစိုက်စခန်းများကို ဖန်းတီးခဲ့ကြ

သည်။ ၎င်းတို့သည် ဆရီပူရ် (Sripur)နှင့် ဘာလူးဝါး (Bhallua) ရှိ မြေရှင်ပဒေသရာဇ်များ (Zamindars) နှင့် လျှို့ဝှက်သဘောတူညီမှုရရှိပြီး ဆားထုတ်လုပ်ရာဖြစ်သော သောင်းတီး ကျွန်း (Sandwip) ကို ထိန်းချုပ်ခဲ့ကြ၏။ ၎င်းတို့သည် အေသခံ အခြေအနေအထားအပေါ် ရင်းနှီးကျွမ်းဝင်သော ဗဟုသုတများရှိကြပြီး ရေတပ်များပိုင်ဆိုင် ခြင်းကြောင့် ရခိုင်ဘုရင်၏ လွှမ်းမိုးထိန်းချုပ်မှုအပေါ် ခြိမ်းခြောက်သူများအဖြစ် ဆောလျင်စွာ ရောက်ရှိခဲ့ကြသည်။ ဆီဘက်တယောင် တီဘောင် (Sebastião Tibau) သည် သောင်းတီးကျွန်း ကို ၁၆၀၉ မှ ၁၆၁၃ ထိ အုပ်ချုပ်ခဲ့ပြီး အေသခံမြေရှင်ပဒေသရာဇ်များနှင့် မိတ်ဖွဲ့ကာ ၎င်း၏ရည်မှန်းချက် ကို အကောင်အထည် ဖော်ခဲ့ပါသည်။ ၁၆၁၀ တွင် စစ်တကောင်းရှိ ရခိုင်ဘုရင်ခံ ပုန်ကန်ပြီး နောက် သောင်းတီးကျွန်းသို့ ထွက်ပြေးခဲ့လှသည်။ မင်းရာဇာကြီးသည် စစ်တကောင်း ဘုရင်ခံနေရာကို သားတော်ငယ်တစ်ဦးဖြစ်သူ စကြာဝတေးနှင့် အစားထိုးခဲ့၏။ နှစ်နှစ်ကြာ သောအခါ မင်းခမောင်း ထီးနန်းဆက်ခံသည်။ မင်းခမောင်းသည် ညီတော်စကြာဝတေးနှင့် ပဋိပက္ခဖြစ်ပွားသည်။ ပေါ်တူဂီအုပ်စုများ စကြာဝတေးကို ကူညီကြသဖြင့် မင်းခမောင်း အနေဖြင့် ညီတော်အားအောင်နိုင်ရန် တီဘောင်၏အကူအညီကို ရယူမဟာမိတ်ဖွဲ့ရန် မကြိုးပမ်းနိုင်ခဲ့ချေ။ သို့ရာတွင် စကြာဝတေး မှာ စစ်တကောင်းဝန်းရံခံရပြီးနောက်ပိုင်း အရေးနိမ့်ခဲ့ရသည်။ တီဘောင်သည် ဂိုအာအစိုးရထံမှ အကူအညီရရှိခဲ့သည်။ ထိုအချိန်တွင် ဂိုအာသည် အောရိတု၏ သန်လျင်ဆုံးရှုံးမှုအတွက် ယူကျုံးမရဖြစ်နေချိန်နှင့် တိုက်ဆိုင်နေ သည်။

ဤသို့သော အခြေအနေအတွင်း တီဘောင်၏ မြောက်ဦးမြို့အား တိုက်ခိုက်ရန်နှင့် ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော် အနောက်မြောက်ဒေသသို့ နယ်ပယ်ချဲ့ထွင်ရန် အကြံပြုချက်များ သည် ရခိုင်ပြည်အား ပေါ်တူဂီတို့သိမ်းပိုက်ရန် လမ်းစတစ်ရပ်အဖြစ် ပေါ်ထွက်ခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် ရေတပ်ဦးစီးချုပ် ဒေမန်းနေဇေစ် (De Menezes) အုပ်ချုပ်သည့် ပေါ်တူဂီ ရေတပ်မှာ ကုလားတန်မြစ်ဝ၌ ရခိုင်တို့၏တွန်းလှန်ချေမှုန်းမှုကို ခံလိုက်ရသည်။ ရခိုင်

ရေတပ်မှာ ဒတ်ချ် အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီသင်္ဘောနှစ်စင်း၏ အကူအညီကိုရယူလျက် လက်နက်အပြည့်အစုံဖြင့် ချေမှုန်းခြင်း ဖြစ်သည်။ ဒေမန်းနေဇွေမှာ သေနတ်ထိမှန်သည်။ သူ့အား ဆက်ဆံသူမှာလည်း တီဘောင်ကို နောက်ထပ်အကူအညီပေးရန် မတတ်နိုင်တော့ပေ (Guedes, 1994, 166-7)။ ၁၆၁၆ ခုနှစ်တွင် သောင်းတီးကျွန်းသည် ရခိုင်ပြည်၏ အစောင့်အရှောက်ခံနယ် ဖြစ်လာသည်။ နှစ်အနည်းငယ်အတွင်းတွင် ယင်းဒေသရှိ ပေါ်တူဂီ-အာရှနယ်ဗွားတို့မှာ ရခိုင်ပြည်၏ နိုင်ငံရေးနှင့်စီးပွားရေးစနစ်အတွင်းသို့ ပေါင်းစည်းဝင်ရောက်သည်။ ထိုအချိန်ခန့်မှာပင် ရခိုင်ကို မဂိုတို့၏ ပထမအကြိမ် ကျူးကျော် တိုက်ခိုက်မှုလည်း အရေးနိမ့်ခဲ့လေသည်။ မင်းခမောင်းလက်ထက် (၁၆၁၂-၁၆၂၂) ဆုံးခန်းတိုင်ချိန်တွင် ရခိုင်သည် ဒေသတွင်း တန်ခိုးအာဏာ လွှမ်းမိုးနိုင်မှု၌ ဂုဏ်သရေရှိသည့် မြင့်မားသော အဆင့်အတန်းတစ်ခုကို ပိုင်ဆိုင်ထားပြီး၊ ဘင်္ဂလား၊ ဂိုအာ၊ မြန်မာနှင့် ယိုဒယားနိုင်ငံများသို့ သံတမန်စေလွှတ်ရန် လုံလောက်သည့် အသိအမှတ်ပြုခံရမှုကိုလည်း ရရှိထားပြီး ဖြစ်သည်။ ပထဝီနိုင်ငံရေး အခြေအနေများ လျင်မြန်စွာပြောင်းလဲလျက်ရှိခြင်းကြောင့် ငြိမ်းချမ်းရေးမှာမူ ဖြစ်ထွန်းခြင်း မရှိချေ။ ၁၆၀၀ ပြည့်နှစ်တွင် မြန်မာနှင့် ဘင်္ဂလားနယ်တို့၌ ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုနှင့် အုပ်ချုပ်ရေး အာဏာကင်းမဲ့လျက်ရှိပြီး ပြည်ပနိုင်ငံများအဖို့ စစ်ရေးကြားဝင်ဆောင်ရွက်ရန် အခွင့်အရေးများကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့သည်။ ဆယ်စုနှစ်နှစ်ခု ကျော်လွန်ပြီးနောက်တွင်မူ ဘင်္ဂလားတစ်ခွင်သို့ မဂိုအာဏာစက် ဖြန့်ကြက်နိုင်ခဲ့ပြီး အင်းဝသို့ ရွှေ့ပြောင်းနန်းစိုက်သည့် မြန်မာဘုရင်နိုင်ငံသည်လည်း အင်အားမြင့်တက်လာခဲ့သည်။ သို့သော် ဤခြိမ်းခြောက်မှုများကို ရခိုင်၏ စစ်အင်အားနှင့် သဘာဝခံတပ်များက တားဆီးနိုင်ခဲ့သည်။ ၁၆၁၈ တွင် တြိပူရကို မဂိုစစ်ဗိုလ်ချုပ် အီဘရာဟင်ခန် ဗာတဟဂျန် (Ibrahim Khan Fath Jang) က တိုက်ခိုက် သည်။ တြိပူရဘုရင် ယရှောဓရ မဏိကျ (Yashodhara Manikya) မှာလည်း ရခိုင်သို့ ထွက်ပြေးခဲ့ရသည် (Majumdar 1973, 165)။ ထိုတိုက်ခိုက်မှုကြောင့် တြိပူရမြို့တော်ကျဆုံးပြီး ၎င်းမြို့တော်အား မဂိုစစ်ဗိုလ်ချုပ်က မြေပိုင်ဆိုင်

ပုံ(၉) ရခိုင်ဘုရင်သီရိသုဓမ္မရာဇာ တိုင်းခန်းလှည့်လည်တော်မူသည်ကို ပန်းချီဆရာက သရုပ်ဖော်ထားပုံ (Schouten စာအုပ်မှ)

ခွင့် (jagir) ရရှိခဲ့သည်။ ဤသည်မှာ မဂိုဏ်းရာဇ် ဂျဟန်ဂိရ် (Jahangir) လိုလားလျက်ရှိသော ရခိုင်ကို တိုက်ခိုက်သိမ်းပိုက်ရေး လုပ်ငန်းစဉ်၏ အကြိုခြေလှမ်းပင် ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ဘုရင်အနေဖြင့်လည်း ၎င်း၏ များပြားလှသောရေတပ်ကို နှောင့်နှေးမှုမရှိစေဘဲ ပြန်လည်စုစည်း တုန့်ပြန်ခဲ့သည်။ ရခိုင်ရေတပ်၌ (ပိုမိုဖော်ပြထားသော အရေအတွက် ဖြစ်သည့်) “ရွက်တိုင် နှစ်ခုပါသဘော (ghurab) အစီး ၇၀၀ နှင့် ခတ်လှေ (jaliya) အစီး ၄၀၀၀ ပါရှိကြောင်း”၊ ဖာတဟဂျန် (Fath-Jang) ကလည်း “အချိန်အနည်းငယ်အတွင်း၌ စစ်လှေ ၄၀၀၀ မှ ၅၀၀၀ ခန့်ကို အသင့်ပြင်ဆင်ခဲ့ကြောင်း”၊ မင်းခမောင်း၏ တပ်ဖွဲ့များမှာ “ခတ်လှေ ၂၀၀၀ ခန့်ကို ၎င်းတို့နိုင်ငံ၏နယ်စပ်၌ ချန်ထားခဲ့ပြီး” လှည့်ပြန်သွားကြောင်း၊ မဂိုဏ်းဗိုလ်ချုပ်၏ မှတ်တမ်းတွင် နာထန် (Nathan) က ဖော်ပြသည် (Nathan 1936, 2:630)။ နှစ်နှစ် ကြာပြီးနောက် (၁၆၁၂ နှင့် ၁၆၂၃ ခုနှစ်များအတွင်း) မဂိုဏ်းရာဇ်၏ ဘင်္ဂလားဘုရင်ခံသည် ရခိုင်အားနောက်တစ်ကြိမ် တိုက်ခိုက်ရန် ကြံပမ်းပြန်သည်။ ဤတစ်ကြိမ်တွင်မူ ၎င်း၏တပ်ဖွဲ့များ ရခိုင်သို့ပင် မရောက်နိုင်ဘဲ တောထဲတောင်ထဲ၌ အစာရေစာ ငတ်မွတ်ကာ လုံးလုံးလျားလျား အရေးနိမ့်ခဲ့ရသည် (Nathan 1936, 2: 632-3; Qanungo 1988, 262)။ ပင်လယ်အော်အတွင်းရှိ ရခိုင်တို့အနေအထားအား မူလလင်တို့၏ အန်တုဗိန်ခေါ်မှုများ ထပ်ခါတစ်လဲလဲ ရှုံးနိမ့်နေသည့်အတွက် ရခိုင်ကို အနိုင်ရရန် ဘယ်သောအခါမျှ ဖြစ်နိုင်လိမ့်မည်မဟုတ်ဟု ဘင်္ဂလီများအကြား ယုံကြည်မှုတစ်ခုကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့လေသည်။ တစ်ချိန်တည်းမှာပင် အရှေ့ဘင်္ဂလားဒေသသို့ နှစ်စဉ် ကျူးကျော်မှုနှင့် ၎င်းဒေသရှိ ရွာသူရွာသားများအား နှင်ထုတ်ခေါ်ဆောင်သွားမှုတို့မှာ ရခိုင်နန်းတော်၏ မောက်မာမှုလုပ်ရပ်များဟု ဆိုနိုင်ပါသည်။

အခန်း (၅) ဂုဏ်ယူဝင့်ကြားမှုနှင့်ကျေနပ်နှစ်သိမ့်မှုကာလ

သီရိသုဓမ္မရာဇာမင်း လက်ထက် (၁၆၂၂-၁၆၃၈) ပထမပိုင်း နန်းစံနှစ်များတွင် အရှေ့ဘင်္ဂလား၌ မဂိုတို့နှင့်ဖြစ်ပွားနေသော ပဋိပက္ခမှာ ဆက်လက်ဖြစ်ပွားလျက်ရှိသည်။ ရခိုင်ပြည်၌ ၁၆၂၉ မှ ၁၆၃၄ အတွင်း နေထိုင်သွားခဲ့သော ဘုန်းတော်ကြီး မန်ရိကေ (Father Manrique) က ၎င်းအနေဖြင့် ရခိုင်သို့ ပထမအကြိမ် ရောက်ရှိစဉ်အတွင်း ခုနစ်နှစ်ကြာ ဆက်တိုက်ဖြစ်ပွားနေသော ရခိုင်တို့၏ စီးနင်းတိုက်ခိုက်မှုများကြောင့် သာသနာပြုများမှာ ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်ကို ဖြတ်သန်းသွားရောက်ရန် မဖြစ်နိုင်ကြောင်း ရေးသားခဲ့သည်။ မဂိုရာဇဝင်ဆရာ တာလစ်ရှ် (Talish) ကမူ ‘မဂိုအင်ပိုင်ယာ၏ မည်သည့် အစိတ်အပိုင်းတွင်မျှ မူဆလင်တို့အပေါ် လွှမ်းမိုးရန်နှင့် အာဏာချိုးနှိမ်ရန် လိုလားသော မည်သည့်အိမ်နီးချင်း အယူမှား ဘုရင်မျှ မရှိကြောင်း၊ အဆိုပါအယူမှား ဘုရင်တို့မှာလည်း မိမိတို့၏ အသက်အိုးအိမ် နယ်မြေများ လုံခြုံစိတ်ချစေရန်အတွက် နည်းမျိုးစုံဖြင့် နှိမ်ချဦးညွှတ် ဝပ်တွားကြကြောင်း၊ ထိုဒေသများရှိ မဂိုအရာရှိတို့မှာ တိုက်ခိုက်အောင်နိုင်မှုမှ ရရှိသောအကျိုးအမြတ်သစ်တို့ကို ခံစားကြကြောင်း’ မဂိုအမြင်ဖြင့် ရေးသားခဲ့သည် (Sarkar 1933, 423)။ ၁၆၂၃ အောက်တိုဘာလတွင် ဘင်္ဂလားကို သီရိသုဓမ္မရာဇာ တိုက်ခိုက်သည်။ ဤတိုက်ခိုက်မှုအား ဒါခင်သျှာဘာဇ်ပူရ် (Dakhin Shabazpur) ကို စီးနင်းဝင်ရောက်မှုဟု နာထန် (Mirza Nathan) က ညွှန်းဆိုခဲ့သည်။ မဂိုဗိုလ်ချုပ် အီဘရာဟင်ခန် ဖာတဟဂျန် (Ibrahim Khan Fath-Jang) ကလည်း ၎င်း၏ရေတပ်ကို ချက်ချင်းတုန့်ပြန် စေလွှတ်ခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် “ထိုနေ့ကုန်ခါနီး၌ ရရှိသောသတင်းများအရ

ရခိုင်ဘုရင် (Raja of the Mags) သည် ၎င်း၏ တိုင်းပြည်အား အခြားတစ်ဖက်မှ ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်လာသည့် မြန်မာတို့အား ပြန်လည် တွန်းလှန်ရန်အလို့ငှာ မိမိဌာနသို့ ပြန်လည်ထွက်ခွာသွားကြောင်း သိရှိရသည်” ဟု နာထန်က ရေးသားခဲ့သည် (Nathan 1936, 2:638-41)။ ဤ မြန်မာတို့ ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်မှုနှင့် စပ်လျဉ်း၍ ရခိုင်နှင့်မြန်မာ အထောက်အထားမတွေ့ရပေ။ ၁၆၂၅ ဒီဇင်ဘာလတွင် တိုက်လေ့ ၁၆၀၀ ပါဝင်သော ရေတပ်စုဖြင့် ဒါကာမြို့ကို ရခိုင်တို့တိုက်ခိုက်ပြီး မြို့တော်ကို မွေ့နှောက် လုယက်ဖျက်ဆီးခဲ့သည်။ တစ်နှစ်ကြာပြီးနောက် ရခိုင်ရေတပ်မတော်သည် သန်လျင်နှင့် ပဲခူးကို လုယက်တိုက်ခိုက်ပြန်သည်။ ဤစီးနင်းတိုက်ခိုက်မှုနှင့်ပတ်သက်၍ မြန်မာအထောက်အထားများက နှုတ်ဆိုတော်မူကြသည်။

၁၆၂၄ ဧပြီလတွင် သျှားဂျဟန် (Shah Jahan) သည် ၎င်း၏ဖခင်ဖြစ်သူ မဂိုဏေရာဇ် ဂျဟန်ဂိရ် (Jahangir) အား ပုန်ကန်ပြီး ဘင်္ဂလားကိုသိမ်းယူသည်။ သီရိသုဓမ္မရာဇာက ၎င်းထံသို့ အဖိုးတန်သည့် လက်ဆောင်များပို့လွှတ်သည်။ မဂိုထံမှလည်း တန်ဖိုးရှိသည့် ဂုဏ်သရေရှိသော အဝတ်အစားနှင့် အခြားလက်ဆောင်ပစ္စည်းများ ရခိုင်သို့ ပြန်လည် ပေးပို့ကာ ၎င်း၏နယ်မြေအပေါ် အချုပ်အခြာအာဏာ ပိုင်ဆိုင်မှုကို အတည်ပြုသည့် အမိန့်ပြန်တမ်း သဝဏ်လွှာ (Ferman) ကို ထုတ်ပြန်ခဲ့သည် (Nathan 1936, 2: 710-1)။ ၁၆၂၄ အောက်တိုဘာတွင် သျှားဂျဟန်၏ပုန်ကန်မှု အရေးနိမ့်ခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် နောက် လေးနှစ်ကြာသောအခါ သျှားဂျဟန် မဂိုဏေရာဇ်ဖြစ်လာသဖြင့် သီရိသုဓမ္မရာဇာ၏ ကျွမ်းကျင်လိမ္မာသော သံတမန်ပရိယာယ်မှာ အရာမရောက် မဖြစ်ခဲ့ချေ။ သျှားဂျဟန်၏ (၁၆၂၈ မှ ၁၆၅၈ အထိ) ရှည်လျားသော နန်းသက်တစ်လျှောက် အရှေ့ဘင်္ဂလား၌ ပေါ်တူဂီအာရှနယ်ဇွားတို့ ပုံမှန်အတိုင်း ကျွန်ုပ်တို့ဖမ်းနေစေကာမူ ရခိုင်ကိုကျူးကျော်တိုက်ခိုက်ရန် မဂိုတို့အနေဖြင့် ပြန်ထန်သော ကြိုးပမ်းအားထုတ်မှုများ တစ်ကြိမ်တစ်ခါမျှ မပြုလုပ်ခဲ့ပေ။

၁၆၂၈ တွင် မြန်မာဘုရင်အနောက်ဖက်လွန်ကို သူ၏သားတော်က လုပ်ကြံသည်။ ဤဖြစ်ရပ်သည် မြန်မာ့ထီးနန်းဆက်ခံရေး ပဋိပက္ခတစ်ရပ်ကို နှိုးဆွပေးသလို ဖြစ်ခဲ့သည်။ မြန်မာမင်းသားသည် သူ၏ ထီးနန်းအရိုက်အရာဆက်ခံမှုတွင် သီရိသုဓမ္မရာဇာ၏ ကျောထောက်နောက်ခံ အားပေးမှုကို ရရှိရန် မျှော်လင့်ခဲ့သည်။ သို့သော် များမကြာမီတွင် ကိုယ်ရံတော်များ၏ လုပ်ကြံမှုကို ခံလိုက်ရသည်။ မည်သို့ပင်ဖြစ်စေ ရခိုင်ဘုရင်အတွက် မြန်မာရေးရာ ကိစ္စများ၌ ဝင်ရောက်စွက်ဖက်ရန် အခြေအနေကောင်း တစ်ရပ်ကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့သည်။ အနောက်ဘက်လွန်မင်း၏ ညီတော်များမှာလည်း ထောင်ထားခြားနားသော ရှမ်းပြည်စော်ဘွားများကို တိုက်ခိုက်နေရသည်။ သို့ဖြစ်၍ ထိုအချိန်တွင် မြန်မာထီးနန်းအား မည်သူဆက်ခံမည် ဆိုခြင်းကို ချက်ချင်းဆုံးဖြတ်၍ မရသေးချေ။ ရခိုင်ဘုရင်သည် မြန်မာပြည်သို့ သံအဖွဲ့စေလွှတ်ပြီး ဝင်ရောက်စွက်ဖက်မှုနှင့် စပ်ဆိုင်သော ခြိမ်းခြောက်မှု အနည်းငယ်ပါရှိသည့် ရာဇသံကို ပေးပို့ခဲ့သည်။ ၁၆၃၀ ပြည့် လွန်နှစ်များ အစောပိုင်း၌ မြန်မာပြည်သို့ သုံးကြိမ်ထက်မနည်း သံစေလွှတ်ခဲ့ပြီး ရခိုင်သို့ မြန်မာကိုယ်စားလှယ်အဖွဲ့ တစ်ကြိမ်သာရောက်ရှိသည်။ ဤသံတမန် အလံအလှယ်မှ မည်သို့သော အကျိုးရလဒ် ရရှိခဲ့သည်ကို မသိရှိနိုင်သော်လည်း လူသိထင်ရှား ပဋိပက္ခတစ်ခုကို ရှောင်လွှဲနိုင်ခဲ့သည်။ ၁၆၃၀ နှင့် ၁၆၃၅ နှစ်များအတွင်း မြန်မာပြည်၏ ခြိမ်းခြောက်မှုကို ဆန့်ကျင်ရန်နှင့် နှစ်ပြည်ထောင်ကြား မဟာမိတ်ဖွဲ့ရန်အလို့ငှာ မြောက်ဦးသို့ ယိုးဒယားဘုရင် ဗြသထုံ (Prasattathong) က သံစေလွှတ်သည် (Van Vliet 1975, 95)။

၁၆၂၀ နှောင်းပိုင်းမှ ၁၆၃၀ ပြည့်နှစ်များ အတွင်းတွင်မူ ၁၇ ရာစု အစပိုင်းနှင့် မတူတော့ဘဲ နိုင်ငံရေးနှင့် စစ်ရေးဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများ ကျဉ်းမြောင်းလာခဲ့သည်။ သီရိသုဓမ္မရာဇာ လက်ထက် ဒုတိယပိုင်းတွင် ဘင်္ဂလား၊ မြန်မာနှင့် ရခိုင်ပြည်၏ ဆက်ဆံရေး တဖြည်းဖြည်း ပြောင်းလဲလာသည်။ ရခိုင်စစ်ဘုရင်များ လက်ထက်၌ စဉ်ဆက်မပြတ် ဖြစ်ပွားနေသည့် စစ်ပွဲများက ဘုရင်များ၏ စစ်ရေးစွမ်းရည်ကို နယ်ပယ်ချဲ့ထွင် တိုက်ခိုက်

ပုံ(၁၀) ရခိုင်ဘုရင် သီရိသုဓမ္မရာဇာ အီကာမှ သိမ်းပိုက်ရရှိသည့် မဂိုအမြောက်
မဒရပ်ပြတိုက်တွင် ပြသထားသည် (မိတ်ပုံ - ဦးဝင်းကြိုင်)

အောင်နိုင်မှုများဆီသို့ ဦးတည်စေခဲ့သည်။ သီရိသုဓမ္မရာဇာ နှင့် ၎င်းအား ဆက်ခံသူများ လက်ထက်တွင် ယခင်ဘုရင်များလက်ထက်က ရရှိခဲ့သော အခြေအနေများကို ကောင်းစွာ ကာကွယ် ထိန်းသိမ်းနိုင်ခဲ့ကြသည်။ ထိုအချိန်တွင် မြန်မာပြည်မှာ ယခင်ကအင်အား တောင့်တင်းမှုမျိုး ပြန်လည်ရရှိလာပြီး ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်လည်း မဂိုတို့ တန်ခိုးအာဏာ ခိုင်မြဲစွာ တည်ထောင်လာနိုင်သည်ကို တွေ့ရသည်။ ဤအခြေအနေမျိုးတွင် တိုက်ခိုက်အောင်နိုင်မှု အသစ်ဆိုသည်မှာ ဖြစ်နိုင်ဖွယ်မရှိချေ။ ထို့ပြင် မြန်မာ သို့မဟုတ် မဂိုတို့၏ အဓိက တိုက်ခိုက် လာနိုင်မှုများကို တားဆီး ပိတ်ဆို့ရန်မှာ ရခိုင်ဘုရင်များအတွက် လက်တွေ့ကျသည့် တစ်ခု တည်းသော ရွေးချယ်စရာ ဖြစ်လာသည်။ သို့ဖြစ်၍ ဘင်္ဂလားအား နှစ်စဉ်စီးနင်း တိုက်ခိုက် သည်။ ထိုတိုက်ခိုက်မှုများမှာ မဂိုတို့ကျူးကျော်မှု မပြုနိုင်မီ ကြိုတင်လက်ဦးမှု ရယူဆောင်

ရွက်ထားသော ရခိုင်တို့၏လုပ်ရပ်များ ဖြစ်လာခဲ့သည်။

၁၇ ရာစု အလယ်ပိုင်း၌ ရခိုင်ဘုရင်နိုင်ငံသည် အထွတ်အထိပ်သို့ ရောက်ရှိခဲ့ ကြောင်း သံသယဖြစ်ဖွယ်မရှိချေ။ မြောက်ဦးမြို့တော်သည်လည်း အိန္ဒိယသမုဒ္ဒရာ တစ်ဝှမ်းရှိ ကုန်သည် အပေါင်း ရောင်းဝယ်ဖောက်ကားရာ၊ လူမျိုးပေါင်းစုံ ကျက်စားရာ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်သော မြို့တော်ကြီး ဖြစ်လာခဲ့သည် (Bhattacharya 2002)။ ရခိုင်ဘုရင်သည် ဟိန္ဒူ-ဗုဒ္ဓဘာသာ နန်းမလေ့၊ ရခိုင်ရိုးရာ အစဉ်အလာ လောကီရေးရာများနှင့် ဗုဒ္ဓဘာသာ တရားဓမ္မတို့ကို ကျင့်သုံးလိုက်နာဆောင်ရွက်သကဲ့သို့ မူဆလင်အရာရှိတို့၏ အကြံဉာဏ်များ ကိုလည်း ကြိုဆိုခဲ့သည်။ ဤသည်ကို ရခိုင်ဘုရင်တို့၏ မဂိုဆန့်ကျင်ရေး ပြုမူဆောင်ရွက် ချက်ဟု မှန်းဆနိုင်ပါသည်။ ရခိုင်အုပ်ချုပ်သူတို့၏ တွန်းအားပေးမှုဖြင့် ရေးသားခဲ့သည့် ကာဇီ (Daud Qazi) နှင့် အလာဝါ (Alaol) တို့၏ ကဗျာများမှာလည်း ဘင်္ဂလီစာပေ၌ အထင်ကရနေရာ ရရှိခဲ့ကြ၏။ ဤဖြစ်ရပ်အား ဘာသာစကားမြောက်မြားစွာ အသုံးပြုသည့် နန်းတော်တစ်ခု၏ ယဉ်ကျေးမှုပန်းချိုးစုံပွင့်လန်းအောင် ထောက်ပံ့ပေးသော မှတ်သားဖွယ် ရာ လူရည်လည်သည့် လုပ်ဆောင်ချက်ဟု သမိုင်းပညာရှင်များက ယူဆကြသည်။ ပါရှန် ဘာသာစကားကိုလည်း တော်ဝင်နန်းရင်းဝန်နှင့် ယင်း၏ရုံးတော်က အသုံးပြုခဲ့သည်။ မြောက်ဦးရွှေနန်းတော်အတွင်းတွင် ဂျပန်၊ ခရစ်ယာန်နှင့် မူစလင် ကိုယ်ရံတော်များကလည်း အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာ ကျွမ်းကျင်သူများအဖြစ် အမှုထမ်းခဲ့သည်။

၁၆၃၈ (နိမိတ်မကောင်းသည့် ရခိုင်သက္ကရာဇ် ၁၀၀၀ ပြည့်နှစ်) ၌ ဖြစ်ပွားသော နန်းလုမှုတစ်ရပ်သည်ပင် ရခိုင်ပြည်၏ မင်းဧကရာဇ် တန်ခိုးအာဏာ၊ နိုင်ငံရေး အနေအ ထားနှင့် ဘုရင်နိုင်ငံ၏ အခြေခံအုတ်မြစ်တို့ကို အားအင်ချည့်နဲ့ မသွားစေခဲ့ကြောင်း တွေ့ရပါသည်။ ရခိုင်မှတ်တမ်းများက မိဖုရားနတ်သျှင်မယ်၏ ရင်းနှီးကျွမ်းဝင်သူ လောင်း ကြက်စား ကုသလနှင့် ဘုရင်သီရိသုဓမ္မရာဇာတို့အကြား ဖြစ်ပွားသည့် ပဋိပက္ခကိုသာ အလေးပေးဖော်ပြကြသည်။ ကုသလအနေဖြင့် မှော်ကဝေ ပဉ္စလက်အတတ်ဖြင့် သီရိ

သုဓမ္မရာဇာကို နန်းတော်မှ ပြုတ်ချရန် ကြံစည်နေကြောင်း အတိုင်ပင်ခံအမတ်ကြီး လက်ရုံးက ဘုရင်အား အသိပေး ခဲ့သည်ဟု ရာဇဝင်များက ဆိုပါသည်။ ဤအချက်ကို ဘုန်းတော်ကြီး မန်ရိကေက သိရှိသုဓမ္မရာဇာ ၏ နန်းသက်ဒုတိယပိုင်း၌ ဖြစ်ပွားခဲ့သော ပဋိပက္ခဟု သွယ်ဝိုက် အတည်ပြုခဲ့သည်။ မန်ရိကေက ဘုရင်နန်းသက်ရှည်စေရန်အတွက် ပြုလုပ်သည့် လူနှင့်တိရစ္ဆာန်တို့အား ရှုတ်ထွေးသည့် ယဇ်ပူဇော်မှုအကြောင်းကို ဖော်ပြခဲ့သည်။ ဒတ်ချ်မှတ်တမ်းများအရမူ ဘုရင်သည် ကုသလ၏လူများကို သုတ်သင်ခဲ့ကြောင်း၊ သို့ရာတွင် ကုသလအား နောက်ပိုင်း၌ နန်းတော်တွင်း ရာထူးကြီးကြီးမားမား ပေးခဲ့ကြောင်း သိရသည်။ သိရှိသုဓမ္မဘုရင်နတ်ရွာစံပြီးနောက် ထီးနန်းဆက်ခံသူ မင်းသားငယ်မှာ နတ်သျှင်မယ်၏ ပယောဂဖြင့် လုပ်ကြံခံရသည်။ ယင်းနောက် နတ်သျှင်မယ် ၏ ခြိမ်းခြောက်ခံထားရသည့် နန်းတွင်း မှူးကြီးမတ်ရာတို့မှာ မည်သူ့အား ထီးနန်းလွှဲပြောင်း ပေးရမည်ကို ချီတိုချီတို ဖြစ်နေကြစဉ် လောင်းကြက်စားက ထီးနန်းသိမ်းပိုက်သည်။ မှူးမတ်အများစုမှာလည်း လောင်းကြက်စား၏ ရက်စက်စွာ သတ်ဖြတ်ခြင်းခံရသည်။ ၁၆၃၈ ဇူလိုင် ၃ ရက် နေ့တွင် လောင်းကြက်စား ကုသလမင်းအဖြစ်ကို ရောက်ရှိပြီး နရပတိ (လူတို့၏အရှင်) ဟူသောဘွဲ့ကို ခံယူသည်။ သို့သော် ၎င်း၏လူပေါင်းများစွာ သတ်ဖြတ်ခဲ့သည့် လုပ်ရပ်ကြောင့် နောင်နှစ်ပေါင်းများစွာအထိ သူ၏အာဏာစက်ထူထောင်ရန် ကြိုးပမ်း၍မရ ဖြစ်ခဲ့သည်။ နရပတိသည် နေပြည်တော်ရှိ ဆရာတော်ကြီး ဆယ့်နှစ်ပါးကို ဩဝါဒခံယူရန်ဟု အကြောင်းပြ ဖိတ်ကြားခဲ့သည်။ သို့သော် ဖိတ်ကြားခြင်း၏ အမှန်တကယ် ရည်ရွယ်ချက်မှာ မူ ၎င်း၏ထီးနန်းစိုးစံခြင်းကို တရားဝင်အတည်ပြုရန် ဖြစ်သည်။ ၎င်းအား ထောက်ခံ အားပေးသူအများစုမှာ ‘လူသစ်’ များ ဖြစ်ကြပြီး နန်းခေလွေ ထုံးထမ်းစဉ်လာတို့နှင့် ရင်းနှီးကျွမ်းဝင်မှုမရှိကြပဲ စည်းစိမ်အာဏာ ယစ်မူးနေကြသူများသာဖြစ်သည်။ နရပတိ သည် သိရှိသုဓမ္မရာဇာ၏ မင်းတိုင်ပင်အမတ်ကြီး လက်ရုံးကိုလည်း မြောက်ဦးနန်းတော်၌ မူလရာထူးဖြင့် ပြန် လည်အမှုထမ်းရန် လှိုက်လှိုက်လဲ့လဲ့ တောင်းပန်ခဲ့၏။ လက်ရုံးမှာ

ပုံ (၁၁) ရခိုင်တို့ ကျွန်ရောင်းနေပုံမြင်ကွင်း (Schouten စာအုပ်မှ)

အမြော်အမြင် ကြီးစွာ ဖြင့် စစ်တကောင်းဒေသ တောင်ပိုင်းတွင် ခုံလှုံနေခဲ့သည်။ နရပတိသည် ခုနစ်နှစ်တာမျှ ထီးနန်းစိုးစံခဲ့ရသော်လည်း ၎င်းအမှန်တကယ် အုပ်ချုပ်ခဲ့သော အချိန်ကာလမှာ ငါးနှစ်မျှသာဖြစ်ပါသည်။ ၁၆၄၃ နောက်ပိုင်း၌ နရပတိ မမာမကျန်းဖြစ်လာသဖြင့် သားတော် အိမ်ရှေ့မင်း သတိုးဓမ္မရာဇာ (၁၆၄၅-၁၆၅၂) က နန်းတွင်းကိစ္စအဝဝကို နေ့စဉ် တာဝန်ယူ ဆောင်ရွက်ခဲ့ရသည်။ ၁၆၃၈ တွင် စစ်တကောင်း ဘုရင်ခံ၏ တော်လှန်မှု နှင့် ပြည်တွင်း ပဋိပက္ခတို့ ရှိနေစေကာမူ ဆန်စပါးကူးသန်းရောင်းဝယ်မှုနှင့် ကျွန်ကုန်ကူးမှုတို့ ဖြစ် ထွန်းတိုးတက်သည်။ ထိုအချိန်က ဘုရင်ဘဏ္ဍာတိုက်အတွင်းသို့ အခွန်ဘဏ္ဍာများ အဆက်မပြတ် ဝင်ရောက်လျက်ရှိနေသေးကြောင်း ဒတ်ချ်အထောက်အထားများက အတည်ပြုပေးသည်။

ရခိုင်ဘုရင် သတိုးဓမ္မရာဇာသည် စစ်တကောင်း မြစ်ဝကျွန်းပေါ်သို့ စစ်ဆင်ရေးတစ်ခု ဆင်နွှဲပြီး ဘာလူဝါ ဒေသ (နဝါခါလီ) ကို ကျူးကျော် တိုက်ခိုက်သည်။ တိုက်ခိုက်မှုအပြီးတွင် ‘ဘုရင်’ ခုနစ်ဦးက ရခိုင်မင်းမြတ်၏ အာဏာစက်ကို အသိအမှတ်ပြုကြကြောင်း ငမည်းရာဇဝင်က ဆိုသည် (CL 1932, 2: 220)။

စန္ဒသုဓမ္မရာဇာ ၏ ရှည်လျားသော နန်းစံနှစ် (၁၆၅၂-၁၆၈၄) အတွင်း ရခိုင်ဘုရင် နန်းတော်၏ရွှေခေတ် ကုန်ဆုံးသည်။ စန္ဒသုဓမ္မရာဇာကို ကြီးကျယ်မြင့်မြတ်သော ဘုရင်တစ်ဦးအဖြစ် အမှတ်ကြေးသည်။ စန္ဒသုဓမ္မရာဇာသည် ကျူးကျော်တိုက်ခိုက် အောင်နိုင်သူတစ်ဦးမဟုတ်ဘဲ ၎င်းမတိုင်မီ ဘုရင်အများစုကဲ့သို့ပင် လူတို့၏အရှင်သခင် သာ ဖြစ်ပါသည်။ ၁၆၆၅ တွင် ကြံသကာနှင့်ဆား အထွက်နှုန်းကောင်းသော သောင်းတီးကျွန်းကို လက်လွှတ်လိုက်ရပြီးနောက် တစ်နှစ်အကြာတွင် ရခိုင်ပြည်အား ကူးသန်းရောင်းဝယ်ရေးမှ ကြွယ်ဝချမ်းသာစေခဲ့သည့် စီးပွားရေးအခြေခံစခန်း စစ်တကောင်းကို လက်လွှတ် ဆုံးရှုံးရပြန်သည်။

မဂိုတို့ စစ်တကောင်းကို သိမ်းပိုက်နိုင်ခြင်းမှာ ၁၇ ရာ စုအစောပိုင်းကပင် စတင်ခဲ့

သည့် ဘင်္ဂလားပြည်အား နိုင်ငံရေးအရ ပေါင်းစည်းရေးဖြစ်စဉ်အတွင်း အကြီးအကျယ်ဆုံးသော အောင်မြင်မှုဖြစ်၏။ ၁၆၆၀ ပြည့်နှစ်တွင် ဘင်္ဂလားဘုရင်ခံ သျားရှူဂျာ (Shah Shuja)သည် ၎င်း၏ နောင်တော် ဩရန်ဇစ် (Aurangzeb) ထံမှ ဧကရာဇ်တို့၏ ရာဇပလ္လင်လုယူရန် ကြိုးပမ်းသော အဆုံးအဖြတ်တိုက်ပွဲတွင် အရေးနိမ့်ခဲ့သည်။ သို့ဖြစ်၍ ရှူဂျာမှာ ယင်း၏မိသားစုနှင့် နောက်လိုက်နောက်ပါ ရာပေါင်းများစွာနှင့်အတူ အသက်ဘေးလွတ်ကင်းရာသို့ ထွက်ပြေးခဲ့ရပြီး အခြေအနေအရ ရခိုင်ပြည်သို့ ဝင်ရောက်ခဲ့လှသည်။ ရှူဂျာသည် ၎င်း၏သမီးများအနက်မှတစ်ဦးကို ရခိုင်ဘုရင်အား ဆက်သရန် ငြင်းဆိုခဲ့သည်။ ၎င်း၏ နောက်လိုက်များမှာလည်း ပုန်ကန်ထကြွရန် ကြိုးပမ်းမှု၊ နန်းတော်အားမီးရှို့မှုစသည့် အကြောင်း ပြချက်များစွာဖြင့် စွပ်စွဲခံရသည်။ ဤအခြေအနေအတွင်း ရှူဂျာသည် ရခိုင်ပြည်တွင်းမှ တိတ်တဆိတ်ထွက်ပြေးရန် ကြိုးပမ်းခဲ့သော်လည်း မရေရာသော အခြေအနေများအောက်တွင် ကွယ်လွန်ခဲ့သည် (Schouten 1727, 229-36; Bernier 1830, 150-6; Qanungo 1988, 645; Harvey 1922; Hall 1936, 88-9)။ ထို့နောက်ပိုင်းတွင် ရှူဂျာ၏ ဆွေမျိုးများအားလွှတ်ပေးရန်အတွက် အရေးဆိုရန် မြောက်ဦးမြို့သို့ လာရောက်ကြသော ဩရန်ဇစ်၏သံတမန်များမှာလည်း နှိမ့်ချစော်ကားခြင်းခံရသည်။ ဤသို့သော မဖွယ်မရာအခြေအနေများကို မဂိုတို့ရင်ဆိုင်ခဲ့ကြရပြီး ၁၆၆၄ ရောက်သောအခါမှ ဘင်္ဂလားဘုရင်ခံသစ်ဖြစ်သူ သျားအစ္စတာခန် (Shaysta Khan) က ရခိုင်ပြည်အား စစ်ရေးအရ တိုက်ခိုက်ရန် အပြင်းအထန်ဆောင်ရွက်တော့သည်။ ရခိုင်တို့ကလည်း လျင်မြန်စွာတုံ့ပြန်သည့်အနေဖြင့် ကြောက်မက်ဖွယ်ကောင်းသော ရေတပ်ကြီးကို စေလွှတ်လျက် ဒါကာမြို့အနီးတပ်စွဲထားသည့် မဂိုရေတပ်အုပ်စုကို မောင်းထုတ်ခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် ဤတိုက်ခိုက်မှုကြောင့် သျားအစ္စတာခန်၏ လုံးဝမဆုတ်ခွာရေးဟူသော ဆုံးဖြတ်ချက်ကို ပိုမိုခိုင်မာစေခဲ့ပြီး စစ်တကောင်းအား ကြည်းကြောင်း၊ ရေကြောင်းမှ တိုက်ခိုက်ရန် စေ့စပ်သေချာသော ကြိုတင်ပြင်ဆင်မှုကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့သည်။

စစ်တကောင်းမြို့ ကျဆုံးပြီးနောက် စန္ဒသုဓမ္မရာဇာသည် ၎င်းမြို့ကို မဂိုတို့လက်တွင်းမှ ပြန်လည်ရရှိအောင် မကြိုးပမ်းခဲ့ပေ (Sarkar 1933, 95-7; CL 1932, 2: 222)။ မဂိုရာဇဝင်ဆရာ တာလစ်ရှ် (Talish) က ပေါ်တူဂီတို့ သစ္စာဖောက်ခြင်းသည် စစ်တကောင်းအား မဂိုထံ လက်လွှတ် ဆုံးရှုံးစေခဲ့သည့် အဓိကအချက်ဖြစ်သည်ဟု ရိုးရှင်းစွာ မှတ်ချက်ပြုခဲ့သည် (Habibullah 1945, 38)။ သို့ဖြစ်၍ ကာလရှည်ကြာစွာ ကျွန်ုပ်တို့သွယ်ရေးဖြင့် နှစ်ဦးနှစ်ဖက် အပြန်အလှန်အကျိုးများခဲ့သည့် ပေါ်တူဂီအာရှနယ်ဇာများကိုအနေဖြင့် ရခိုင်ဘုရင်အပေါ် ဆက်လက်သစ္စာမစောင့်သိ နိုင်တော့ခြင်းအပေါ် စဉ်းစားကြရမည်ဖြစ်သည်။ တစ်နှစ်ခန့် မကြာမြင့်မီမှာပင် ရခိုင်ဘုရင်ပိုင်နက်မှာ စစ်တကောင်းတောင်ပိုင်းဖြစ်သော ရာမူးဒေသ၏ မြောက်ဘက်ရှိ ဖိနီမြစ် (Feni River) အထိသာ ကျန်ရှိတော့သည်။ ဤ ဖိနီမြစ်မှာ လွန်ခဲ့သောနှစ် နှစ်ရာခန့်က ရခိုင်နယ်ပယ် ချဲ့ထွင်မှုအစပြုခဲ့သည့် နယ်စပ်နေရာဖြစ်သည်။ ၁၆၆၆ ခုနှစ်သည်ကား နောင်နှစ်ပေါင်း နှစ်ဆယ်ခန့်အကြာ ရခိုင်ဘုရင်မင်းမြတ် ကွယ်လွန်ချိန်အထိ စိတ်မျက်စိ၌ သတိရှိရှိ ထင်ကျန်ခဲ့မည်ဖြစ်သော ကျဆုံးရှုံးနိုင်ခဲ့ရမှု၏ ပြင်းထန်သောအစပင် ဖြစ်တော့သည်။

ရခိုင်တို့အတွက်ဆိုလျှင် စန္ဒသုဓမ္မရာဇာမှာ သီလသမာဓိနှင့် ပြည့်စုံပြီး အလှူဒါနရက်ရောသော ဗုဒ္ဓဘာသာ ဘုရင်တစ်ပါးဖြစ်သည်။ စစ်တကောင်းမြို့ ကျဆုံးသွားသည့်အတွက် ရခိုင်ဘုရင်သည် စိတ်ပျံ့လွင့်ခြင်းမရှိဘဲ မဟာမုနိဘုရားသို့ ပုံမှန်အတိုင်း ဘုရားပူထွက်နိုင်ခဲ့ကြောင်း ရာဇဝင်များက ဖော်ပြ၏။ စန္ဒသုဓမ္မသည် မာရ်ဇီးပါးအပါအဝင် ဖြစ်သော စေတီတော်မြတ်သုံးဆူကို တည်ထားကိုးကွယ်ခဲ့သည်။ အဆိုပါ မာရ်ဇီးပါးစေတီများသည် ရခိုင်ဗုဒ္ဓအနုပညာ၌ ဧရာဝတီမြစ်ဝှမ်း၏ ဗိသုကာလွှမ်းမိုးမှုကို ဖော်ပြလျက်ရှိသည်။

ဒတ်ချ် အရှေ့အိန္ဒိယ ကုမ္ပဏီ (VOC) မှ ဆရာဝန်တစ်ဦးဖြစ်သူ ဘောက်တာစကောက်တန် (Wouter Schouten) က ရခိုင်ပြည်၏ ကြွယ်ဝမှုနှင့် ဘုရင်ဖြစ်သူ၏ မာကျောပြင်းထန်သည့် မိမိကိုယ်ကို စိတ်ချယုံကြည်မှု အကြောင်းတို့ကို ၁၆၆၀-၆၁ တွင်

အလည်အပတ်ရောက်ရှိပြီးနောက် နှစ်လိုဖွယ် သရုပ်ဖော်ရေးသားခဲ့သည် (Schou-ten 1727)။ သူသည် မြောက်ဦး၌ လေးလကြာမျှ နေထိုင်ခဲ့ပြီး မြို့တော်ပတ်ဝန်းကျင် နေရာအနှံ့ ကျယ်ကျယ်ပြန့်ပြန့် သွားရောက်ခဲ့သည်။ သူသည် ရခိုင်ပြည်နှင့် ပြည်သူလူထု အကြောင်းကို တောက်ပရှင်းလင်းပြီး တစ်ခါတစ်ရံ အံ့ဩဖွယ် စိတ်ကူးဉာဏ်ကွန့်မြူးဖွယ် ကောင်းလောက်အောင် သရုပ်ဖော်ရေးသားသည်။ ဒတ်ချ် အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီ၏ ကုန်သွယ်ရေး အဓိကပစ္စည်းမှာ ဂျာဗားကျွန်းရှိ စိုက်ပျိုးမြေများအတွက် လိုအပ်သော ကျေးကျွန်များနှင့် ဆန်စပါးဖြစ်သည်။ ၁၆၄၅ ခုနှစ် သတိုးဓမ္မရာဇာနန်းတက်ချိန်တွင် ရခိုင်ထီးနန်း၏ အခြားပြိုင်ဖက်တစ်ဦးကို ပွင့်ပွင့်လင်းလင်းထောက်ခံခဲ့သူ ဒတ်ချ်ကိုယ်စားလှယ် အားရနဲ့

ပုံ(၁၂) ရခိုင်ရေတပ်ရန်မှ ကာကွယ်ရန် မဂိုဘုရင်ခံ သွန်းလုပ်ခဲ့သည့် Bibi Mariam အမြောက်ကြီးအား ဘာသာပြန်သူနှင့်အတူ တွေ့ရစဉ် (ဒါကာမြို့ အိုစမာနီ ပန်းခြံတွင်ရှိသည်)

ဖွန်ဒဲန်ဟဲမ်း (Arent van den Helm) ရခိုင်ပြည်မှ ကတိုက်ကရိုက် ထွက်ခွာသွားသည်။ သို့ရာတွင် ၁၆၅၃ ရောက်သောအခါ မြောက်ဦး၌ ဒတ်ချ် အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီ ပြန်လည် ဖွင့်လှစ်ခဲ့သည်။ ဆူဘာရာမန်ယန် (Subrahmanyam) ၏ မကြာသေးမီ လေ့လာသုတေ သနပြုချက်များအရ ၁၆၅၆ တွင် ယက်ကိုးဘတ်စ်ဟဲန်းစ်ဘရစ် (Jacobus Hensbroeck) ခေါင်းဆောင်သော ဒတ်ချ်အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီ ကိုယ်စားလှယ်အဖွဲ့မှာ လောကဝတ်ဆိုင်ရာ ကတိဖောက်ဖျက်မှုနှင့် စီးပွားရေးသဘောတူညီချက်တို့အပေါ် အပြန်အလှန် နားလည်မှု လွဲမှားပြီး မြောက်ဦးတွင် ထိန်းသိမ်းခံရကြောင်း သိရသည် (Subrahmanyam 1997)။ သို့ရာတွင် ယခင်ကထက်ပိုမို ကောင်းမွန်သည့် ကုန်သွယ်ရေး အခြေအနေများဖြစ်ထွန်းရန် စန္ဒသုဓမ္မရာဇာ သဘောတူခဲ့သည်။ သို့နှင့် ဒတ်ချ် အရှေ့အိန္ဒိယ ကုမ္ပဏီသည် ရခိုင်ပြည်သို့ ကိုရိုမန်ဒယ်မှ အထည်အလိပ်များ တင်သွင်းပြီး ဘတားဗီးယား အတွက် ရခိုင်မှဆန်စပါး ဝယ်ယူခဲ့လေသည် (Raychaudhury 1962; Hall 1936)။ ရှေးဘုရင်များကဲ့သို့ပင် ဘုရင့် အခွန်ဘဏ္ဍာအတွက် ကုန်သွယ်ရေးအခန်းကဏ္ဍ၏ အရေး ပါမှုကို စန္ဒသုဓမ္မရာဇာအနေဖြင့် အထူးဂရုပြုခဲ့သည်။ ယနေ့ခေတ် သမိုင်းပညာရှင်များအနေဖြင့်လည်း ကုန်သွယ်မှု ပမာဏ မည်မျှကျဆင်းခဲ့ကြောင်း ဖော်ပြရန် မတတ်နိုင်ကြချေ။ သို့ရာတွင် ၁၇ ရာစု ကုန်ခါနီး အနှစ်နှစ်ဆယ်အတွင်း၌ဖြစ်ပွားသော စီးပွားရေးကျဆင်းမှုသည် နိုင်ငံရေးအာဏာကျဆင်း လာမှုနှင့် တိုက်ရိုက်ဆက်စပ်လျက်ရှိသည်။ ဤသို့ စီးပွားရေးကျဆင်းခြင်းမှာ မဂိုလက်သို့ စစ်တကောင်းမြို့ကျဆုံးခြင်း၊ ပေါ်တူဂီ-အာရှနွယ်ဖွားအများစု (ကျွန်ုပ်တို့သို့လည်းကောင်း၊ ကုန်သွယ်သူများ) ရခိုင်ပြည်အား စွန့်ခွာ သွားခြင်း၊ မဂိုတို့၏ ဖိအားပေးမှုကြောင့် (ဆန်စပါး၊ အဝတ် အထည်ကြမ်းနှင့် ကျွန်ုပ်တို့ အဓိကဝယ်ယူသူ) ဒတ်ချ်အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီ ထွက်ခွာသွားခြင်း စသည့် အကြောင်းရပ်များ ကြောင့် ဖြစ်သည်။ ဆန်စပါး၊ ပျားဖယောင်း၊ ချိပ်၊ ပတ္တမြားနှင့် ဝါဂွမ်းဝယ်ယူသည့် အိန္ဒိယမူလကုန်သည်များ ရခိုင်ပြည်သို့ လာ ရောက်မြဲဖြစ်စေကာမူ နိုင်ငံတစ်ဝှမ်း၌ ဖြစ်ပွားနေသော နိုင်ငံရေးမငြိမ်သက်မှုကြောင့် လာ

ပုံ(၁၃) မဂိုနှင့်ရခိုင်တို့ ဘင်္ဂလားနယ် ကော်နော့ဗူလီမြစ် (ရခိုင်အခေါ်ကံသာမြစ်) အတွင်း တိုက်ပွဲဖြစ်ပွားနေသည်ကို သရုပ်ဖော်ရေးဆွဲထားစဉ် (Courtesy: Chittagong University Museum)

ရောက်သူအရေအတွက် ကျဆင်းခဲ့သည်။

၁၆၈၄ ၌ ဘုရင်စန္ဒသုဓမ္မရာဇာ နတ်ရွာစံသည်နှင့် တပြိုင်နက် ဘုရင့်အာဏာပိုင် တို့မှာ ပြိုင်ဖက်အုပ်စုဖြစ်သော နန်းတော်စောင့်ကိုယ်ရံတော်တို့ကြောင့် ဩဇာကျဆင်းခဲ့ရ သည်။ နောက်နှစ်ပေါင်း နှစ်ဆယ်ကျော်ကြာသည်အထိ မည်သည့်ဘုရင် သို့မဟုတ် နန်းလုစိုးစံသူမျှ ၎င်း၏မြို့တော် ပတ်ဝန်းကျင်ထက် ကျော်လွန်ပြီး အာဏာစက်ပြန့်နှံ့အောင် မဆောင်ရွက်နိုင်ကြပေ။ စန္ဒသုဓမ္မရာဇာ အား ဆက်ခံသူဖြစ်သော သားတော်ကြီး ဥဂ္ဂါဗလ မှာလည်း ခမည်းတော် သက်တော်ထင်ရှားရှိစဉ်၌ ရဟန်းဝတ်လျက်ရှိကြောင်း ရာဇဝင်များက ဖော်ပြသည်။ နန်းတော်တွင်း ဖြစ်ပွားနေသော နိုင်ငံရေး ပဋိပက္ခမှ

ရှောင်လွှဲရန် ရဟန်း ပြုခြင်းဖြစ်ကြောင်း ညွှန်းဆိုရာရောက်ပါသည်။ ရခိုင်ပြည်၏ လူမှုရေးနှင့် နိုင်ငံရေးအခြေအနေ ဤကဲ့သို့ ရုတ်တရက်ယိုယွင်းပျက်စီးခြင်းကို ကျွန်ုပ်တို့ မည်သို့ ရှင်းလင်းပြရမည်နည်း။ ၁၆ ရာစု ကတည်းကပင် တိုက်ခိုက်အောင်နိုင်ခဲ့သော စစ်တကောင်း၊ သောင်းတီးကျွန်း၊ စုက္ကရား (Chocoria)၊ ရာမူးပန်းဝါနှင့် အခြားနေရာများရှိ ခံတပ်များ၌ ရာပေါင်း၊ ထောင်ပေါင်း များစွာသောရခိုင်တပ်ဖွဲ့များကို အင်အားပြည့်တင်း ထားနိုင်ခဲ့၏။ သို့သော် စစ်တကောင်း ကျဆုံးသောအခါတွင်မူကား ခံတပ်များကို ရခိုင်

ပုံ(၁၄) စကော့တလန်နယ် အေဒင်ဘရာမြို့ရှိ ရခိုင်ပြည်သုံး ဥရောပထုတ် ခေတ်မီအမြောက်လက်နက် (၆၈ပုံ-ရဲမြတ်လွင်)

ပြည်တွင်းသို့ ပြောင်းရွှေ့ခဲ့ရလေသည်။ ဘုရင့်အခွန်ဘဏ္ဍာများ ကာလရှည်လျားစွာ လုံလောက်ကြွယ်ဝခဲ့စဉ်က စစ်ရေးချဲ့ထွင်မှုများကို ဆောင်ရွက်နိုင်ခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် ၁၆၆၆ ၌ တွေ့ကြုံရသည့် စစ်ရေးအတိအကျသည် ရခိုင်ပြည်၏ ကုန်သွယ်ရေးကဏ္ဍအား သေကြေလောက်အောင် ထိုးနှက်ရိုက်ခတ်မှု ဖြစ်စေခဲ့သည်။ စစ်တကောင်းမြို့ ကျဆုံးပြီး နောက် ရခိုင်ဘုရင်များမှာ ကြွယ်ဝဖွံ့ဖြိုးခဲ့သော နေ့ရက်များဆီက စုပုံပြည့်လျှံခဲ့သည့် ဥစ္စာဓနများ ကင်းမဲ့စွာဖြင့် ရပ်တည်ကောင်း ရပ်တည်ခဲ့ကြရပေမည်။ နန်းတော်တွင်း သဘောထားကွဲလွဲခြင်းနှင့် ကျေးလက်ဒေသ၌ ပုန်ကန် ထကြွမှုများ ပေါ်ပေါက်လာခြင်းမှာ လည်း နိုင်ငံရေးပဋိပက္ခကြောင့်သာ မဟုတ်ဘဲ တစ်ပြည်းပြည်း လျော့နည်းလာသည့် ရင်းမြစ်များအား လွှမ်းမိုးချုပ်ကိုင်ရန် ယှဉ်ပြိုင်မှုများမှ ပေါက်ဖွားလာခြင်း ဖြစ်သည်။ အင်အားနည်းသည့်ဘုရင်များမှာ သူတို့၏တပ်ဖွဲ့ဝင်များ သစ္စာရှိစေရန်နှင့် အာဏာ တည်မြဲစေရန်အတွက် နန်းတော်၏ရတနာများကို အသုံးပြုခဲ့ရသည် (CL 1932, 2: 225)။ ရခိုင်တပ်ဖွဲ့များ၏ လူမျိုးပေါင်းစုံ ပါဝင်မှုကလည်း နိုင်ငံရေးနှင့် စီးပွားရေး အကျပ်အတည်းကို ပိုမိုပြင်းထန်စေခဲ့သည်။ ရခိုင်တပ်ဖွဲ့များ၏ သုံးပုံတပ်ပုံခန့်မှာ ကိုယ်ရံတော် များဖြစ်ပြီး၊ မတူကွဲပြားသည့်ယဉ်ကျေးမှုနှင့် ဘာသာရေးနောက်ခံမှ ဆင်းသက်သူများ ဖြစ်သည်။ ထို့ပြင် လေးသည်တော်အဖြစ် ခန့်အပ်ခြင်းခံရသည့် သျှားရှုဂျာ၏ နောက်လိုက် များထဲမှ အသက်ရှင် ကျန်ရစ်သူများ အစရှိသူတို့ ဖြစ်သည်။ ရခိုင်ပြည်၏ အဓိကကျသည့် နေရာအနှံ့အပြား၌ ပုန်ကန်မှုများ ပေါ်ပေါက်ပြီး ဘုရင်များကို လိုသလို နန်းတင်နန်းချ ပြုနိုင်ခဲ့သော မွန်နှင့် ‘အိန္ဒိယ’ တော်ဝင် ကိုယ်ရံတော် ခေါင်းဆောင်များအကြောင်းကို ရာဇဝင်များက ဖော်ပြကြသည်။ ၁၆၈၅ နှင့် ၁၇၀၀ ခုနှစ်များအကြား ဖြစ်ပျက်ခဲ့သည့် လက်ရွေးစင် တပ်ဖွဲ့များအကြား အချင်းချင်း တိုက်ခိုက်မှုများကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာရသော နိုင်ငံရေးအခြေအနေ ရုတ်တရက် ယိုးယွင်းမှုကြုံကြည့်လျှင် ဘုရင့်အာဏာတည်မြဲရေးသည် တပ်ဖွဲ့ဝင်များ၏ သစ္စာစောင့် သိမှုအပေါ် မည်မျှတည်နေသည်ကို သတိပြုနိုင်သည်။

ဆယ့်ရှစ်ရာစု ပထမထက်ဝက်နှစ်များအတွင်း နိုင်ငံရေးတည်မြဲအောင် ပြန်လည် ထိန်းသိမ်းနိုင်ခဲ့သော်လည်း ရခိုင်၏ကျော်ကြားမှုမှာ နှစ်အနည်းငယ်ကြာသည်အထိ မှေးမှိန်ခဲ့ရသည်။ ထို့ပြင် ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော် ကုန်သွယ်ရေးကွန်ယက်အတွင်းမှ ယခင်က ရရှိခဲ့ဖူးသော အကျိုးအမြတ်များ ဆုံးရှုံးခဲ့ခြင်းကို ပြန်လည်၍ အဖတ်မဆည်နိုင်ခဲ့တော့ချေ။ ရခိုင်ပြည်အနေဖြင့် အရှေ့တောင်အာရှ၏ ဖွံ့ဖြိုးမှုအဖြစ်အပျက်များနှင့် ထိတွေ့ခြင်း မရှိလှသော ဘုရင့်နိုင်ငံတစ်ခုအဖြစ်ရပ်တည်ရချိန် ဆယ့်ရှစ်ရာစုနှစ်များတွင်မူကား ရခိုင်ဘုရင်များ ၏ဂုဏ်ဒြပ်တို့မှာ တစ်ပြည်းပြည်း မှုန်ဝါးနွမ်းလျခဲ့လေသည်။

အခန်း (၆)
ချဲ့ထွင်ခြင်းနှင့်ပေါင်းစည်းဝင်ရောက်ခြင်း
(ကြီးထွားမှု၏အရှိန်အဟုန်များ)

ရခိုင်ပြည်၏ ကိုယ်ပိုင်လွတ်လပ်သော သမိုင်းမှာ အတိတ်ကာလ၏ အကြောင်းရပ်သာ ဖြစ်ပါသည်။ ၁၇၈၅ တွင် မြန်မာနှင့် ၁၈၂၅ တွင် ဗြိတိသျှတို့ သိမ်းပိုက်ပြီးနောက် ရခိုင်ပြည်တွင် စီးပွားရေးနှင့် လူဦးရေဆိုင်ရာ ပြောင်းလဲမှုတို့ ဖြစ်ပေါ်ခဲ့သည်။ (အဓိကအကြောင်းမှာ စဉ်ဆက်မပြတ် ဖြစ်ပေါ်ခဲ့သော လူဦးရေဝင်ရောက်မှုနှင့် ထွက်ခွာမှုတို့ကြောင့် ဖြစ်သည်။) ၎င်း၏ ရှေးဟောင်းယဉ်ကျေးမှု အမွေအနှစ်အများစုမှာ ဆုံးရှုံးခဲ့ရသည်။ ခေတ်သစ်ရခိုင်သမိုင်းမှာလည်း ဗြိတိသျှကိုလိုနီခေတ်အတွင်း နိုင်ငံရေးဆက်စပ်မှုနှင့် ကိုလိုနီခေတ်လွန် မြန်မာပြည်၏ ကံကြမ္မာနှင့်သာ ပတ်သက်နေသော အေသအစိတ်အပိုင်း တစ်ခု၏ သမိုင်းသာ ဖြစ်လာခဲ့သည်။ သို့ဖြစ်၍ ‘ကိုယ်ပိုင်လွတ်လပ် သောသမိုင်း’ နှင့် ‘အေသအစိတ်အပိုင်းတစ်ခု၏ သမိုင်း’တို့၏ အဓိကခြားနားချက်မှာ စီးပွားရေး (သို့မဟုတ်) ယဉ်ကျေးမှုအကြောင်းရပ်ထက် နိုင်ငံရေး ပို၍ဆန်ပါသည်။ ၁၇၈၅ မတိုင်မီက ရခိုင်ပြည်သည် ဗဟိုဌာနတစ်ခု သို့မဟုတ် ယင်း၏ ကိုယ်ပိုင်ဗဟိုဌာနများစွာမှ ပေါ်ထွက်လာသည့် ပထဝီနိုင်ငံရေးဆိုင်ရာ အင်အားစု တစ်ခုဖြစ်ခဲ့သည်။ ယင်းနောက်ပိုင်းတွင်မူကား ရခိုင်ပြည်သည် ရခိုင်ပြည်ပြင်ပ ဗဟိုဌာန၏ လွှမ်းမိုးချုပ်ကိုင်ခံရသော နေရာတစ်ခုအဖြစ်သို့ ရောက်ရှိသွားတော့သည်။ (၁၈၆၀ နှစ်များအထိ ကာလကတ္တားနှင့် နောက်ပိုင်းရန်ကုန်တို့ ဖြစ်သည်။)

ပိုမို၍ တန်ဖိုးကြီးသည့် အိမ်နီးချင်းနိုင်ငံများ၏ အနားသတ်နယ်နိမိတ်၌ တိုင်းပြည်

ငယ်များ ပေါ်ထွက်မှုနှင့် ရှင်သန်တည်တံ့နိုင်မှုတို့သည် ၎င်း၏အောင်မြင်မှုအား ရှင်းပြသည့် သီခြားအနေအထားများအပေါ် မေးခွန်းထုတ်စရာ ဖြစ်စေပါသည်။ သဘာဝအားဖြင့် ကျွန်ုပ်တို့ အာရုံစိုက်မှုမှာ ပထဝီအနေအထားအား ဦးစွာချဉ်းကပ်ခြင်း ဖြစ်သည်။ သို့သော် အရေးကြီးသည်မှာ ရခိုင်ပြည်အတွက် ပထဝီအနေအထား သက်သက်မျှဖြင့် ကျေနပ် လောက်သော အခြေမရနိုင်ပါ။ ဆယ့်ရှစ်ရာစုအတွင်း၌ ရခိုင်ပြည်သည် အိန္ဒိယကုန်သည် များ ရောက်ရှိနိုင်သော ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်၌တည်ရှိပြီး အရှေ့ဘက်တွင် မတ်စောက် သော သဘာဝတောင်ရိုးမ၏အတားအဆီးရှိလျက် ၎င်း၏လူဦးရေအား အထောက်အပံ့ပေး သည့် မြေဩဇာကောင်းသော လွင်ပြင်များဖြင့် တင့်တယ်ခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် ယခင် နှစ် တစ်ရာနှင့် ခြားနားသည်မှာ ၁၅၅၀ ပတ်ဝန်းကျင် ကုန်သွယ်ရေးသည် အတိတ်ကာလ၏ အရိပ်တစ်ခုသာ ဖြစ်ပါသည်။ နိုင်ငံရေးအခြေအနေများ ယိုယွင်းပျက်စီးစေပြီး စိတ်သောက နှင့် အပျက်အစီးများကို ဖြစ်ပေါ်စေသော ရခိုင်ပြည်ပင်လယ်ဈေးပြတိုက်မှာလည်း ဘင်္ဂလား ဒေသအတွက် အန္တရာယ်ထက် အေးသဖြစ်စရာ ပို၍ဖြစ်လာခဲ့သည်။

ကြီးထွားမှု၏ အရှိန်အဟုန်များကို နားလည်သဘောပေါက်စေရန်အတွက် စီးပွား ရေးနှင့် နိုင်ငံရေးအခြေအနေများကို လေ့လာရန် လိုအပ်သည်။ သက္ကရာဇ်အလိုက် အဖြစ် အပျက်များကို ဖော်ပြသည့် သမိုင်း (histoire événementielle) အတိုင်း လေ့လာမည် ဆိုပါက မြန်မာပြည် သို့မဟုတ် ဘင်္ဂလား၌ ပြည်တွင်းစစ် သို့မဟုတ် ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှု အာဏာ လျော့နည်းနေစဉ်အတွင်း ရခိုင်နယ်ပယ်ချဲ့ထွင်မှု ဖြစ်ပွားကြောင်း တွေ့ရသည်။ အီလယာ့စ်ရှာမင်းဆက် (Ilyas Shahi dynasty) (၁၅၁၉) ကွယ်ပျောက်ပြီးနောက် သျှာရှား(Sher Shah) ၏ တိုတောင်းသော နန်းစံနှစ်များအတွင်း ဖြစ်ပျက်ခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။ မင်းဗလောင်း၏ စစ်ရေးအောင်မြင်မှုများမှာလည်း ဘင်္ဂလား၏ ကျယ်ပြန့်သော အစိတ် အပိုင်းများ (အထူးသဖြင့်အရှေ့ဘင်္ဂလား) အနေဖြင့် မဂိုအုပ်ချုပ်မှုအား နာခံမှုမရှိခြင်း၊ တြိပူရာမှာလည်း မင်းဆက်ယှဉ်ပြိုင် နန်းလုခြင်းများ ရှိနေခြင်း၊ မြန်မာပြည်၌လည်း နန္ဒဘုရင်

၏ ဩဇာအာဏာများ လျင်မြန်စွာကျဆင်းနေခြင်း စသည့် မျက်နှာသာပေးသော အခြေ အနေများမှ အကျိုးအမြတ် ရရှိခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။ ၁၆၆၃ ခုနှစ်၌ မဂိုဘုရင်ခံနှင့် စစ်ဗိုလ်ချုပ် တာဝန်ယူထားသူ ခန်ဖာတဟဂျန် (Khan Fath-Jang) ကွယ်လွန်ပြီးနောက် ဘင်္ဂလား၌ တစ်နှစ်ပတ်လုံး ပုံမှန်အစိုးရ ကင်းမဲ့နေခဲ့သည်။ သို့ဖြစ်၍ ရခိုင်တို့မှာ မဂိုတို့အား အထိ အခိုက်မရှိဘဲ တိုက်ခိုက်နိုင်မည့် အခွင့်အလမ်းရှိနေကြောင်း ချက်ချင်းသိမြင်ခဲ့သည်။ ၁၆၆၄ တွင် ဒါကာ၌တည်ရှိသည့် မဂိုရေတပ်စု (nawwara) ကို ရခိုင်တို့ တိုက်ခိုက်မောင်းထုတ် ခဲ့သည်။

ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော် ကုန်သွယ်ရေးကွန်ယက်သို့ ရခိုင်ပြည်ပေါင်းစည်းဝင် ရောက်ခဲ့မှုများမှာ အလွန်အရေးကြီး၍ အဆုံးအဖြတ်ပေးသော အောင်မြင်မှုဖြစ်သည် (Leider 1998)။ ဆယ့်ခုနစ်ရာစု ရခိုင်ပြည်ကို အရှေ့တောင်အာရှ ပင်မနိုင်ငံများ၏ ပုံမှန်ဘုရင်နိုင်ငံ အမျိုးအစားထဲတွင် ထည့်သွင်း၍မရနိုင်ပေ။ အဘယ့်ကြောင့်ဆိုသော် ရခိုင်ပြည်၏ ကြွယ်ဝချမ်းသာ ကောင်းမွန်မှုများမှာ ယင်း၏ ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော် ရေကြောင်းဆက်သွယ်မှုများ၌ အလွန်အမင်း မှီတည်နေသောကြောင့် ဖြစ်သည်။ ရခိုင်တို့သည် ကုန်သွယ်ရေးတွင် အပေါ်ယံ မျှသာ ကိုယ်တိုင်ကိုယ်ကျ ပါဝင်ပတ်သက်သည်။ သို့ရာတွင် ပေါ်တူဂီ၊ ဒတ်ချ်နှင့် ပယ်လယ်နီ၊ ဂူဂျာတ် (Gujarat)နှင့် ကိုရိုမန်ဒယ်ကမ်းခြေ သို့မဟုတ် အာချေး (Acheh) တို့မှ မူစလင် ကုန်သည်များမှာ ရခိုင်ပြည်၏ သဘာဝနှင့် စိုက်ပျိုးရေး ထွက်ကုန်များဖြစ်သော ခြည်ထည်၊ ဆန်စပါး၊ ကြံသကာနှင့် ဆားတို့ကို ကုန်သွယ်ကူးသန်းကြသည်။ ရခိုင်သည် ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်၌ အဓိက ကုန်ရောင်း ဝယ်ဖောက်ကားသူဟူ၍ နာမည်ကြီးခဲ့ပြီး တောထဲတောင်ထဲမှ ဖမ်းဆီးရမိသော ဆင်များနှင့် အထက်မြန်မာပြည်မှ ပတ္တမြားတို့ကိုလည်း ရောင်းချခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် ရခိုင်သို့လာရောက်ရန်မှာ ခက်ခဲသည့် ရာသီဥတုနှင့် ရေကြောင်း အခြေအနေများကြောင့် လည်းကောင်း၊ မြောက်ဦးမြို့တော်သို့ လာရောက်ရာလမ်းဖြစ်သော ကုလားတန်မြစ်သို့

ဝင်ရောက်ရန်အတွက် ကျွမ်းကျင်သော ရေကြောင်းပြများ လိုအပ်ခြင်းကြောင့်လည်း ကောင်း၊ အန္တရာယ်များသော ခရီးစဉ်ဖြစ်ခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် ရခိုင်ဘုရင်များမှာ သူတို့၏ ဘုရင့်နိုင်ငံဈေးကွက်များအား ဆွဲဆောင်မှုရှိစေရန် ဆောင်ရွက်ကြရသည်။ ရခိုင်တို့၏ တိုက်ခိုက်မှုများမှနေ၍ ဒေသတွင်း ဆန်စပါး၊ ခြည်ထည်နှင့် ကြံသကာ ထုတ်လုပ်မှုများ ကို အနှုတ်လက္ခဏာဆောင်သော ထိခိုက်မှုမဖြစ်ပေါ်စေဘဲ ဆက်လက်၍သာ ကြီးထွားစေခဲ့ သည်။ ဆယ့်ခုနစ်ရာစု ပထမထက်ဝက်၌ ရရှိခဲ့သော ရခိုင်ပြည်၏အရွယ်အစား၊ တန်ဖိုးအာဏာ၊ ဂုဏ်သရေနှင့် ကြွယ်ဝချမ်းသာမှုတို့မှာ ၎င်း၏ နယ်ပယ် ချဲ့ထွင်နိုင်ခြင်း မှရရှိသော ရလဒ်များ ဖြစ်သည်။ သို့ရာတွင် ရခိုင်တို့၏ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ် တိုက်ခိုက်သိမ်းပိုက် မှုများအား နိုင်ငံရေး သဘောတရားအရ ဆောင်ရွက်ချက်များဟု သတ်မှတ်ယူဆရန် မဖြစ်နိုင်သလို ကိုယ်ကျိုးစီးပွား ဆောင်ရွက်ချက်များဟူ၍လည်း ယူဆရန်ခဲယဉ်းသည်။ ဤအချက်မှာ ရခိုင်ဘုရင်များအနေဖြင့် ဘင်္ဂလားအရှေ့တောင်ပိုင်းအား သမိုင်းကြောင်းအရ တရားဝင်ပိုင်ဆိုင်ခဲ့သည်ဟု ယုံကြည်ကြခြင်းနှင့် ဆက်စပ်နိုင်သည်။ အကြောင်းမှာ ဝေသာ လိ၌စိုးစံခဲ့သည့် ရှေးစန္ဒြမင်းဆက်မှာ ဟရိကေလ (စစ်တကောင်း ဧရိယာ၌ပါဝင်သည်) ရှိ စန္ဒြမင်းဆက်နှင့် ဆက်နွှယ်သောကြောင့် ဖြစ်သည် (Leider 1999)။

ဤနယ်ပယ်ချဲ့ထွင်မှု၏ အဓိကသော့ချက်မှာ ရခိုင်ပြည်၏ ရေတပ်အင်အားပင် ဖြစ်သည်။ ရခိုင်ဘုရင်များမှာ အရွယ်အစားအမျိုးမျိုးရှိသည့် ရာပေါင်းများစွာသော ရေ ယာဉ်များပါဝင်သည့် ရေတပ်စုကို ဆင့်ခေါ်စုရုံးခြင်းငှာ တတ်နိုင်ခဲ့ကြ၏။ ၎င်းတို့သည် ကမ်းခြေ တစ်လျှောက် လှုပ်ရှားသွားလာကြပြီး မြစ်ကြောင်းများအတွင်းသို့ အလျင်အမြန် ဝင်ရောက်နိုင်သည်။ ထို့ပြင် သက်ဆိုင်ရာနယ်မြေအား ရုတ်တရက်ဝင်ရောက်စီးနင်း နိုင်သည်။ ထို့နောက် တိုတောင်းသော ကာလအတောအတွင်းမှာပင် ပြန်လည်ဆုတ်ခွာ ရန် စွမ်းဆောင်နိုင်လေသည်။ ရခိုင်ဘုရင်သည် ရာပေါင်းများစွာသော လှေများ၊ သင်္ဘော များပါရှိသည့် ရေတပ်စုကို စစ်တကောင်း အနီး၌ မြို့စောင့်တပ်စခန်းချထားခဲ့ပြီး နှစ်စဉ်

အသစ် လဲလှယ်လေ့ရှိသည်။ အဓိကအားဖြင့် ယေဘုယျ အသုံးပြုသော ရေယာဉ်အမျိုး အစားမှာ ရခိုင်တိုက်လှေဖြစ်ပြီး ပင်လယ်ပြင် သွားရောက်ရန် ကြံ့ခိုင်သည့် လှေတစ်မျိုး ဖြစ်ပါသည်။ ၎င်းကို တက်ဖြင့်လှော်ခတ်နိုင်သလို ရွက်လွှင့်ခြင်းလည်း ပြုနိုင်သည်။ မြစ် ကြောင်းများနှင့် ကမ်းခြေတစ်လျှောက် အသုံးပြုနိုင်သည်။ ပေါ်တူဂီ ကြေးစားစစ်သည်များ မှာလည်း အိန္ဒိယသမုဒ္ဒရာ၏ မည်သည့်နေရာတွင်မှ ဤမျှလောက် ရေကြောင်းကျွမ်းကျင်မှု ကို မဆောင်ရွက်နိုင်ခဲ့ချေ။ ဆယ့်ခြောက်ရာစုအကုန်မှ စစ်တကောင်းမြို့ မကျဆုံးမီ အချိန် အထိ ဒေသခံပေါ်တူဂီကပ္ပတိန်များသည် ရခိုင်ရေတပ်သင်္ဘောများအား ကြီးကြပ်ကွပ်ကဲ ခဲ့ကြပြီး ၎င်းတို့၏ ဆောင်ရွက်မှုများအတွက် ငွေကြေးများစွာ ချီးမြှင့်ခြင်း ခံခဲ့ကြရပါသည် (Guerrero 1930, 1: 44)။ ရခိုင်ရေတပ်သည် ပတ်ဝန်းကျင် ပဲခူးဒေသမှ မြန်မာဘုရင်များ၊ ဘင်္ဂလား ဂူလတန်များ၊ မြေရှင်ပဒေသရာဇ်များ (bharah bhuyan) နှင့် မဂိုများအပေါ် (ဆယ့်ခုနစ်ရာစု ပထမတစ်ဝက်အတွင်း) အစွမ်းပြနိုင်ခဲ့သည်။ ထိုရေတပ်သည် ရခိုင်ဘုရင် များအား အိမ်နီးချင်းနိုင်ငံများအပေါ်၌ သေနင်္ဂဗျူဟာအရ အကျိုးအမြတ် ရရှိစေခဲ့ရုံ သာမ က တိုက်ခိုက်အောင်နိုင်ခဲ့သော နယ်မြေများအပေါ် ထိန်းချုပ်ရာတွင်လည်း လုံခြုံစေခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် တစ်ခါတစ်ရံ၌ တိုက်ခိုက်အောင်မြင်နိုင်မှုဆိုသည်မှာ အမည်ခံမျှ သစ္စာခံစေခြင်း ထက် အနည်းငယ်သာပိုပါသည်။ (Leider 1998a; 1998b; Tak Htwan Ni 1985)

ရခိုင်ပြည်မှာ ဆယ့်ခုနစ်ရာစုအလယ်ပိုင်းအထိ အခြားသော အရှေ့တောင်အာရှ နိုင်ငံများ၌ ဖြစ်ပေါ်နေသော လူဦးရေနည်းပါးမှုမျိုး ကြုံတွေ့ရခြင်း မရှိခဲ့ပေ။ ထိုအချိန်များ အတွင်း၌ ရခိုင် အများအပြား နေရာရွှေ့ပြောင်းခြင်းမျိုး မရှိသည့်အပြင် ရခိုင် ဗဟိုဒေသ များမှာလည်း စစ်ပွဲနှင့်ထိတွေ့မှု နည်းပါးသည်။ ဘောက်တာစကေါက်တန် (Wouter Schouten) ကဲ့သို့သော နိုင်ငံခြားလေ့လာသူများက မြောက်ဦးနှင့် ယင်းပတ်ဝန်းကျင် ဒေသများ၏ လူဦးရေသိပ်သည်းခြင်းကို ကောင်းစွာသိရှိခဲ့ကြသည်။ ဒတ်ချ်ဆရာဝန်ဖြစ်သော စကောက်တန်က မြေဩဇာကောင်းမွန်သည်၊ ရာသီဥတုကောင်းသည်၊ ကူးစက်ရောဂါ

ကင်းရှင်းသည်။ တိုက်ပွဲများ၌ လူအနည်းငယ်သာ သေကျေမှုရှိသည် ဟု ဖော်ပြခဲ့သည် (Schouten 1727, 1: 245)။ မည်သို့ပင် ဖြစ်စေ ရခိုင်ဘုရင်များသည် အောက်မြန်မာပြည် နှင့် ဘင်္ဂလားအရှေ့တောင်ပိုင်းအား စီးနင်းတိုက် ခိုက်ခြင်းဖြင့် လူ့စွမ်းအားအရင်းအမြစ် များကို ထောက်ပံ့ရရှိစေနိုင်သည်ဟု ယူဆကြသည်။ ရခိုင်လူမျိုးများ ကိုယ်တိုင် ရခိုင်ပြည် သို့ ဆောင်ယူခဲ့ကြသော လူအများစုမှာ ကျွန်အဖြစ် ရောင်းစားရန်မဟုတ်ဘဲ မြောက်ဦး ဆင်ခြေဖုံးရှိ ရခိုင်ဘုရင့် အမှုထမ်းအစို့ (အုပ်စု) တွင် ဖွဲ့စည်းတာဝန်ပေးရန် ဖြစ်သည်။ ၎င်းတို့မှာ နန်းတော်တွင်း တံမြက်လှည်းသူများ၊ လက်မှုပညာသည်များ၊ အစောင့် များနှင့် ပန်းချီဆရာများ အဖြစ်လည်းကောင်း၊ ရေတပ်အတွက် လှေလှော်သားများအဖြစ် လည်းကောင်း၊ ဘုရင့်လယ်မြေ၌ လယ်သမားများအဖြစ် လည်းကောင်း အမှုထမ်းကြရ သည်။ အချို့မှာ နန်းတွင်း၌ အဆင့်မြင့်တာဝန်များ ယူကြရ၏။ ဆယ့်ရှစ်ရာစု နှောင်းပိုင်းအ ထိ ဘင်္ဂလီ ရောက်ရှိမှုများ (အများအပြားမှာ မူစလင်များဖြစ်ကြသည်) ကို ရခိုင်နှင့်အင်္ဂလိပ် မှတ်တမ်းများတွင် တွေ့ရသည်။ ပဲခူးမြို့တော်ကျဆုံးပြီးနောက် ရောက်ရှိလာသော မွန်များ မှာ ဆယ့်ရှစ်ရာစုကုန်ဆုံးချိန်တိုင်အောင် တစ်သီးတစ်ခြား အုပ်စုတစ်ခုအနေဖြင့် ရှိနေသေး ကြောင်း သိရသည်။ မဂိုထံမှ ထွက်ပြေးလာသော အာဖဂန် စစ်သည်များ၊ ရခိုင်ပြည်၌ အခြေလာချသည့် ပေါ်တူဂီ ကုန်သည်များနှင့် စွန့်စားသူများမှာ ရခိုင်တပ်မတော်၌ ဝင်ရောက်အမှုထမ်းကြသည်။ ရခိုင်ပြည် တောင်ပိုင်းနှင့်မြောက်ပိုင်းမှ တောင်ပေါ် အကြီး အကဲများကလည်း သက်၊ မြို့၊ ချင်းနှင့် အခြားလူမျိုးငယ်များ ပါဝင်သည့် အဖွဲ့များကို ဖွဲ့စည်းပေးသည်။ သို့ဖြစ်၍ ရခိုင်ဘုရင့်တပ်မတော်သားတို့မှာ ကွဲပြားသော ယဉ်ကျေးမှု နောက်ခံများမှ ဆင်းသက်လာသည့် လူမျိုးပေါင်းစုံဖြင့် ဖွဲ့စည်း ထားခြင်း ဖြစ်သည်။

ရခိုင်ဘုရင်များအနေဖြင့် စီးဝင်လာသည့်ကြွယ်ဝမှုများအား နောက်လိုက်နောက်ပါ တစ်ဦးချင်းစီသို့ခွဲဝေပေးနိုင်ခဲ့သည်နှင့်အမျှ အာဏာချိန်ခွင်လျှာညီမျှခဲ့ပြီး နန်းတွင်းသား များနှင့် စစ်သည်တော်များမှာလည်း တော်ဝင်မင်းမှုထမ်းများအဖြစ် ရပ်တည်နိုင်ခဲ့သည်။

ဘုရင့် တော်ဝင် ရေတပ်မတော်၏ တပ်ဖွဲ့များမှာမူ ရခိုင်ဘုရင်များ၏ နိုင်ငံရေးနှင့် စစ်ရေး အောင်မြင်မှုများအတွက် အဓိကတာဝန်ရှိမှုကို ကိုယ်စားပြုကြသည်။ ထို့ကြောင့် ကြီးထွားမှု ၏ အရှိန်အဟုန်များကို လေ့လာဆန်းစစ်ခြင်းဖြင့် နိုင်ငံရေးနှင့် စစ်ရေးအောင်မြင်မှု ဟူသော ဆန့်ကျင်ဘက်များမှ နှစ်ခု၏ အဓိကအချက်များကို သိရှိနိုင်ပါသည်။

အဖြစ်အပျက်များမှာ အမြဲတမ်း ကောင်းမွန်နေသည်တော့ မဟုတ်ချေ။ ၎င်းတို့ကို လုံလောက်သော အခြေအနေပြောင်းလဲမှုများနှင့် နှိုင်းယှဉ်ရန် လိုအပ်သည်။ အခြားတစ်ဖက်

ပုံ(၁၄) တပ်မတော်စစ်သမိုင်းပြတိုက် (နေပြည်တော်)ရှိ ဥရောပထုတ် ရခိုင်ပြည်သုံးအမြောက် (ဓါတ်ပုံ-ရဲမြတ်လွင်)

တွင် မြောက်ဦးနှင့် မြန်မာပြည်၏ခေတ်ပြိုင်ကာလကို နှိုင်းယှဉ်မည်ဆိုပါက နိုင်ငံရေးတည်ငြိမ်မှုမှာ လှုပ်ခတ်လျက်ရှိသည်။ နိုင်ငံ့အာဏာကို နယ်မြေချဲ့ထွင်နိုင်ပြီး လူဦးရေနှင့် အရင်းအမြစ်များ တိုးမြှင့်ဆောင်ရွက်နိုင်သော အင်အားကြီးမား စွမ်းဆောင်နိုင်သည့် နိုင်ငံဦးသျှောင်များ၏ မျိုးဆက်များက ထိန်းချုပ်ခဲ့ကြသည်။ ထီးနန်းလုရန် ကြိုးပမ်းမှုများ ရှိလင့်ကစား နိုင်ငံရေးအရ အင်အားလျော့နည်းခြင်း မရှိခဲ့ပေ။ ရခိုင်ပြည်၏ ၁၆၃၈ ခုနှစ်က မင်းဆက်ပြတ်မှုဆိုသည်မှာလည်း ၁၅၁၁ မှ ၁၆၈၅ အတွင်း ဖြစ်ပွားခဲ့သည့် တစ်ခုတည်းသော ပြည်တွင်းနိုင်ငံရေး ပဋိပက္ခဖြစ်ပြီး ရခိုင်ဘုရင်နိုင်ငံ၏ ယေဘုယျအခြေအနေကို အနည်းငယ်သာ ထိခိုက်စေခဲ့သည်။ မြောက်ဦးသည် ၁၄၃၀ မှ ၁၇၈၅ တိုင်အောင် ရခိုင်ပြည်၏ မင်းနေပြည်တော် ဖြစ်ခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် ရခိုင်ဘုရင်များသည် ဆယ့်ခုနစ်ရာစု ဒုတိယထက် ဝက်နှစ်အများအတွင်း၌ အလျင်အမြန်ပြောင်းလဲလာသော နိုင်ငံရေးနှင့် စီးပွားရေး ပတ်ဝန်းကျင်အနေအထားနှင့် လိုက်လျောညီထွေဖြစ်စေရန် မဆောင်ရွက်ခဲ့ကြပေ။ မြန်မာဘုရင်များမှာ စိုက်ပျိုးရေးပိုလျှံမှုနှင့် အကောက်အခွန်များမှ အကျိုးအမြတ် ရရှိခဲ့သည်။ သို့ရာတွင် ကုန်သွယ်ရေးကျဆင်းရာ၌ ရခိုင်ဘုရင်များလောက် အခြေအနေဆိုးဝါးခြင်း မရှိခဲ့ချေ။ မြင့်တက်မှုနှင့် ကျဆင်းမှုသံသရာက မြန်မာဘုရင်များအား အင်အားတောင့်တင်းစေခဲ့စဉ်အတွင်း ရခိုင်ပြည်၏ နိုင်ငံရေးအနေအထားမှာ ၁၆၉၀ ဝန်းကျင်၌ ရှုပ်ထွေးနေခဲ့ပြီး နောင်နှစ်ပေါင်းတစ်ရာတိုင်အောင် ပြန်လည်ကောင်းမွန်လာခြင်း မရှိတော့ပေ။ ရှေးယခင် အနေအထားများအတိုင်း ပြန်လည်ထိန်းသိမ်းမှု မပြုနိုင်သော အခက်အခဲတစ်ရပ်မှာ စောစောပိုင်းကရှိနှင့်ခဲ့သော ပင်လယ်ရေကြောင်း ဆက်သွယ်ရေးကွန်ယက်များ ဆုံးရှုံးသွားခြင်းကြောင့်ပင် ဖြစ်သည်။

အရှေ့အာရှကုန်းမပိုင်း အခြားနေရာများကဲ့သို့ပင် လူအများအပြားအား ပြောင်းရွှေ့စေခြင်းများ ရခိုင်တွင်ဖြစ်ပွားခဲ့သည်။ စစ်တပ်ဖွဲ့များတွင်သာမက စိုက်ပျိုးရေးသမားများနှင့် လက်မှုပညာသည်များအကြားတွင်လည်း ပြောင်းရွှေ့မှု ဖြစ်ပွားသည်။ ၁၆၆၄

ခုနှစ်တွင် စစ်တကောင်းမှ ခြည်ထည်ရက်လုပ်သူ အများအပြားအား ရခိုင်သို့ ပြောင်းရွှေ့စေခြင်းမှ မမျှော်လင့်သော အကျိုးရလဒ်ကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့သည်။နရပတိမင်းသည် အဆိုပါ လူသုံးသောင်းခန့်ကို ကုလားတန်မြစ် တစ်လျှောက်၌ အခြေချစေရန် လိုလားခဲ့သည်။ ဤ ခြည်ထည်ရက်လုပ်သူများမှာ ဘုရင့်ဝင်ငွေရှာ ဖွေပေးရန်အတွက် ဖြစ်သော်လည်း မလုံလောက်သော စားနပ်ရိက္ခာများ ခွဲဝေပေးမှုကြောင့် အများအပြား သေဆုံးခဲ့သည်။ မှတ်သားဖွယ်ကောင်းသည်မှာ ဤစီမံကိန်း၏ ရှင်သန်နိုင်မှုအလားအလာကို နန်းတော်အတွင်း၌ အပြင်းအထန် ငြင်းခုံခဲ့ကြခြင်းဖြစ်သည် (Van Galan 2002)။

ရခိုင်ဘုရင်များသည် သစ္စာရှိသော အမှုထမ်းများရှိခြင်းကြောင့်သာ စိုးစံအုပ်ချုပ်နိုင်ကြခြင်း ဖြစ်ပါသည်။ နိုင်ငံရေး သို့မဟုတ် စီးပွားရေး လွှမ်းမိုးလျက်ရှိသော နေရာများတွင် လိုအပ်ချက်အရ အာဏာခွဲဝေ ကျင့်သုံးမှုများရှိသည်။ အတိအကျ ဆိုရသော် စစ်တကောင်းကိစ္စပင်ဖြစ်၏။ စစ်တကောင်းအား ရခိုင်တို့စတင်အုပ်ချုပ်သည့် အစပိုင်းနှစ်များအတွင်း ၎င်းမြို့နှင့် ပတ်ဝန်းကျင် နယ်ပယ်များကို ဒေသခံ မူစလင်အကြီးအကဲများက အုပ်ချုပ်ခဲ့ကြသည်။ သို့သော် ၁၅၉၀ နောက်ပိုင်း၌ ရခိုင်လူမျိုးများ စစ်တကောင်းဘုရင်ခံဖြစ်လာကြသည်။ ၎င်းတို့မှာ ရခိုင်ဘုရင်၏ ဆွေးမျိုးရင်းချာများ ဖြစ်ကြပြီး ကိုယ်ပိုင်ဒဏ္ဍိများ သွန်းလုပ်နိုင်သည့် ရှားပါးသော အခွင့်အရေးကို ရရှိခဲ့သည်။ ၎င်းတို့သည် ဆယ့်ခုနစ်ရာစုအစောပိုင်း၌ ‘အနောက်ဘုရင်’ ဟူသော ထူးကဲသည့် ဘွဲ့အမည်ကိုလည်း ရရှိသည်။ ရခိုင်ဘုရင် သီရိသုဓမ္မရာဇာနှင့် ၎င်းအား ဆက်ခံသူများက မူစလင်ဘွဲ့ကို စွန့်လွှတ် အသုံးမပြုကြတော့ စေကာမူ၊ အဆိုပါ အနောက်ဘုရင်များသည် မူစလင်ဘွဲ့ကို ဆက်လက်ခံယူသုံးစွဲခဲ့ကြသည် (Chowdhury 1997)။ ရခိုင်ဘုရင်များနှင့် စစ်တကောင်းအနီး ပတ်ဝန်းကျင် ဒေသများရှိ ပေါ်တူဂီ အာရှ နွယ်ပွားတို့၏ ဆက်ဆံရေး အနေအထားများကို ကြည့်လျှင် ထိုဒေသများအတွင်း ဗဟိုချုပ်ကိုင် မှုအာဏာ လျော့ရဲလျက်ရှိနေသည်ကို တွေ့မြင်နိုင်သည်။ ပေါ်တူဂီအဆက်အနွယ်များနှင့် လူမျိုးစုံ ရောနှောနေသည့် ခရစ်ယာန်

အစုအဝေးတို့မှာ ရခိုင်ဘုရင်ဘဏ္ဍာတော်မှ ကျွန်ကုန်ကူးမှုဆိုင်ရာအတွက် ဝေစုခွဲဝေရရှိနေသမျှကာလပတ်လုံး ရခိုင်ဘုရင်အပေါ် ကာလရှည်ကြာစွာ သစ္စာရှိကြသည်။ သူတို့သည် မှတ်သားလောက်ဖွယ်ရာ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ကိုလည်း ရရှိခဲ့ကြသည်။

ဆယ့်ခုနစ်နှင့် ဆယ့်ရှစ်ရာစုအတွက် ရခိုင်နန်းတွင်း မျူးကြီးမတ်ရာ သေနာပတိစာရင်းကို အနည်းငယ်သာရရှိသည် (ဥပမာ- Havart 1693; Tak Htwan Ni 1996)။ ရခိုင်ပြည်၌ ခေတ်ပြိုင် မြန်မာ့နန်းတော်ပုံစံ ကဲ့သို့သော ဝန်ကြီးများ၊ အတွင်းဝန်များ စသည့် ရာထူးမျိုး ခန့်အပ်တာဝန်ပေးခဲ့ခြင်း မရှိကြောင်းသိရသည်။ ရခိုင်ဘွဲ့မည်ရည်စုအများစုမှာ စစ်ရေးလုပ်ငန်းဆောင်တာများနှင့် ဆက်စပ်လျက်ရှိသည်။

ပြည်စိုးကြီးမှာ နန်းတော်တွင်း၌ ရာထူးအမြင့်မားဆုံးဖြစ်ပြီး နန်းရင်းဝန်၊ တရားသူကြီးချုပ်နှင့် အဆင့်အတန်းတူညီသည်။ ဥပမာအားဖြင့် ၁၅၈၁ တွင် ၎င်းသည် မြန်မာ ကျူးကျော်သူများနှင့် စေ့စပ်ဆွေးနွေးရာတွင် တာဝန်ခံဖြစ်သည်။^{၁၁} ဓားပိုင်ကြီးမှာ စစ်သူကြီး သို့မဟုတ် သေနာပတိဖြစ်သည်။ ကိုယ်ရံကြီးမှာ နန်းတော်စောင့် ကိုယ်ရံတော်များ၏ အကြီးအမှူး ဖြစ်ပြီး အနောက်တိုင်းနှင့် အိန္ဒိယ မှတ်တမ်းများအရ ၎င်းသည် တစ်ခါတစ်ရံတွင် ဘင်္ဂလားသို့ စစ်ချီရာ၌ တာဝန်ခံဖြစ်သည်။ စစ်ကဲနှင့် ဇန္တုတ်တို့မှာ စစ်ဘက်ဆိုင်ရာ အကြီးအကဲများဖြစ်ပြီး လေးယောက်မှ ကိုးယောက်အထိရှိသည်။ စစ်ကဲသည် တရားသူကြီးတာဝန်ကိုလည်း ယူရပြီး သံတမန်ရေးရာနှင့် နန်းတော်သို့ လာရောက်သည့် နိုင်ငံခြားသားများကိုလည်း စောင့်ရှောက် တာဝန်ယူရသည်။^{၁၂} ရေဇန္တုတ်မှာ ရေတပ်စစ်သူကြီး ဖြစ်သည်။ ဆင်ကဲကြီးမှာ ဘုရင့်ဆင်တော်များအား ကွပ်ကဲရသူဖြစ်သည်။ စစ်တကောင်းနှင့် သံတွဲဘုရင်ခံကဲ့သို့သော မြင့်မားသည့်ရာထူးများကို မင်းညီမင်းသား သို့မဟုတ် ဘုရင့်ဦးစီးတော် ဘထွေးတော် စသည့် တော်ဝင်မိသားစုများက ထိန်းချုပ်သည်။ အချို့သော ရာထူးမြင့်မားသည့် မိသားစုများတွင်မူ မျိုးဆက်တစ်ခုမှ တစ်ခုဆီသို့ တာဝန်ဝတ္တရားများ လွှဲပြောင်းထမ်းဆောင်သည်။ ဥပမာအားဖြင့် ဆယ့်ခြောက်ရာစု ဒုတိ

ယထက်ဝက်အတွင်း မင်းသုံးပါး၏ အကြံပေး တာဝန်ယူခဲ့သော အမတ်ကြီး မဟာပညာကျော်၏ မျိုးနွယ်ဆက် ဖြစ်သည်။ ဘုန်းတော်ကြီး မန်ရိကေ (Father Manrique) နှင့် စကောက်တန် (Schouten)တို့၏ ရေးသားချက်များက ရခိုင်အစိုးရ၏ ထိရောက်စွမ်းဆောင်နိုင်မှုနှင့် ပတ်သက်သော အမြင်အချို့ကို ဖော်ပြခဲ့သည်။ လျင်မြန်သောရေကြောင်း ဆက်သွယ်ရေး လမ်းကြောင်းများ ရှိသည့်အတွက် သင့်လျော်သော အရွယ်ပမာဏရှိသည့် ရေတပ်စုများကို ဘုရင့်ပိုင်နက်အတွင်းရှိ မည်သည့်နေရာသို့မဆို ခဏချင်း စေလွှတ်နိုင်သည်။ တစ်ခါတစ်ရံ ဖြစ်ပေါ်သည့် ပုန်ကန်မှုများကိုလည်း ၎င်းတို့ ခြေတစ်လှမ်း မလှမ်းနိုင်မီ အချိန်အတွင်း၌ပင် ကိုင်တွယ်ထိန်းချုပ်နိုင်ခဲ့သည်။ အစိုးရမှာ တိုင်းသူပြည်သားတို့၏ လှုပ်ရှားမှုအပေါ်တွင်လည်း တင်းကြပ်စွာ ကြိုးကိုင်နိုင်ခဲ့သည်။ ‘မော်မ်’ (Maum) တောင်ပေါ်ဒေသရှိ ဘုန်းတော်ကြီး မန်ရိကေ လည်ပတ်ခဲ့သော ခရစ်ယာန်များမှာ ၎င်းတို့၏ကျေးရွာများကို စွန့်ခွာရန် တားမြစ်ခံထားရပြီး အနီးကပ်စောင့်ကြပ်ကြည့်ရှု ခံကြရကြောင်း မန်ရိကေက ဖော်ပြခဲ့သည်။ စကောက်တန် ကလည်း ၁၆၆၁ အစောပိုင်း သျားရှုဂျာရတ်တရက်ထွက်ပြေးသွားပြီး နောက်ပိုင်းတွင် ရခိုင်ဆိပ်ကမ်းမှ ထွက်ခွာသွားမည့် သင်္ဘောများကို ပြင်းထန်စွာ ထိန်းချုပ် ခဲ့ကြောင်း ရေးသားခဲ့သည်။

ရခိုင်ပြည်၏ နယ်ပယ်ချဲ့ထွင်နိုင်ခြင်းနှင့် ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော် ကုန်သွယ်ရေး ကွန်ယက်အတွင်းသို့ ပေါင်းစည်း ဝင်ရောက်နိုင်ခြင်းတို့မှာ ဆယ့်ခြောက်ရာစု အစောပိုင်းနှင့် ဆယ့်ခုနစ်ရာစု အလယ်ပိုင်းအကြား ကြီးထွားမှု၏ အရှိန်အဟုန်များကို ပုံဖော်ပြသရာ ရောက်သည်။ ကြီးထွားဖွံ့ဖြိုးမှုက အထက်တန်းလွှာတို့၏ ဓနဥစ္စာများကို စွမ်းအားမြှင့်ပေးပြီး ကောင်းမွန်သော ဖိမ်ခံပစ္စည်းများကို အသုံးပြုလျက် အလျှူဒါနများကိုလည်း လွတ်လပ်စွာ ဆောင်ရွက်နိုင်ခဲ့သည်။ အနုပညာနှင့် ရှေးဟောင်းပစ္စည်း အကြွင်းအကျန်များက ရခိုင်အနုပညာသည်များအနေဖြင့် အိန္ဒိယနှင့် မြန်မာပြည်မှ လှုံ့ဆော်မှုတွန်းအားများ ရရှိခဲ့ကြောင်း သက်သေခံလျက်ရှိသည်။ ဆယ့်ငါးနှင့် ဆယ့်ခြောက်ရာစုများ အတွင်း၌

ဖြစ်ပျက်ခဲ့သော ဘင်္ဂလားဗိသုကာနှင့် ဘင်္ဂလား ဓူလတန်များ၊ မဂိုဘုရင်ခံများ၏ နန်းတော်တွင်း ဘာသာရေးပွဲသဘင်ဆိုင်ရာ ဆောင်ရွက်မှုတို့သည်လည်း ရခိုင်အနုပညာနှင့် အထက်တန်းလွှာ ယဉ်ကျေးမှု အပေါ် သက်ရောက်မှု ရှိခဲ့သည်။ ဆယ့်ခုနစ်ရာစု၏ ဒုတိယ လေးပုံတစ်ပုံနှစ်များအတွင်း မြောက်ဦးအနေဖြင့် လူမျိုးပေါင်းစုံ ကျက်စားရာ မြို့တော်ဖြစ်ခဲ့ပြီး ကုန်သည်များ၊ အနုပညာရှင်များနှင့် ကြေးစား စစ်သည်များအား ဆွဲဆောင်ရာနေရာ ဖြစ်လာချိန်၌ ရခိုင်ဘုရင်များသည် ၎င်းတို့၏ ဗုဒ္ဓဘာသာ သရုပ်သဏ္ဌာန် ပီပြင်အောင် အကြီးအကျယ် အလေးအနက်ပြုကြတော့သည်။ သီရိသုဓမ္မရာဇာ နှင့် ၎င်းအားဆက်ခံသူတို့မှာ ပါဠိဘွဲ့အမည်ကို ခံယူကြပြီး မူလလင်ဘွဲ့ကို ဆက်လက် မခံယူတော့ပေ။ ယခင် ဘာသာစကားနှစ်မျိုး (ရခိုင်/ဘင်္ဂလီ) သို့မဟုတ် သုံးမျိုး (ရခိုင်/ ဘင်္ဂလီ/ ပါရှန်) ပါရှိသည့် ဒင်္ဂါးများနေရာ၌ ရခိုင်ဘာသာစကား တစ်မျိုးတည်းကိုသာ အသုံးပြုသည့် ဒင်္ဂါးပြားများဖြင့် အစားထိုးလာကြပြီး ‘ရွှေနန်းသခင်’ ဟူသော အသုံးအနှုန်းမှာ ဘုရင်များ အတွက် ခံ အမည်နာမ ဖြစ်လာခဲ့သည်။

ထို့အပြင် မြောက်ဦး၌ တိုးပွားတည်ဆောက်လာသော စေတီပုထိုးများ၏ ဗိသုကာ လက်ရာများမှာ လည်း အောက်မြန်မာပြည်ပုံစံ ဆန်လာတော့သည်။ ရခိုင်၏ ယဉ်ကျေးမှု သရုပ်သဏ္ဌာန်ပြောင်းလဲခြင်းအား အဆိုပါ အနုပညာရပ်များက ရောင်ပြန်ဟပ် လျက်ရှိသည်။

ဤပြောင်းလဲမှုများမှာ အင်အားကြီးမားလာသည့် အိမ်နီးချင်းတိုင်းပြည်များ၏ ဆက်လက် လေးစားခန့်ညားခြင်း မခံကြရတော့သော ရခိုင်ဘုရင်များ၏ ဂုဏ်ယူဝင့်ကြားမှု ကို ပွဲတင်ထပ်ခြင်းလည်း ဖြစ်နိုင်ပါသည်။ သို့ရာတွင် ရခိုင်ရေတပ်များသည် ဘင်္ဂလား အရှေ့ပိုင်း၌ ပြိုင်ဖက်ကင်းသည့် အကြမ်းဖက်မှုကို ပြန်နှိမ့်စေခဲ့သည်မှာ အမှန်ပင်ဖြစ်သည်။ ဂုဏ်ယူဝင့်ကြားမှုမှာလည်း မောက်မာမှုအသွင်သို့ ပြောင်းလဲသွားသည်။ ဤသည်မှာ ရခိုင်ဘုရင်နိုင်ငံနှင့် ရခိုင်ဘုရင်တို့၏ အကျိုးစီးပွားအတွက် ဆောင်ရွက်မှုဟု ဆိုလင့်ကစား၊

ပုံ(၁၆) ရက္ခာဓိပတိ ရွှေနန်းသခင်
ရခိုင်ဘုရင်သုံး တံဆိပ်တော်များ (ဓါတ်ပုံ-ရဲမြတ်လွင်)

ဘုရင့်တို့အတွက် မိမိကိုယ်ကို ကျေနပ်နှစ်သိမ့်မှု ဖြစ်စေရုံမလွဲ၍ ရေရှည်အကျိုးစီးပွားကို ထိခိုက်စေပါသည်။ အရှေ့တောင်အာရှ၏ ကူးသန်းရောင်းဝယ်ရေးခေတ် နိဂုံးချုပ်သွားခြင်းနှင့် မဂိုအင်ပိုင်ယာဝါဒ၏ ပိုမိုခြိမ်းခြောက်လာခြင်းတို့က ပြည်တွင်းနိုင်ငံရေးဖိစီးမှုကို ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့သည်။ နှစ်ပေါင်း သုံးဆယ်ကျော်ကြာ ရှည်လျားသော ဘုရင်စနစ်သုဓမ္မရာဇာ၏ နန်းစံနှစ်များအတွက် မှတ်သားဖွယ်ရာ အကောင်းဆုံးသောမြင်ကွင်းမှာ သူ့လက်ထက် အတွင်း နိုင်ငံရေးတည်ငြိမ်ခြင်းပင် ဖြစ်သည်။ ရခိုင်အနာဂတ်အား မှောင်မည်းစေခဲ့သည့် ၁၆၆၆ ခုနှစ် စစ်တကောင်းမြို့ကျဆုံးသည့်တိုင်အောင် ဥစ္စနေကြွယ်ဝမှုနှင့် တန်ခိုးအာဏာ အသွင်အပြင်အား ထိန်းသိမ်းထားနိုင်သည့် ဘုရင်မင်းမြတ်၏ စွမ်းရည်သည်လည်း မှတ်သားဖွယ်ပင် ဖြစ်ပါသည်။

နောက်ဆက်တွဲ

မြောက်ဦးရခိုင်ဘုရင်များ၊ ၁၄၀၄-၁၇၁၀

မင်းစောမွန် (နရမိတ်လှ)	-	၁၄၀၄-၁၄၃၃
မင်းခရီ (အလီခင်)	-	၁၄၃၄-၁၄၅၉
ဘစောဖြူ	-	၁၄၅၉-၁၄၈၁
ဒေါ်လျာ	-	၁၄၈၁-၁၄၉၁
ဘစောညို	-	၁၄၉၁-၁၄၉၃
မင်းရန်အောင်	-	၁၄၉၄
စလင်္ကာသူ	-	၁၄၉၄-၁၅၀၁
မင်းရာဇာ	-	၁၅၀၁-၁၅၁၃
ဂဇာပတိ	-	၁၅၁၃?-၁၅၁၅
မင်းစောအို	-	၁၅၁၅?
သဇာတ	-	၁၅၁၅?-၁၅၂၁?
မင်းခေါင်ရာဇာ	-	၁၅၂၁?-၁၅၃၁?
မင်းဗာ	-	၁၅၃၁-၁၅၅၃
မင်းတိက္ခာ	-	၁၅၅၃-၁၅၅၅
မင်းစောလှ	-	၁၅၅၆-၁၅၆၄
စကြာဝတေး	-	၁၅၆၄-၁၅၇၁

မင်းဖလောင်း	-	၁၅၇၁-၁၅၉၃
မင်းရာဇာကြီး	-	၁၅၉၃-၁၆၁၂
မင်းခမောင်း	-	၁၆၁၂-၁၆၂၂
သီရိသုဓမ္မရာဇာ	-	၁၆၂၂-၁၆၃၈
မင်းစနေ	-	၁၆၃၈
နရပတိ (လောင်းကြက်စားကုသလ)	-	၁၆၃၈-၁၆၄၅
သတိုးဓမ္မရာဇာ	-	၁၆၄၅-၁၆၅၂
စန္ဒသုဓမ္မရာဇာ	-	၁၆၅၂-၁၆၈၄
ဥဂ္ဂါဗလ	-	၁၆၈၄-၁၆၈၅
ဝရဓမ္မရာဇာ	-	၁၆၈၅-၁၆၉၂/၉၃
မဏိသုဓမ္မရာဇာ	-	၁၆၉၂/၉၃
စန္ဒသူရိယရာဇာ	-	၁၆၉၄/၉၆
နော်ရထာ	-	၁၆၉၆
မာရဗွိယ	-	၁၆၉၆-၁၆၉၇
ကာလမန္တဝတ်	-	၁၆၉၇-၁၆၉၈
နရာဇိပတိ	-	၁၆၉၈-၁၇၀၀
စန္ဒဝိမလဓမ္မရာဇာ	-	၁၇၀၀-၁၇၀၆
စန္ဒသူရိယရာဇာ	-	၁၇၀၆-၁၇၁၀

(ဘာသာပြန်သူ၏ မှတ်ချက်။ ။ ဖော်ပြပါ ရခိုင်မင်းဆက်ဇယားကို မြောက်ဦးခေတ် ရခိုင်ကျောက်စာများ၊ ခေတ်ပြိုင်အခြားအထောက်အထားများနှင့် ညှိနှိုင်းတိုက်ဆိုင်လျက် ပြန်လည်ပြင်ဆင်ရန် လိုအပ်ပါသည်။)

မှတ်စုများ

ဤစာပထမမူကြမ်းနှင့်စပ်လျဉ်း၍ သုံးသပ်ကောက်ချက်ချခဲ့သူ ဦးတင်ထွတ် (Heidelberg) အား အထူးကျေးဇူးတင်ပါသည်။ ၁၉၉၉ မေလအတွင်း Hua Hin ၌ ပြုလုပ်သော ဆွေးနွေးပွဲ၌ ဦးထွန်းအောင်ချိန် (UHRC ရန်ကုန်) နှင့်ပါမောက္ခ Michael Smithies (ထိုင်းနိုင်ငံ) တို့က အသုံးဝင်မည့် မှတ်ချက်များ ရေးသားခဲ့ကြသည်။ ဆွေးနွေးပွဲ၌ တင်သွင်းခဲ့သော စာတမ်းပုံစံအတိုင်းသာ ဆိုပါက ရခိုင်ပြည်အား လုံးဝကြားဖူးခြင်း မရှိသူများအတွက် စိတ်ဝင်စားမှု လျော့နည်းနိုင်ကြောင်း၊ ကျယ်ပြန့်သည့် မှတ်ချက်များနှင့် ရှင်းလင်းပြောကြားခဲ့သော Chris Baker အားလည်း လှိုက်လှိုက်လဲ့လဲ့ ကျေးဇူးတင်ပါသည်။ မူရင်းစာတမ်းနှင့် အဓိကအကြောင်းအရာ အနည်းငယ်သာ ဆက်စပ်မှုရှိသော အချက်အလက်များလည်း ယခုစာစဉ် ပါရှိပါသည်။ အနည်းငယ် အကျဉ်းချုပ်ထားစေကာမူ ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်နှင့် ဆက်စပ်၍ ရခိုင်ဘုရင့်နိုင်ငံအား နားလည်သိရှိစေရန် ပိုမိုကောင်းမွန်သည့် ရေးသားချက်တစ်ရပ် ဖြစ်လိမ့်မည်ဟု မျှော်လင့်ပါသည်။

၁။ လက်တွေ့ အကြောင်းပြချက်များအရ Arakan ဟု ယခုစာစဉ် အသုံးပြုထားသည်။ ရခိုင် ဒေသိယစကားသည် ခေတ်မြန်မာစကား၏ ရှေးကျသော အသုံးအနှုန်းများစွာကို ထိန်းသိမ်းလျက်ရှိသည်။ ထင်သာမြင်သာ အရှိဆုံးသော ခြားနားချက်မှာ ‘ရ’ အား မြန်မာတို့က ‘ယ’ ဟု အသံထွက်သော်လည်း ရခိုင်တို့က မူလအသံထွက်ဖြစ်သော ‘ရ’ ကို သာ ခိုင်မြဲစွာ ပြောဆိုကြသည်။ ပထဝီဆိုင်ရာ ဝေါဟာရများအား အက္ခရာဖလှယ်ရာ၌ ခေတ်မြန်မာအသံထွက် Myauk U အစား Maruk U ဟု၎င်း၊ Yanbye အစား Ramree ဟု၎င်း အင်္ဂလိပ်ဘာသာ မူလစာလုံးပေါင်းများ အတိုင်း အသုံးပြု

ထားပါသည်။ ရခိုင်ဘုရင်များ၌ တစ်ခါတစ်ရံ ဘွဲ့အမည်အမျိုးမျိုး ရှိကြသည်။ ဤစာအုပ်၌ ဘုရင်တစ်ဦးလျှင် ဘွဲ့အမည်တစ်ခုဖြင့်သာ ဖော်ပြပါသည်။ ရခိုင်နှင့် မြန်မာစာရေးသူများမှာ ဘုရင်များ၏ အမည်နှင့် ဘွဲ့နာမတို့ကို ကွဲပြားခြားနားစွာ အသံလွှယ်တတ်ကြသည်။ သို့ဖြစ်ရာ တစ်ခါတရံတွင် အဆိုပါအမည်များကို မှန်ကန်စွာ ဖော်ပြရန် အခက်အခဲတွေ့ရပါသည်။ ရှင်းလင်းစေလိုသော ရည်ရွယ်ချက်ဖြင့် ဘုရင်များ၏ အမည်နှင့်ဘွဲ့မည်များကို (အင်္ဂလိပ်ဘာသာဖြင့် ရေးသားရာတွင်) အက္ခရာ ဖလှယ်ထားပါသည်။ နောက်ဆက်တွဲ၌ ဘုရင်များ၏ စာရင်းပါဝင်သည်။

၂။ Magh, Mag, Mug အသုံးအနှုန်း အတူတူပင်ဖြစ်သည်။ ဤဖော်ပြချက်၏ မူလအစအား စူးစမ်းရှာဖွေမှုကို Lucien Bernot (1967) က ပြုလုပ်ခဲ့သည်။

၃။ အရေးအကြီးဆုံးသော ရာဇဝင်မှာ ရခိုင် ဆရာတော် အသျှင်စန္ဒမာလာလင်္ကာရ ရေးသားသည့် ရခိုင်ရာဇဝင်သစ်ကျမ်း ဖြစ်သည်။ ၁၉၃၁-၃၂ ၌ မန္တလေးတွင် ပုံနှိပ်သည်။ နောင်တွင် CL ဟု ညွှန်းမည်။

၄။ Tosi (1669), Ovington (1696) နှင့် Salmon (1735) တို့က Manrique ၏ မှတ်တမ်းကို ကျယ်ပြန့်စွာ အသုံးပြုကြသည်။ C. Federici ၏ ရေးသားချက် (Federici 1581; Pinto 1962) ၌ စစ်တကောင်းနှင့် ပတ်သက်၍ အသုံးဝင်သော အချက်အလက်များ ပါရှိသည်။

၅။ နယ်သာလန်နိုင်ငံ Nordwijk ၌ ICAS conference တွင် ရခိုင်ဆိုင်ရာ အလုပ်ရုံ ဆွေးနွေးပွဲ ကျင်းပခဲ့သည်။ (၂၅-၂၈ ဇွန် ၁၉၉၈)။ Amsterdam ၌ ကူးသန်းရောင်းဝယ်ရေးခေတ်ကာလ မြန်မာပြည် ကမ်းရိုးတန်းနှင့် စပ်လျဉ်း၍ KNAW ဆွေးနွေးပွဲ ပြုလုပ်ခဲ့သည်။ အောက်တိုဘာ ၁၉၉၉။

၆။ Phayre သည် ရခိုင်သမိုင်းနှင့် ဒင်္ဂါးများနှင့်ပတ်သက်၍ မှတ်သားဖွယ်ကောင်းသည့် သူ၏ပထမဦးဆုံးသော ရေးသားချက်ကို ပြုလုပ်ခဲ့သည်။ Phayre(1841, 1844,

1846, 1882) ကို ကြည့်ပါ။

၇။ ရခိုင်နန်းတော်၌ ထွန်းကားခဲ့သော ဘင်္ဂလီစာပေသမိုင်းနှင့်ပတ်သက်၍ ကွဲပြားသော အမြင်များတွေ့ရသည်။ ဥပမာ Sukumar Sen, History of Bengali Literature, Delhi, 1960; Suniti Kumar Chatterji, The Origin and development of the Bengali Language, Calcutta 1926; ME Haq, Muslim Bengali Literature, Karachi 1957 နှင့် မကြာသေးမီက S. Bhattacharya (2002)

၈။ ဗြိတိသျှ စာကြည့်တိုက် OR3465A, f.128 (မြန်မာစာမူနံပါတ်) CL (1931, 2:7) ၌ Phayre ညွှန်းဆိုသည့်စာကြောင်း မပါရှိသည်မှာ မှတ်သားဖွယ်ဖြစ်ပါသည်။

၉။ မကြာသေးမီက ထုတ်ဝေသည့် (Tun Shwe Khaing 1995, Shwe Zan 1995) ၌ အသုံးဝင်သည့် အချက်အလက်များ ပါရှိသည်။ အသျှင်ဥက္ကံသ၏ ရခိုင်ပြည်ဗုဒ္ဓဘာသာဆိုင်ရာ ပညာရပ်သုတေသန (Okkantha 1990) သည် ဗုဒ္ဓဘာသာသုတေသီအချို့အတွက် စိတ်ဝင်စားဖွယ်ဖြစ်သည်။ ရန်ကုန်၌ အခြေစိုက်သည့် ရခိုင်အဖွဲ့တစ်ခုသည် စာအုပ်စာတမ်းများ၊ သုတေသနစာတမ်းများနှင့် ရံဖန်ရံခါ ထုတ်ဝေသည့် မဂ္ဂဇင်းတစ်စောင်တို့ကို တည်းဖြတ်ထုတ်ဝေလျက် ရှိသည်။ ထို့ပြင် ရခိုင်သမိုင်းနှင့် စာပေကို စိတ်ဝင်စားသူ ရောင်းရင်းများအတွက် သူတို့၏အသံအား ဝေမျှလျက်ရှိသည်။ (PEAL, Publications of Eminent Arakanese Literature, ရခိုင်သားကြီးစာပေ)။ ဒုတိယကမ္ဘာစစ်အပြီး၌ ရခိုင်ပြည်မြောက်ပိုင်းရှိ မူလလင်များမှာ ရိုဟင်ဂျာအမည်ဖြင့် နိုင်ငံရေးနှင့် စစ်ရေးအရခွဲထုတ်ရေး လှုပ်ရှားမှုများ ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်။ ၁၉၇၀ နှင့် ၁၉၉၀ ပြည့်နှစ် အစောပိုင်းများ၌ပြုလုပ်ခဲ့သည့် ဖိနှိပ်မှုများကြောင့် ရှေးဒေသခံမူလလင်များနှင့် နှောင်းပိုင်းမှ ရောက်ရှိနေထိုင်ကြသော ဘင်္ဂလီများကို ထိခိုက်စေသည်။ သူတို့ကိုသူတို့ ရိုဟင်ဂျာဟု ခေါ်သူများမှာ နိုင်ငံရပ်ခြား၌ ၎င်းတို့၏ အမှတ်တံဆိပ်များအဖြစ် "Arakani" အမျိုးသားရေး လှုပ်ရှားမှုများကို ပြုလုပ်ခဲ့ကြသည်။ ကံမကောင်းစွာပင် ၎င်းတို့၏ မြောက်ဦးခေတ်နှင့်

ပတ်သက်သော အဓိပ္ပါယ် ကောက်ယူချက်နှင့် ရခိုင်ဘုရင်များအား မူလလင်များဟူ၍ အတင်းအကျပ် ယူဆစေခြင်းတို့မှာ သမိုင်းအထောက်အထားများကို သွေဖီရာ ရောက်ပါသည်။

၁၀။ Tome Pires (1944, 227-9) က ဆယ့်ခြောက်ရာစုအစပိုင်း၌ မလက္ကသို့ ရခိုင်ကုန်သည်များ ရောက်ရှိကြောင်းဖော်ပြသည်။

၁၁။ ဝိမလအမတ်ကြီးမှာ ဦးသာထွန်းအောင် (၁၉၂၇) အကျဉ်းချုပ်ထားသည့် ရခိုင်မဟာရာဇဝင်တော်ကြီး၏ အစိတ်အပိုင်းများစွာကို မူလပထမရေးသားသူ (၁၅၃၆) ဟု ဖော်ပြသည်။

၁၂။ Charney (1993, 44-5) က ၁၅၃၄ ၌ ရခိုင်အား တိုက်ခိုက်မှုကို ဘင်္ဂလား ဂူလတန် Mahmud Shah နှင့် ဂိုအာတို့အကြားဖြစ်ပွားသည့် ပဋိပက္ခဟူ၍ ဆက်စပ်ပြသည်။ ၁၅၃၃ တွင် ဂူလတန်သည် Martim Afonso de Mello နှင့် အခြား ပေါ်တူဂီသီးဆယ့် သုံးယောက်ကို အကျဉ်းချခဲ့သည်။ ပေါ်တူဂီတို့ကလည်း စစ်တကောင်းအား အမြောက်များဖြင့် တစ်ရပ်စပ်ပစ်ခဲ့သည်။ Charney က ဤအဖြစ်အပျက်များနှင့် အဘယ့်ကြောင့်ဆက်စပ်ရသည်ကို မရှင်းပြခဲ့ပါ။ သူက ၎င်းဧရိယာ၌ ပေါ်တူဂီ လူမှုအဖွဲ့အစည်း နေထိုင်တည်ရှိမှုကို လက်ခံပုံမပေါ်ပါ။

၁၃။ ဦးကုလားရာဇဝင်နှင့် ၁၆၀၇ ပတ်ဝန်းကျင်ရှိ ရေးသူမသိရသော ပေါ်တူဂီ အထောက်အထားများက မြန်မာတို့မှာ မြောက်ဦးအား တိုက်ခိုက်ရန် လွန်စွာနီးကပ်ခဲ့ကြောင်း၊ သို့သော် ဘုရင့်နောင်ကွယ်လွန်ကြောင်း ကြားသိရသည်နှင့် ပြန်လည်ဆုတ်ခွာသွားကြောင်း အခိုင်အမာဖော်ပြသည်။ ရခိုင်အထောက်အထားများကမူ မြန်မာတို့မှာ မြောက်ဦးမြို့တော်ဘက်ရှိ ရှေးမြို့တော်ဖြစ်သော လောင်းကြက်ထက်ပို၍ ကျော်လွန်မရောက်ရှိကြောင်း ဆိုပါသည်။

၁၄။ Harvey (1967, 141) ၏ ရေးသားချက်၌ မင်းဗလောင်းနှင့် ၎င်းလက်ထက်

အနောက်မြောက်ဖက်သို့ ရခိုင်နယ်ပယ်ချဲ့ထွင်မှုအား မဖော်ပြခဲ့ပါ။ Phayre (1883, 163) က ‘မင်းဗလောင်းသည် စစ်တကောင်း တစ်ခွင်လုံး၊ နဝါခါလီ တစ်စိတ်တစ်ပိုင်းနှင့် တြိပူရကို ချုပ်ကိုင်ခဲ့သည်’ ဟု စာတစ်ကြောင်းတည်းနှင့် တိုက်ခိုက်သိမ်းပိုက်မှုကို အသိအမှတ်ပြုခဲ့သည်။ Georg Christoph Fernberger ၏ ရေးသားချက်ဖြစ်သော ၁၅၈၉ ခုနှစ် ၎င်းစစ်တကောင်း၌ ရှိနေစဉ်အတွင်း အမည်မသိ ခံတပ်တစ်ခုအား ဝန်းရံမှုအကြောင်း က စစ်တကောင်းတစ်ခွင်လုံးကို ရခိုင်တို့ လွှမ်းမိုးထိန်းသိမ်းရာ၌ တွေ့ရသည့် အခက်အခဲများကို ဖော်ပြခဲ့သည်။ (Fernberger 1999)

၁၅။ တြိပူရရာဇဝင်ဖြစ်သော ‘ရာဇမာလာ’ ၌ ပေါ်တူဂီတို့အား ပထမဆုံးအကြိမ် ဖော်ပြ သော ကာလဖြစ်သည်။ (Long 1850)

၁၆။ CL (1931, 2: 92-93) က မဂိုနှင့် အာဖဂန်အရှင်သခင်များ နှစ်စဉ် ပဏ္ဏာဆက်ကြောင်း၊ သီရိလင်္ကာဘုရင်၊ ပေါ်တူဂီနှင့် မူလလင်ဘုရင်တို့ အရှိအသေပေးလျက် ကုန်သွယ်ရေး သင်္ဘောများစေလွှတ်ကြောင်း လုံးစေ့ပတ်စေ့ဖော်ပြသည်။

၁၇။ VOC မော်ကွန်းတိုက်များ၌ တွေ့ရသော နရပတိ၏ နန်းစံနှစ် အချက်အလက်များ ကို Stephan van Galen က စီစဉ်ပေးပါသည်။ ဆက်သွယ်မှု၊ ဖေဖော်ဝါရီ ၁၉၉၉။

၁၈။ CL 1932, 2: 71. ဤ အသုံးအနှုန်းကို မြန်မာပြည်မ၌ ကျေးရွာအကြီးအကဲများအတွက် တစ်ခါတစ်ရံ အသုံးပြုသည်။

၁၉။ Stephan van Galen နှင့် ဆက်သွယ်မှု (ဩဂုတ်၊ ၁၉၉၉)

ရည်ညွှန်းကိုးကားသော စာအုပ်စာတမ်းများ

- Ali, S. M. 1967. "Arakan Rule in Chittagong." *Journal of the Asiatic Society of Pakistan* 12 (3): 333-351.
- Askari, Hasan Syed 1960. "The Mughal-Magh Relations down to the time of Islam Khan Mashadi." *Proceedings of the Indian History Congress 23rd Session, Gauhati 1959*, pp.201-213.
- Bernier, François 1830. *Voyages de François Bernier contenant la description des Etats du Grand Mogol, de l'Hindostan, du royaume de Kachemire etc.* Pairs.
- Bernot, Lucien 1967. *Les paysans arakanais du Pakistan oriental (L'histoire, le monde végétal, et l'organisation sociale des réfugiés Marma (Mog))*. Paris/La Haye: Mouton. vol. 1: 451 p.
- Bhattacharya, Bisvesuar. 1927. "Bengali Influence in Arakan." *Bengal Past and Present* 33: 139-144.
- Bhattacharya (Chakraborti), Swapna 2002. "Myth and History of Bengali Identity in Arakan." In: Jos Gommans and Jacques P. Leider (ed.) *The Maritime Frontier of Burma – Exploring Political, Cultural and Commercial Interaction in the Indian Ocean World, 1200- 1800*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Leiden: KITLV Press, p. 199-212.
- Blackmore, Thaung 1985. *Catalogue of the Burney Parabeiks in the India Office Library*. Lonon: The British Library. XIV-120 p. (Oriental Doc. VII)
- Bouchon, Genevieve Thomaz Luis Filipe 1988. *Voyage dans le delta du Gange et l'Irraouaddy - Relation portugaise anonyme (1521)*. Paris: Fondation C. Gulbenkian. 477 p.

- Brito, y Nicote 1607. "Relacion del sitio que El Rey de Arracan, y el de Tangœ, pusieron por Mar y Tierra sobre la Fortaleza de Serion en la India de Portugal el Año de 1607." *Documentação Ultramarina Portuguesa* vol. II: 233-241.
- Candamâlâlankâra 1931-1932. ရခိုင်ရာဇဝင်သစ်ကျမ်း. *New Chronicle of Rakhine*. Manadalay: Hamsawati (vol 2). 405 p.
- Chandra Roy, Atul 1972. *A History of Mughal Navy and Naval Warfares*. Calcutta: The World Press Private. 163 p.
- Charney, Michael W. 1993. *Arakan, Min Yazagyi and the Portuguesse: the Relationship between the Growth of Arakanese Imperial Power and Portuguese Mercenaries on the Fringe of Mainland Southeast Asia 1517-1617*. Ohio. 176 p. (unpublished M.A. thesis)
- Charney, Michael W. 1994. "The 1598-99 Siege of Pegu and the expansion of Arakanese Imperial Power into Lower Burma." *Journal of Asian History* 28 (1): 39-57.
- Chowdhury, Vasant 1997. "The Arakani Governors of Chittagong and their Coins." *Journal of the Asiatic Society of Bangladesh (Humanities)* 42 (2): 145-162.
- Collis, Maurice 1923a. "A Glimpse of Arakan in 1630AD." *Journal of the Burma Research Society* 13: 199-221.
- Collis, Maurice 1923b. "The City of Golden Mrauk-U." *Journal of the Burma Research Society* 13: 244-256.
- Collis, Maurice 1923c. "The Strange Murder of King Thirithudhamma." *Journal of the Burma Research Society* 13: 236-243.
- Collis, Maurice 1925. "Arakan's Place in the Civilization of the Bay (A Study of Coinage and Foreign Relations)." *Journal of the Burma Research Society* 15: 34-52. (also published in *Burma Research Society Fiftieth Anniversary Publication* 1960: 485-504.)
- Collis, Maurice . 1943. *The Land of the Great Image, being experiences of Friar Manrique in Arakan*. London: Faber and Faber. 259 p.

- Cortese, Armando 1978. *A Suma Oriental de Tomé Pires e o livro de Francisco Rodrigues*. Coimbra. 503 p.
- Fernberger, Georg Christoph 1999. *Reisetagebuch (1588-1593) Sinai, Babylon, Indien, Heiliges Land, Osteuropa*. Frankfurt/Berlin/Bern: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften. 358 p. (Beiträge zur Neueren Geschichte Österreichs)
- Forchhammer, E. 1891. *Papers on subjects relating to the Archaeology of Burma*. Rangoon: Government Printing. 67 p.
- Frederick [Federici], Caesar [Cesare] 1581. "The voyage and travel of M. Caesar Fredericke, Marchant of Venice, into the East India and beyond the Indies [1563-1581]." (translated from the Italian by Thomas Hickocke) in: *Hakluyt* 1904 (vol.5), pp. 365-449.
- Ghosh, Jamini Mohan 1960. *Magh Raiders in Bengal*. Calcutta, Patna, Allahabad: Bookland Private. 145 p.
- Guedes, Ana Marques 1994. *Interferência at Integração dos Portugueses na Birmânia c. 1580-1630*. Lisboa: Fundação Oriente. 261 p.
- Guerreiro, Fernão 1602. *Relaçam annual das cousas que fizerem os Padres da Companhia de Jesus na India & Iapão*. Evora: Manuel de Lyra. 259 p.
- Gutman, Pamela 1976. *Ancient Arakan: with special reference to its cultural history between the 5th and the 11th centuries*. Australian National University. (unpublished Ph.D. thesis)
- Gutman, Pamela 2001. *Burma's Lost Kingdoms – Splendours of Arakan*. Bangkok: Orchid Press. 176 p.
- Habibullah, Abdul B. M. 1945. "Arakan in the Pre-Mughal history of Bengal." *Journal of the Asiatic Society of Bengal* 11: 33-38.
- Hall, D.G.E. 1936. "Studies in Dutch Relations with Arakan in the Seventeenth Century." *Journal of the Burma Research Society* 26: 1-31.
- Harvey, G. E. 1922. "The Fate of Shah Shuja (1661)." *Journal of the Burma Research Society* 12 (1): 107-115.
- Harvey, G. E. 1967. *History of Burma*. London: Frank Cass. 415 p.

- Havart, Daniel 1693. *Op-en Ondergang van Cormandel*. In *zijn binnenste Geheel open, en ten toon gesteld*. Amsterdam. 3vols.
- Khan, Siddiq M. 1936-37. "Muslim Intercourse with Burma: From the earliest times to the British Conquest." *Islamic Culture* 10: 409-427, 11: 248-266.
- Leider, Jacques 1994. "La route de Am. Contribution à étude d'une route terrestre entre la Birmanie et le golfe du Bengale." *Journal Asiatique* 282: 335-370.
- Leider, Jacques 1998a. "Taxation et groupes de service sous la royauté arakanaise. Un rapport d'enquête de 1803 d'après un manuscrit de la Bibliothèque nationale de Paris." *Aséanie* 1: 67-89.
- Leider, Jacques 1998b. "These Buddhist kings with Muslim names - A Discussion of Muslim Influence in the Mrauk U period." In: *Études birmanes en hommage à Denise Bernot*. Paris: EFEO. pp.189-215.
- Lieberman, Victor B. 1980. "Europeans, Trade and the Unification of Burma, c. 1540-1620." *Oriens Extremus* 27 (2): 203-226.
- Long, James 1850. "Analysis of the Bengali Poem Raj Mala, or Chronicles of Tripura." *Journal of the Asiatic Society of Bengal* 19: 533-557.
- Majumdar, Ramesh C. 1973. *History of Medieval Bengal*. Calcutta. 395 p.
- Manrique, Sebastian 1927. *Travels of Fray Sebastian Manrique 1629-1643 (vol. 1: Arakan)*. Oxford: Hakluyt Society. 449 p.
- Maung Htin Aung 1967. *A History of Burma*. New York/London: Columbia University Press. 363 p.
- Mouzinho, Manuel de Abreu 1984. "Breve Discurso em que se conta Conquista do Reino de Pegu na India Oriental." In: F. M. Pinto *Peregrinação*, Porto, p. 901-941.
- Nathan, Mirza 1936. *Baharistan-i-Ghaybi, a history of the Mughal wars in Assam, Cooch Behar, Bengal and Orissa during the reign of Jahangir and Shah Jahan*. Gauhati (Assam): Govt. of Assam, Department of Historical and Antiquarian Studies, Narayani Handiqui Historical Institute.

- Okkantha, Ashin Siri 1990. *History of Buddhism in Arakan*. University of Calcutta. 294 p. (unpublished Ph.D. thesis)
- Ovington, John 1696. *A voyage to Suratt in the year 1689 giving a large account of that city and of the English factory there (Appendix : A description of the Kingdoms of Arracan and Pegu)* London: J. Tonsen. 606 p.
- Parker, Geoffrey 1988. *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500-1800*. Cambridge.
- Pe Maung Tin 1987. မြန်မာစာပေသမိုင်း. *History of Burmese Literature*. Yangon: U Min Naung. 345 p. (4th ed.)
- Pearson, M. N. and Das Gupta (ed.) 1987. *India and the Indian Ocean 1500-1800*. Calcutta: Oxford University Press. 363 p.
- Phayre, A. P. 1841. "Account of Arakan." *Journal of the Asiatic Society of Bengal* 2: 679-712.
- Phayre, A. P. 1844. "On the History of Arakan." *Journal of the Asiatic Society of Bengal* 1: 23-52.
- Phayre, A. P. 1846. "The Coins of Arakan: the Historical Coins." *Journal of the Asiatic Society of Bengal* 15: 232-237.
- Phayre, A. P. 1882. "Coins of Arakan, of Pegu and of Burma." *Numismata Orientalia* 3 (1): 1-47.
- Phayre, A. P. 1883. *History of Burma*. London: Trubner.
- Pires, Tomé 1944. *The Suma Oriental of Tomé Pires*. London: Hakluyt Society.
- Olga Pinto, Olga 1962. *Viaggi di C. Federici e G. Balbi alle Indie Orientali*. Roma: Istituto poligrafico dello stato-Libreria dello stato. (Il Nuovo Ramusio – Raccolta di viaggi, testi e documenti relativi ai rapporti fra l'Europa e l'oriente a cura dell'Istituto Italiano per il medio ed estremo oriente, volume IV). 437 p.
- Qanungo, Suniti Bhushan 1988. *History of Chittagong (to 1761)*. Chittagong. 670 p.
- Raychaudhuri, Tapan 1962. *Jan Company in Coromandel 1605-1690: A study in the Interrelations of European Commerce and Traditional Economies*. The Hague.

- Raymond, Catherine 1995. "Etude des relations religieuses entre le Sri Lanka et l'Arakan du XIIe et XVIIIe siècle: documentation historique et évidences archeologiques." *Journal Asiatique* 283 (2): 469-501.
- Salmon, Thomas 1735. *Der gegenwärtige Staat des Konigreichs Arrakan*. Altona, pp. 133-154.
- San Baw U 1921. "My rambles among the ruins of the Golden City of Myauk-U." *Journal of the Burma Research Society* 11: 163-169; 13: 99-108; 16: 36; 23: 13.
- San Shwe Bu 1918. "The Legend of the Andaw Pagoda, Sandoway." *Journal of the Burma Research Society* 8: 164-166.
- San Shwe Bu 1919a. "Wunti Nat." *Journal of the Burma Research Society* 9: 52-53.
- San Shwe Bu 1919b. "U Ba Gyan, Governor of Sindin, Arakan." *Journal of the Burma Research Society* 9: 151-153.
- San Shwe Bu 1921. "The Legend of the early Aryan Settlement of Arakan." *Journal of the Burma Research Society* 11: 66-69.
- San Tha Aung 1979. *The Buddhist Art of Ancient Arakan (An Eastern Border State beyond Ancient India, east of Vanga and Samatata)*. Yangon: U Ye Myint. 121p. (2nd ed. 1997)
- Sarkar, Jadunath 1907a. "The Conquest of Chatgaon, 1666AD." *Journal of the Asiatic Society of Bengal*. 3 (6): 406-417.
- Sarkar, Jadunath 1907b. "The Feringi Pirates of Chatagon, 1665 AD." *Journal of the Asiatic Society of Bengal, Numismatic Suppl.* 3: 419-425.
- Sarkar, Jadunath 1933. *Studies in Aurangzib's Reign*. Calcutta: M. C. Sarkar. 302 p.
- Schouten, Gautier 1727. *Voyage de Gautier Schouten aux Indes Orientales 1658-1665*. Rouen. (2 vols.)
- Serrajuddin, Alamgir M. 1986. "Muslim Influence in Arakan and the Muslim names of the Arakanese kings: a Reassessment." *Journal of the Asiatic Society of Bangladesh* 31 (1): 17-23.

- Sharif, A. 1966. "On Arakan and the Arakanese." In: Habibullah, A.B.M. (ed.) *Nalini Kanta Bhattachali Commemoration Volume*, Dacca: Dacca Museum, pp. 351-360.
- Shore, John 1790. "The Translation of An Inscription in the Maga Language engraved on a Silver Plate found in a Cave near Islaamabad." *Asiatick Researches* 2: 383-387.
- Shwe Zan 1995. *The Golden MraukU - An Ancient Capital of Rakhine*. Yangon. 200 p.
- Subrahmanyam, Sanjay 1990. *Improvising Empire - Portuguese Trade and Settlement in the Bay of Bengal 1500-1700*. New Delhi: Oxford University Press.
- Subrahmanyam, Sanjay 1997. "Slaves and Tyrants: Dutch Tribulations in Seventeenth-Century Mrauk U." *Journal of Early Modern History* 1 (3): 201-253.
- Subrahmanyam, Sanjay 1993. *The Portuguese Empire in Asia 1500-1700 - A Political and Economic History*. London/New York: Longman. 320 p.
- Tarafdar, M. R. 1966. "Bengal's Relations with her Neighbours: a Numismatic Study." In: Habibullah A.B.M. (ed.) *Nalini Kanta Bhattachali Commemoration Volume*. Dacca: Dacca Museum. pp. 239-245.
- Tak Htwan Ni (Mrauk U) 1985. ရခိုင်အမြောက်ကြီးများ. [Arakanese Cannons]. *Sittwe College Magazine* 1984-85: 81-85.
- Tak Htwan Ni (Mrauk U) 1996. မြောက်ဦးခေတ် ညီလာသဘင် [Royal Councils during the Mrauk U period]. *Mrauk U Magazine*, 1996: 46-49.
- Tha Htwan Aung 1927. ရခိုင်မဟာရာဇဝင်တော်ကြီး. *The Great Chronicle of Rakhine*. Sittwe. 147 p.
- Tun Shwe Khaing 1995. *A Guide to MraukU*. Yangon. 110 p.
- U Kala 1960. မဟာရာဇဝင်ကြီး *The Great Chronicle*. Yangon.
- Van Galen, Stephan 1998. "The Serpent and the King – the Dutch-Arakanese Relationship 1608-1683." Paper presented at the conference on *Myanmar*

Culture and Society: Traditional Spirit and Path to Modernity. 22-24 July 1998. Chulalongkorn University. Bangkok.

- Van Galen 2002. "Arakan at the turn of the First Millennium of the Arakanese Era" In: Jos Gommans and Jacques P. Leider (ed.) *The Maritime Frontier of Burma – Exploring Political, Cultural and Commercial Interaction in the Indian Ocean World, 1200- 1800*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Leiden: KITLV Press, p. 127-62.
- Van Vliet, J. 1975. *The Short History of the Kings of Siam*. (translated by L. Andaya). Bangkok: Siam Society. 97 p.
- Wicks, Robert 1992. *Money, Markets and Trade in Early Southeast Asia*. Itacha, NY: Cornell University. 354 p.
- Winius, Georg D. 1983. "The Shadow Empire of Goa in the Bay of Bengal." *Itinerario* VII, 2: 83-101.
- Yegar, Moshe 1972. *The Muslims of Burma*. Wiesbaden. Harassowitz. 151 p.